

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

HIRİSTİYANLIKTA ASLÎ GÜNAH İNANCI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Emine ATAY (YILMAZ)

BURSA 2005

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

HIRİSTİYANLIKTA ASLÎ GÜNAH İNANCI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Emine ATAY (YILMAZ)

Danışman
Prof.Dr. Ahmet GÜÇ

BURSA 2005

ÖNSÖZ

Tanrı insanları kendi suretinde ve mükemmel olarak yaratmıştır. İnsan ise ne kadar mükemmel olarak yaratılırsa yaratılsın, kendisine verilen özgür iradeyle mutlaka bir şekilde kendini günahın içinde bulmuştur. Bir realite olarak günah, insanın yaratıcısına ve onun emirlerine karşı gelmeyi ifade etmektedir. Kişi günah işleyerek hem maddi hem de manevi yönden olumsuz etkilenmektedir. Her dinde tanrı insanları neleri yapmaları ve nelerden sakınmaları konusunda uyarmıştır. İyi işler yaptıklarında mükafatlandırılacaklarını, kötü işler yaptıklarında yani günah işlediklerinde ise cezalandırılacaklarını elçileri vasıtasıyla bildirmiştir. Buna rağmen peygamberler dışındaki bütün insanlar sayısız defa günaha düşmüşlerdir.

Yeryüzündeki bütün dinlerde günah anlayışı bulunmakla birlikte, insanlar üzerindeki etkileri, kaynağı, günahı kurtulmanın yolları farklılık arz etmektedir. İlahi dinler olan Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam Adem'in cennette yasak meyve yemekle işlediği günahı ilk günah olarak kabul etmekle birlikte bu ilk günaha getirdikleri yorum noktasında ayrılık görülmektedir. Eski Ahit'e göre Adem işlediği bu ilk günahı dolaylı olarak ölüm ve çileli hayat gibi cezalara çarptırılırken, Kur'an-ı Kerim Adem'in tövbe etmesiyle günahının bağışlandığını belirtmektedir. Hıristiyanlık ise bu noktada günaha diğer dinlerden farklı bir boyut kazandırmıştır.

Hıristiyanlık'ta Adem'in cennette tanrının iradesine karşı gelerek işlediği ilk günahın onun neslinden gelen bütün insanlığa geçtiğine inanılmaktadır. Yani Adem'in günahının sonuçları sadece kendini değil, soyundan gelen herkesi bağlamaktadır. Bütün insanlık onun işlediği günahın yükünü taşımaktadır. İnsanları günah yükünden kurtaracak bir tek kurtarıcı vardır. O da Tanrı Oğlu İsa Mesih'tir. İsa çarmıha gerilerek, insanlığı asli günah/ ilk günah yükünden kurtarmak için kendini feda etmiştir. İnsanlar ise vaftiz olmak suretiyle İsa'nın kurtarıcı fonksiyonuna katılmaktadır. Bu iki olay arasında ilk defa ilişki kuran kişi ise Hıristiyanlık'ın mimarı olarak bilinen Pavlus olmuştur. Böylece asli günah inancı bütün Hıristiyanlık inancını etkilemiş, kefareti anlamını asli, günahı bulmuştur.

Çalışmamızda Hıristiyan inancını kökten etkileyen ve pek çok tartışmaları da beraberinde getiren asli günah inancının tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Amacımız Hıristiyanlık'ta bir problem olarak ele alınan ve pek çok dinî meselenin de kaynağını oluşturan asli günah inancını objektif olarak tanıtmak ve bu konunun anlaşılmasına yardımcı olmaktır.

Araştırmamızın konusu gereği sadece Hıristiyanlık'ta asli günah inancına yer verilmiş olup, diğer dinlerin konu ile görüşlerine kısaca değinilmiştir. Çalışmamızda dinlerin kendilerine ait kutsal kitapları temel kaynak olarak kullanılmıştır. Ancak Türkçe kaynakların sınırlı olması konunun detaylandırılmasını güçleştirmiştir. Bu sebeple daha çok ikinci el kaynaklar kullanılmıştır. Araştırmamızda Hıristiyanların asli günahla ilgili düşünceleri ön planda tutulmuş olup, kutsal kitapları olan Kitab-ı Mukaddes ve Hıristiyan teologların bu konuyla ilgili görüşleri aktarılmaya çalışılmıştır.

Tezimiz, giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Girişte, günah kavramı ve ilahi dinlerde günah anlayışı ele alınmıştır. İlahi dinlerden Yahudilik ve İslam'da, günah anlayışına yer verildikten sonra Hıristiyanlık'ta günah olgusu ve tezimizin konusu olan asli günaha dair temel bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde öncelikle Hıristiyanlık'ta mevcut olan asli günah inancında Hıristiyanlık öncesi dinlerin etkilerine değinilmiştir. Daha sonra Hıristiyanlıkta asli günah inancının çıkış noktası olan Adem'in cennette yasak meyveyi yemesiyle işlediği ilk günah, Tevrat metinlerine bağlı olarak sebepleri ve sonuçlarıyla birlikte ayrıntılı biçimde incelenmiştir.

İkinci bölümde, asli günah inancında İsa'nın rolünü tespit etmek amacıyla İsa'nın hayatı, haça gerilişi, kimliği ve mesajına yer verilmiştir. Ardından Hıristiyanlık'ın mimari olarak kabul edilen ve asli günahla ilgili ilk kez farklı yorumlar getiren Pavlus'un ve asli günahı sistemleştiren Augustin'in konuyla ilgili görüşleri aktarılmıştır. Yine bu bölümde Hıristiyanların asli günahtan kurtuluş için gerekli gördükleri kefarete ve vaftize yer verilmiştir.

Sonuçta ise Hıristiyanlık'ta asli günah inancıyla ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmalarım esnasında kütüphanesinden, engin bilgisinden ve değerli tecrübelerinden istifade ettiğim muhterem hocam Prof. Dr. Ahmet GÜÇ Bey'e; yardımlarını ve yakın ilgilerini gördüğüm Yard. Doç.Dr. Süleyman SAYAR Bey'e ve Araştırma Görevlisi Muhammed TARAKÇI Bey'e şükranlarımı arz ederim.

Bursa 2005

Emine ATAY (YILMAZ)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vi

GİRİŞ

GÜNAH KAVRAMI VE İLAHİ DİNLERDE GÜNAH ANLAYIŞI

I. GÜNAH KAVRAMI	1
II. YAHUDİLİK VE İSLAM'DA GÜNAH ANLAYIŞI	3
A. Yahudilikte Günah Anlayışı	4
B. İslam'da Günah Anlayışı	7
III. HİRİSTİYANLIKTA GÜNAH ANLAYIŞI	9
A. Fiili Günah (Actuel Sin)	12
B. Aslı Günah (Original Sin)	14

BİRİNCİ BÖLÜM

HİRİSTİYANLIKTA ASLÎ GÜNAH ANLAYIŞININ ORTAYA ÇIKIŞI

I. HİRİSTİYANLIK ÖNCESİ DİNLERDE ASLÎ GÜNAH ANLAYIŞININ İZLERİ ...	18
II. HİRİSTİYANLIKTA ASLÎ GÜNAH ANLAYIŞININ ORTAYA ÇIKIŞI	20
A. Kitab-ı Mukaddese Göre Adem ve İlk Günah	20
B. Adem ve Havva'nın Yaratılışı	21
1. Adem ve Havva'nın Cennet Hayatı	22
2. Yasak Ağaç	24
a. İyilik ve Kötülüğü Bilme Ağacı	25
b. Hayat Ağacı	26
3. Adem'in İşlediği Suç	27

4. Adem'in işlediği günahın sebepleri	29
5. Adem'in işlediği günahın sonuçları	31

İKİNCİ BÖLÜM

İSA VE SONRASINDA ASLÎ GÜNAH ANLAYIŞI

I. İSA VE ASLÎ GÜNAH İLİŞKİSİ	35
A. İsa'nın Hayatı	37
B. İsa'nın Haça Gerilmesi	40
C. İsa'nın Kimliği	44
1. Tanrı'nın Oğlu	44
2. Mesih (Christ)	47
3. İnsanoğlu ve Peygamber	48
D. İsa'nın Mesajı	51
II. PAVLUS VE ASLÎ GÜNAH ANLAYIŞI	54
A. Pavlus ve Yetiştirdiği Ortam	55
B. Pavlus'un Öğretilerinin Kaynağı	60
C. Pavlus'un Öğretileri ile Hz. İsa'nın Öğretileri Arasındaki Fark	65
D. Pavlus'un Aslî Günah Anlayışı	69
III. ST. AUGUSTİN'İN ASLÎ GÜNAHI SİSTEMLEŞTİRMESİ	74
IV. ASLÎ GÜNAHTAN KURTULMA YOLLARI	82
A. Kefaret	83
B. Vaftiz	87
SONUÇ	93
BİBLİYOGRAFYA	97

KISALTMALAR

age	: Adı Geçen Eser
agm	: Adı Geçen Makale
ag.tez	: Adı Geçen Tez
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
ev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
ed.	: Editör
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
ss.	: Sayfadan Sayfaya

GİRİŞ

GÜNAH KAVRAMI VE İLAHİ DİNLERDE GÜNAH ANLAYIŞI

I. GÜNAH KAVRAMI

Dinî açıdan müstakil bir yere sahip olan günah, kelime anlamı itibariyle, ilahi emirlere aykırı davranış, ters amel, uygunsuz fiil, vicdanı rahatsız eden kabahat, suç ve mesuliyet gibi manalara gelmektedir.¹ Günah kelimesi Farsça kökenli olup Arapça karşılığı olarak cünah kelimesi gösterilirse de, cünah Arapça'da "beis, mahzur" gibi anlamlara geldiği için "masiyet ve ism" gibi karşılığı bulunan günahla aynı anlamı ifade etmemektedir.² Günah kelimesi Kazan Türkçe'sinde de Farsça bir isim olarak kullanılmakta olup "cürüm, kabahat, âsim, suçlu" gibi anlamlara gelmektedir. Günah, batı dillerinden İngilizce'de, "sin"; Almanca'da "die sünde, das verbrecher, die schuld"; Fransızca'da, peccatum kelimesinden dönüşüme uğramış olan "péché" ve Latince'de "peccatum" kelimeleri ile ifade edilmektedir.³

Eski Ahit'te günahla ilgili özel bir terminoloji mevcuttur. Günahı gösteren kelimelerin ortak özelliği, günahın esas öz manası olan "kopukluk" anlamına sıkı sıkıya bağlı olmalarıdır. Mesela "chattat", doğru yolun terk edilmesi anlamına gelirken, "avon"

¹ Doğan, Mehmet, **Büyük Türkçe Sözlük**, Beyan Yayınları, İstanbul 1988, s. 419; Ağakay, M. Ali, **Türkçe Sözlük**, Ankara 1959, s. 326.

² Kutluay, Yaşar, "Günah", **Türk Ansiklopedisi**, Ankara 1970, XVIII, 173.

³ Kılıç, Sadık, **Kuran'da Günah Kavramı**, Hibaş Yayınevi, Konya 1984, s. 26; Cilacı, Osman, "İlahi Dinler Açısından Günah Kavramı", **Diyanet Dergisi**, Ankara 1988, XXIV, sy. 4, s. 42.

kelimesi, sırt çevirme manasında olup sadece fiilde değil düşüncede de kendini gösterir. “Maal” kelimesi ise günahın en şiddetlisi olan küfrü gösterir. “Pesha” kelimesi ise açık bir başkaldırıyı ihtiva etmektedir. Ayrıca “het” yanılma, hedefi şaşırma anlamına gelir.⁴

Farsça bir kelime olan ve sözlükte suç anlamına gelen günah, dinî bir kavram olduğu için kutsal ve tabiatüstü varlık alanlarıyla bağlantısı söz konusudur. Hemen hemen bütün dinlerde kutsala karşı veya kutsalla uygunsuz davranış günah mefhumunu ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla ıstilahî manada günah, dinler içerisinde yer alan emir ve yasaklar zincirinde, emirlerin yerine getirilmemesini veya yasakların çiğnenmesini ifade eden dinî, ahlakî ve vicdanî açıdan sorumluluk gerektiren bir olgudur.⁵ Günah ilahi memnuniyetsizliği ve cezayı da beraberinde getirir. Yani birtakım insanüstü neticeler doğurur. Bu yönüyle, insanî ölçütlerle yargılanan hukuksal ya da toplumsal kurallara aykırı davranmakla işlenen suçtan ayrılır. Ayrıca günah kavramı dinî düşüncenin ilk dönemlerinde tabu düşüncesiyle de yakından ilgilidir.⁶ Günah, tanrısal buyruklara aykırı davranış, mükemmel olarak kurulmuş bir düzenden herhangi bir ayrılış, dine göre suç sayılan iş, vicdanı rahatsız eden suç anlamlarına da gelir.⁷ Özünde gurur, bencillik ve asilik bulunan⁸ günah akla, gerçeğe ve dürüst vicdana karşı yapılan bir saldırı, ebedî yasaya ters düşen bir söz, bir eylem ya da bir arzudur.⁹

Günahın, felsefi açıdan yapılan tanımına da rastlanmaktadır. Mesela Tillich¹⁰, günahı, “Yunanlıların trajik hubris, yani insanın ilahi sahaya kendisini yüceltmesi” kavramını kullanarak tarif eder. O, küfrün diğer yönüdür; insan kendi benine, kendi

⁴ Kılıç, age., s. 81-82; **The New Bible Dictionary**, “Sin”, ed. J. D. Douglas, London 1962, s. 1189; Katar, Mehmet, **Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamda Tövbe**, Töre Basın Yayın Dağıtım, Ankara 1997, s. 1-2.

⁵ Harman, Ömer Faruk, “Günah”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**, İstanbul 1996, XIV, 278.

⁶ Smith, Gerald Birney, “Sin”, **A Dictionary of Religion And Ethics**, ed. Sheiler Mathars, London 1921, s. 412.

⁷ SHARPE, J., Eric, **Dinler Tarihinde 50 Anahtar Kavram**, (çev. Ahmet Güç), Arasta Yayınları, Bursa 2000, s. 30; **Meydan Larousse**, “Günah”, Meydan Yayınevi, İstanbul 1981, V, 432; **Ana Britannica**, “Günah”, Ana Yayıncılık, İstanbul 1992, X, 157.

⁸ **Harper’s Bible Dictionary**, “Sin”, Madeleine S. Miller and J. Lane Miller, New York 1973, s. 687.

⁹ **Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri**, (çev. Dominik Pamir), İstanbul 2000, s. 436.

¹⁰ Heywood, Thomas J., “P. Tillich’in Hayatı”, (çev. Mehmet Dağ), **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Ankara 1978, XII, s. 201-245.

beninin ve dünyasının merkezi olarak yönelmesidir. O'na göre bunun klasik adı şehvettir, yani bütün hakikati insanı sınırsız kendine çekme arzusudur.¹¹

Günah daima kalbin, aklın, karakterin ve iradenin saygınlığını içerir. Bizzat kişiler tarafından işlenir. Hiç kimse günah işledikten sonra nasıl günah işlediğini anlayamaz. Çünkü günah anlamsızlığı, saçmalık ve karanlığı temsil eder. Günah olmayan fiil ise anlaşılır, açık ve düzen içinde olur. Bizi diğer insanlar ve Tanrı ile uyum içinde yaşatır. Günah kendisinden kaçılmayan fasit bir dairedir.¹²

Felsefi düşüncede günah kavramına bakıldığında, Sokrates (M.Ö. 469/399)'in günahı bir bilgi problemi olarak ele aldığı görülür. Bilgi insanı fazilete götürürken bilgisizlik de günaha ve sefihliğe götürür. Ona göre günahın kaynağı, cehalet ve bilgisizliktir. Demek ki hiç kimse bilerek ve isteyerek günah işlemez. Sokrates günaha düşmemenin yolunu, bilgili kılma ve eğitimde bulur.¹³

Dinî bir kavram olan günahın muhtevası, hem dinlerdeki uluhiyet kavramına hem de insanların bu uluhiyetle münasebetlerine göre dinden dine değişmektedir.¹⁴ Dolayısıyla Yahudilikteki günah anlayışı ile Hıristiyanlıktaki veya İslam'daki ya da herhangi bir dindeki günah anlayışı en azından bazı yönlerden değişiklik göstermektedir.

II. YAHUDİLİK VE İSLAM'DA GÜNAH ANLAYIŞI

Tanrı ya da tanrılara karşı işlenen suç ya da günah bütün teist dinlerde görülen bir kavramdır. İnsanın tanrıyla olan ilişkisini sekteye uğratan günah üzerinde “ilahi dinler” olan Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam hassasiyetle durmakla birlikte Yahudilik ve Hıristiyanlıkta özellikle durulmaktadır.¹⁵ Biz de konumuz gereği öncelikle Yahudilik ve İslam'da günah anlayışına, daha sonra da Hıristiyanlıkta günah anlayışına değineceğiz.

¹¹ Heywood Thomas J., agm, s. 224.

¹² Kılıç, age, s. 29; **The New Bible Dictionary**, s. 1191-1193.

¹³ Gökberk, Macit, **Felsefe Tarihi**, Remzi Kitapevi, (11. Basım), İstanbul 1999, s. 183; **Ana Britannica**, “Günah”, X, 157

¹⁴ Harman, “Günah”, **DİA**, XIV, 278.

¹⁵ Katar, age, s. 1-2; **Encyclopedia Of Religion And Religions**, “Sin”, ed. E. Royston Pike, London 1951, s. 234.

A. Yahudilikte Günah Anlayışı

Yahudiliğin kutsal kitabı olan Eski Ahit'in Hıristiyan teolojisinin netleşmesinde kaynak olması nedeniyle günah kavramına bakış açısını tespit, konunun bütünlüğünün anlaşılması açısından önemli bir yer tutmaktadır.

İbranice Kitab-ı Mukaddes'te günahı ifade eden yaklaşık yirmi kelime vardır. Bunlardan en çok geçenler -daha önce de belirtildiği gibi- het', peşa' ve avon'dur. Kitab-ı Mukaddes'in Yunanca tercümesinde de hata kelimesinin en yaygın karşılığı amertia'dır. Latince tercümede ise günah karşılığı peccatum, culga, iniquitas, offensio, delictum ve scelus kelimeleri kullanılır.¹⁶

Eski Ahit, günahı Tanrı'nın varlığı ile beraber fakat zıt pozisyonda düşündürmektedir. Günah adeta Tanrı ile olan ittifakın parçalanıp bozulmasıdır:¹⁷ "... suçlarınız sizi Tanrınızdan ayırdı. Günahlarınızdan ötürü O'nun yüzünü göremez, sesinizi işittiremez oldunuz".¹⁸ Ayrıca günah, "Yehova'ya karşı yöneltilen bir başkaldırı",¹⁹ "İlahi hikmet karşısında bir delilik",²⁰ kutsala karşı ise bir "ürkünçlüktür."²¹

Günah, hangi terimlerle ifade edilirse edilsin, değişmeyen ortak özelliği şudur: Günah işlenen her yerde Tanrıyla olan birlik bozulur. Tanrıyı tercih etmemek kişiyi Tanrıdan uzaklaştırarak, nefesine ve kötü güçlerine teslim eder.²²

Eski Ahit'te, daima, şahsileştirilmiş bir Tanrı'ya (Yehova)* karşı işlenen günah gündemdedir. Öyle ki, kardeşini kıskanan Kabil'in günahı, Yehova'yı kıskanan Adem'in günahının kısa bir yankısı olarak görülür.²³

¹⁶ Harman, "Günah", **DİA**, XIV, 280.

¹⁷ Kılıç, age, s. 30.

¹⁸ Yeşaya, 59/2.

¹⁹ Sayılar, 14/9; Yasanın Tekrarı, 28/15-44; 1. Samuel, 12/14.

²⁰ Sayılar, 32/6.

²¹ Levililer, 16/16, 18/26; Hakimler, 20/6.

²² Kılıç, age, s. 82; Harman, "Günah", **DİA**, XIV, 280.

* Yahve (Yahovah, Jahovah): Yahudilikte İsrail oğullarının koruyucusu, yöneticisi ve yönlendiricisi olan yüce varlık. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gündüz, Şinasi, **Din ve İnanç Sözlüğü**, Vadi Yayınları, Ankara 1998, s. 391.

²³ Kılıç, age, s. 79.

Yaratılış’da yer alan düşüş kıssası,²⁴ Adem ve Havva’yı konu alan ilk günah meselesi olup, burada bahsedilen günah Tanrı tarafından kurulan düzeni ihlal ve Tanrı karşısında O’nun tarafından hoş karşılanmayıp, akıbetinde beşerin bedbahtlığını getiren ilahi hikmete karşı kendini tasdik etme olarak ele alınmaktadır.²⁵

Eski Ahit’te , Hıristiyanî anlamda “aslî günah”^{*}ın varlığından bahsedilemez. Eski Ahit’te insan tabiatının kötülüğü konusunda köklü bir tabiat sergilenir. İnsan kötülüğe olan doğuştan ve devamlı meylini onun topraktan yaratılmasına bağlar. Peygamber Yeremya da sık sık kalbin kötü eğilimlerinden bahseder²⁶ ve günahı, yaratılış biçiminden ve düşüşten kaynaklanan bir hastalık gibi mütalaa eder.²⁷ Ancak çok geç Eski Ahit pasajlarında ferdî sorumluluk telkin edilmekle birlikte günahın bütün bir milletin işi olduğu şuuru mevcut bulunmaktadır.²⁸ Eski Ahit’in bazı ifadeleri, insanın başlangıçta işlediği suçun bütün insanlık tarihine sirayet ettiğine işaret eder. Tanrının emrini dinlememe, cennetten sürülme anlamına gelmiştir ki Yahudilerin uğramış oldukları bütün sürgünler bu suçun cezası olarak düşünülmüştür. Bu nedenle Yahudilikte günah ferdin kendisiyle sınırlı olmayıp cezalandırma toplumsaldır.²⁹ Nitekim Eski Ahit’te cezanın kolektifleştiği, insanların (Beni İsrail’in) günahlarının bir canlıya (günah keçisi) intikal ettirilerek, bu yolla günahlarından arınmanın gerçekleştiği görülmektedir.³⁰

Babil esareti sonrasında Yahudiliğin tanrı kavramındaki değişiklik günah anlayışına da yansır. Günah kavramı daha soyut ve ahlakî bir hal alır. Yeşaya, dinî esaslara uymayan şeyi günah olarak niteler. Günahın ve cezanın kolektif olduğu inancı terk edilir.³¹ Nitekim Hezekiel, çocukların anne ve babaların günahlarını çekeceği doktrinini reddeder.³²

²⁴ Yaratılış, 3/1-24

²⁵ Kılıç, age, s. 78.

^{*} Hıristiyanlıkta “aslî günah” bölümünde bahsedilecektir.

²⁶ Yeremya, 16/12, 17/9, 18/12.

²⁷ Kılıç, age, s. 79-80.

²⁸ Kılıç, age, s. 82; Harman, “Günah”, **DİA**, XIV, 281.

²⁹ Kılıç, age, s. 84; Harman, “Günah”, **DİA**, XIV, 281.

³⁰ Levililer, 16/21-22; **Meydan Larousse**, “Günah”, V, 433.

³¹ Çıkış, 20/5; II. Samuel, 4/11.

³² Hezekiel, 18. Bap.

Eski Ahit, günahın kaynağını kötü duygular ve kalp olarak gösterir.³³ İnsan nefsi ve şeytan da daima günaha sürükleyicidir.³⁴ Peygamberler ise günahı, kötü kalbin içinde kök salmış ayrılmaz bir vasıf olarak görürler.³⁵

Eski Ahit'te çeşitli günahlar arasında bir tasnif yapıldığı ve bir derecelendirmeye gidildiği görülmektedir. En şiddetli günahlar şirk³⁶, büyüçülük³⁷, Allah'a lanet ve Rabbe küfretmektir.³⁸ Ayrıca, zina yapmak,³⁹ livata,⁴⁰ suçsuz yere insan öldürmek,⁴¹ ana babaya itaatsizlik,⁴² yetim malı yemek,⁴³ Cumartesi (Sebt) günü çalışmak⁴⁴ ve hak edilmiş bir ücreti almayı reddetmek⁴⁵ de günah sayılmıştır. Ayrıca Eski Ahit'te bazı günahlar ölüm kelimesiyle birlikte kullanıldıkları için "ölümcül günah" söz edilir. Başka ilahlara tapmak,⁴⁶ Allah'a lanet etmek,⁴⁷ zina etmek⁴⁸ ve bazı günahlar ölümcüldür.⁴⁹ Tanrı Yehova'dan uzaklaştırıp O'nunla bağları koparıırken, beşeri planda da günah ailevi ve sosyal bağın kopmasına sebep olur.⁵⁰

Eski Ahit'te insanlar sık sık günahlarından dolayı uyarılır ve günahlarının cezalarıyla tehdit edilirler. Hıristiyanlıktaki gibi bir günah itirafı görülmeyen Yahudilikte günah işleyen kişi sadece dua üslubu içerisinde Tanrı'ya yakarmakla günahını dile getirerek af diler.⁵¹ Af olunmak için Yehova'ya olan bağlılık ve sevgi, affın gerçekleşmesi için yeterlidir.⁵²

³³ Yaratılış, 6/5, 8/21; Mezmurlar, 51/12.

³⁴ Yaratılış, 8/21.

³⁵ Yeremya, 4/4, 5/23; Hezekiel, 11/19.

³⁶ Çıkış, 20/3; Levililer, 2/24.

³⁷ Levililer, 19/26; Tensiye, 27/12.

³⁸ Levililer, 24/15-17.

³⁹ Çıkış, 20/13, 21/12.

⁴⁰ Levililer, 18/22-23.

⁴¹ Çıkış, 20/13, 21/12.

⁴² Çıkış, 20/12.

⁴³ Çıkış, 20/21, 22/22.

⁴⁴ Çıkış, 35/2,4.

⁴⁵ Levililer, 19/13.

⁴⁶ Çıkış, 32/30-35.

⁴⁷ Levililer, 24/15-17.

⁴⁸ Levililer, 20/10.

⁴⁹ Harman, "Günah", **DİA**, XIV, 281.

⁵⁰ Kılıç, age, s. 87.

⁵¹ Kılıç, age, s. 84; Harper's Bible Dictionary, s. 686.

⁵² 1. Samuel, 3/18.

B. İslam'da Günah Anlayışı

İlahî dinler içerisinde en son ve en mükemmel din olan İslam'ın ve kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'in günaha bakışını tespit etmek, konunun daha iyi anlaşılması, bir mukayese imkanı vermesi ve konu bütünlüğü açısından önem arz etmektedir.

İslamî açıdan günah, ferdin veya toplumun selamet ve saadetine aykırı olan fiillerdir. İslam dinine göre Kur'an ve sünnetin yasaklamış olduğu işleri yapmak, emrettiklerini de yerine getirmemek karşılığında günah terimi kullanılmıştır. Yasak olan işlerin yapılması ise dünyevî ve uhrevî cezaları gerektirir.⁵³

Kur'an-ı Kerim'de günah kavramını çeşitli kelimelerle ifade edilmektedir. Bunlardan bazıları ism,⁵⁴ zenb,⁵⁵ hata,⁵⁶ dalle,⁵⁷ zaleme⁵⁸ ve fesaka⁵⁹dır. İsm kelimesi, insanı hayır ve sevaptan geri koyan, insana mani olan fiillere verilir. Günah, kötü, hata, fena, itaatsizlik fiili, cezayı gerektiren fiil, gibi anlamları da ihtiva eden ism, zenb kelimesinden ayrılır. Zenb, hem kastî hem de gayr-ı kastî günahı gösterirken, ism, kastî işlenmiş günahı ifade eder.⁶⁰ İslam bilginleri günahları çeşitli bakımlardan sınıflandırır. Buna göre günahlar önce insanın Allah'la ve diğer insanlarla ilişkilerinden ortaya çıkmaları bakımından ikiye ayrılır. Bireyin yükümlü olduğu kimi görevleri yapmaması, örneğin: namaz kılmamak, oruç tutmamak, salt Allah'a karşı işlenen günahlardır. Buna karşılık zekat vermemek, adam öldürmek vb. günahlar diğer insanların haklarına karşı işlenmiş demektir.⁶¹ Diğer dinlerde olduğu gibi İslam dininde de günahın ferdî ve sosyal hayatı derinden etkilediği görülmektedir.

Başka bir sınıflamaya göre günahlar büyük (kebire) ve küçük (sağire) olmak üzere ikiye ayrılır. Büyük günah, yerine getirilmesi vacip olarak Allah tarafından bildirilen

⁵³ Cilacı, Osman, .agm, s. 42; Kutluay, ag md. s. 173; **Meydan Larousse**, "Günah", V, 433.

⁵⁴ Bakara, 2/173, 181-182; Mâide, 5/29, 63, 107; Nur, 24/11.

⁵⁵ Mâide, 5/18; Enfal, 8/52; Yusuf, 12/29; Tekvir, 81/9; Şems, 91/14.

⁵⁶ Bakara, 2/58; A'raf, 7/161; Yusuf, 12/97; Taha, 20/73; Şuara, 26/51.

⁵⁷ Bakara, 2/16; İsrâ, 17/97.

⁵⁸ A'raf, 7/19, 103; Enfal, 8/54; Hud, 11/117.

⁵⁹ Bakara, 2/26, 59, 99; Tevbe, 9/84; Yunus, 10/33.

⁶⁰ Kılıç, age, s. 26-27.

⁶¹ **Ana Britannica**, "Günah", X, 157.

direktifleri ihlal etmek, bunlara itaat etmemektir. Küçük günah ise, hakkında bir ceza bulunmayan, cehennem ateşi ile de tehdit edilmeyen günahdır. Ancak küçük günahlarda ısrar etmek bu günahları büyük günaha dönüştürür.⁶²

İslam'a göre nefis genelde insanı kötülük ve günaha yönlendirmektedir.⁶³ Ancak Allah'ın insana vermiş olduğu iyilik ve kötülük bilgisi mümin kişinin günahattan rahatsızlık duymasını sağlayacaktır.⁶⁴ Kur'an'a göre insana bu temyiz yeteneği verilmekle birlikte, iyiyi tercih etmesi de tavsiye edilmiştir.⁶⁵ Çünkü insan başıboş bir varlık değildir. Yaptığı her şeyden hesaba çekilecektir.⁶⁶ Bu sebeplerden dolayıdır ki insan tercihini Allah'tan yana kullanmalıdır. Uhrevi hayatı açısından bu seçim insanın yararına olacaktır. İnsana her ne kadar iyiyi seçmesi tavsiye edilse⁶⁷ ve tercihlerinde serbest bırakılsa da⁶⁸ kötülüğü emreden nefsinden⁶⁹ dolayı, doğası gereği günaha girecektir. Bu durumu Kur'an-ı Kerim ilk İnsan Hz. Adem ve Hz. Havva'nın işlemiş olduğu ilk günahla şöyle ifade etmektedir. Allah Hz Adem ve Havva'yı yarattıktan sonra⁷⁰ onları cennete yerleştirdi. Cennette bulunan her şeyden yiyebileceklerini, fakat bir ağaca yaklaşmamalarını aksi halde kendilerine yazık etmiş olacaklarını buyurur.⁷¹ Sonuçta bu imtihanda başarısız olmuşlardır. Çünkü Allah'ın kendilerine yasaklamış olduğu ağacın meyvesinden yemişlerdir. Allah'a karşı itaatsizlik etmişlerdir. İslam masum olarak yaratılan Adem ve Havva için ilk günahı⁷² kabul etmektedir. Fakat bu ilk günahlarından dolayı Hz. Adem ve Havva Allah'tan af dilemişler, pişman olup tövbe etmişlerdir.⁷³ Hz. Adem ve Havva'nın bu isteğine karşı Allah Teala kesin bir af ile mukabelede bulunmuş⁷⁴, tövbelerini kabul etmiştir. Çünkü

⁶² Kılıç, age, s. 323, 329-330; **Meydan Larousse**, "Günah", V, 433; Nisa 4/31; Necm 53/32.

⁶³ Yusuf, 12/53; Kaf, 50/16.

⁶⁴ Beled, 90/10; Şems, 91/18.

⁶⁵ İnsan, 76/3; Leyl, 92/ 12-14.

⁶⁶ Müminun, 23/115; Kıyamet, 75/36.

⁶⁷ İnsan, 76/3.

⁶⁸ Yunus, 10/108; İsrâ, 17/15.

⁶⁹ Yusuf, 12/53.

⁷⁰ Bakara, 2/30; Nisa, 4/1.

⁷¹ Bakara, 2/35; A'raf, 7/19.

⁷² Bakara, 2/36; A'raf, 7/19-21.

⁷³ A'raf, 7/23.

⁷⁴ Bakara, 2/73.

Allah “Gaffaru’z-zünub” (Günahların Bağışlayıcısı) dür.⁷⁵ Allah’ın Hz Adem’in tövbesini kabul etmesi ve günahından dolayı yalnız onu sorumlu tutması, İslamiyet’te, Hıristiyanlıktaki gibi aslî günah inancının yer almadığını gösterir. Yani hiç kimse Hz Adem’in işlediği günahından dolayı sorumlu değildir, kaldı ki Allah Hz. Adem’in günahını bağışlamıştır. Mesuliyet ve sorumlu tutulma konusunda Kur’an’ın temel prensibi “ferdiyet” prensibi olup mümin olsun kafir olsun herkesin önceden yaptıklarından dolayı hesaba çekileceği,⁷⁶ işledikleri kötülüklerin cezalarını kendilerinin çekecekleri açık bir şekilde vurgulanır.⁷⁷

Hıristiyanlığın, bütün insanlığı Adem’in işlemiş olduğu günahından dolayı, doğuştan günahkar saymasına karşın İslam, insanın doğuştan günahkar olduğunu reddetmektedir. Hz. Muhammed, konu ile ilgili bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Her çocuk fitrat üzere doğar; sonra ailesi onu Yahudi, Hıristiyan veya Mecusi yapar...”.⁷⁸ İslam’ın insanın fitraten temiz ve günahsız olarak doğduğu şeklindeki inancı, Hıristiyanlıktaki aslî günah inancını kesin olarak reddetmektedir.

III. HIRİSTİYANLIKTA GÜNAH ANLAYIŞI

Yahudilik ve İslam’da olduğu gibi Hıristiyanlık’ta da günah meselesi önemli bir yer tutmuş ve Hıristiyan ilahiyatının en temel meselelerinden biri haline gelmiştir. Diğer ilahî dinlerden farklı olarak Hıristiyanlık’ta “aslî günah” anlayışı ortaya çıkmış, İsa’nın insanlığın bu aslî günahından dolayı çarmıhta öldüğüne inanılmıştır. Böylece Hıristiyanlıktaki günah anlayışının ne kadar önemli olduğu görülmektedir.

Hıristiyanlığa göre günah, Tanrı’nın insanlık için belirlediği hayat tarzından şuurlu veya şuarsuz sapmadır. Tanrı’nın rızasına muhalif olan bir davranışı yapmak suretiyle

⁷⁵ Zümer, 39/53.

⁷⁶ Yunus, 10/30.

⁷⁷ Bakara, 2/139; Nisa, 4/11; En’âm, 6/52; Ayrıntılı bilgi için bkz. Kaya, Remzi, Kur’an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes’te Helal ve Haram Gıdalar, Kaya Matbaası, İstanbul 2000, s. 45-49.

⁷⁸ Muhammed b. İsmail el-Buhari, **Sahihu’l-Buhari**, İstanbul 1981, Cenaiz, 80.

günah işleyen kişi, Tanrı ile olan ahdini bozmakta ve O'na düşman hale gelmektedir. Bu durumda fert, Tanrı'nın insanlığa olan sevgisini de inkar etmiş olmaktadır.⁷⁹

Günah karşılığında kullanılan İbranice ve Yunanca kelimeler, “işreti görememe, çizgiyi aşma, bilinmesi gereken konusunda yanılma ve ihmal” gibi değişik anlamlara gelmektedir.⁸⁰ Yeni Ahit'te günah, hem tanrıya hem de insana karşı işlenen suç olarak tanımlanır.⁸¹ Hıristiyanlıkta amelden çok niyete vurgu yapılmakla birlikte⁸², İsa'ya inanmama ya da Evharistiyayı (Ekmek Şarap Âyini) uygunsuz karşılama da günah olarak kabul edilir.⁸³

Hıristiyanlık, günahı Tanrı iradesine bilerek karşı çıkmak şeklinde tanımlar ve gurur, ben merkezilik ve itaatsizlikle ilişkilendirir. Kötülük, melek olsun, insan olsun yaratılmış varlıkların özgür iradelerini yanlış kullanmalarının ürünüdür ve Kitab-ı Mukaddes'in kötüyerek bahsettiği “ten” insan bedeni değil, Tanrı'ya başkaldıran insan doğasıdır.⁸⁴ Yeni Ahit'te günah, insanın arzusunun Tanrı'nın arzusuna muhalefeti, yasaya karşı geliş, eksiklik, kusur, tecavüz anlamlarında kullanılmaktadır.⁸⁵ Günahın en belirgin özelliği ise, onun her yönüyle Tanrı'ya karşı yapılmış olmasıdır.⁸⁶ Davut, kendi ifadesiyle bunu şöyle belirtmiştir: “Sana karşı, yalnız sana karşı günah işledim”⁸⁷.

Buraya kadar günahın ferdî bir davranış olduğundan bahsedildi, bunun haricinde eğer kişi başkasını günaha sevk eder, günahı teşvik ve tasvip edip över ve günah işleyeni uyararak engel olmaz ise başkalarının günahından da sorumlu tutulmaktadır.⁸⁸

⁷⁹ Katar, age, s. 3-4.

⁸⁰ Güç, Ahmet, **Çeşitli Dinlerde ve İslam'da Kurban**, Düşünce Kitapevi, Bursa 2003, s. 275.

⁸¹ **A Dictionary Of Comparative Religion**, “Sin”, S. G. F. Brandon, London 1970, s. 578.

⁸² Matta, 15/18-19.

⁸³ 1. Korintliler, 2/27-29.

⁸⁴ **Ana Britannica**, “Günah”, X, 157.

⁸⁵ 1. Yuhanna, 3/4; Kılıç, age, s. 88; Harman, “Günah”, **DİA**, XIV, 282; Stott, John, **Hıristiyanlığın Temelleri**, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul 2002, s.90; **Harper's Bible Dictionary**, s. 686.

⁸⁶ **The New Bible Dictionary**, s. 1189.

⁸⁷ Mezmurlar, 51/14.

⁸⁸ Harman, “Günah”, **DİA**, XIV, 282.

Sinoptik İnciller,* günden bahsederken çoğul eki kullanırken, Yuhanna⁸⁹,da günden, tanrıyla kókten bir ayrılık ve hatta O'nun kininden ibaret olduğunu göstermek için günden kelimesi tekil olarak kullanılır.⁹⁰

Hıristiyanlığın mimarı olarak kabul edilen St. Pavlus ise günden müshahaslaştıranak, Tanrı'ya muhalif güçlerin toplamı olarak sunar.⁹¹ Günden hükümlanlık sürer,⁹² hizmetçileri,⁹³ ücretle tuttuğu ordusu vardır,⁹⁴ bizi öldürdükten başka,⁹⁵ bizzat İsa'yı da öldürür.⁹⁶ Bu ifadeleriyle Pavlus, günden farklı anlamlar yükleyerek ilk günden ile İsa'nın ölümü arasında kurduğu ilişkiyle Hıristiyanlık'ta aslı günden anlayışına zemin hazırlamıştır. St. Augustin ise, günden getirdiği yorumda daha hassastır. Ona göre günden, yaratılışın nihai gayesine karşı yöneltilmiş bir tavır, yaratıcının eserine bir sataşmadır.⁹⁷

Hıristiyanlık'ta, bütün gündenların ve kötülüklerin kaynağı yedi büyük gündenadır. Bunlar: Gurur, haset, cimrilik, sefahat, oburluk, öfke ve tembelliktir.⁹⁸ Hıristiyanlığı diğer dinlerden ayıran en önemli özelliklerden biri, insanlığın ilk atası Adem'den bütün insanlara sirayet ettiğine inanılan "aslı günden" doktrininin bulunması gösterilmektedir.⁹⁹ Yani Hıristiyan teolojide, günden Adem'in Tanrı'nın emrini isteyerek çiğnemesi sonucu dünyaya girmiş ve bu leke Adem'in bütün soyuna kalıtım yoluyla sirayet etmiştir. İnsan böylece aslı gündenla doğar ve aynı zamanda Adem'in gündenını paylaşmış olur.¹⁰⁰ Nitekim bu doktrinin

* Sinoptik İnciller: Birbirine benzeyen içeriğiyle dikkatleri çeken ilk üç incile (Matta, Markos ve Luka) verilen ad. Bu üç incilin kaynak ve metin açısından birbirine bağlılığı kabul edilmekle birlikte, genellikle Markos incilinin bunların en eskisi olduğu ve hem Matta'nın hem de Luka incilinin genel çerçevesini oluşturduğu düşünülür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gündüz, age, s. 190-191, 343.

⁸⁹ Yuhanna, 3/19.

⁹⁰ Kılıç, age, s. 88.

⁹¹ Age, s. 31-32.

⁹² Romalılar, 6/21.

⁹³ Romalılar, 6/17-20.

⁹⁴ Romalılar, 6/23.

⁹⁵ Romalılar, 7/11-13.

⁹⁶ Romalılar, 6/10.

⁹⁷ Kılıç, age, s. 31-32.

⁹⁸ Harman, "Günden", **DİA**, XIV, 282; **Ana Britannica**, "Günden", X, 157.

⁹⁹ Katar, age, s. 80.

¹⁰⁰ **A Dictionary Of Religion And Ethics**, s. 413.

sonucu olarak Hıristiyan inancında, İsa, insanlığın bu aslî günahına kefarete olmak ve onları kurtarmak için kendisini bir kurban olarak feda etmiştir.¹⁰¹

Hıristiyan ilahiyatında, temel olarak günah “fiilî günah” ve “aslî günah” olmak üzere ikiye ayrılır. Fiilî günah, fertlerin bizzat işledikleri günahdır. Aslî günah ise, Adem’den dolayı bütün insanlığa sirayet ettiğine inanılan günahdır.¹⁰²

Kısaca belirtilen “aslî günah”, “fiilî günah” ve diğer günah çeşitlerine konunun daha iyi anlaşılması açısından ayrıntılı olarak yer vermek gerekmektedir.

A. Fiili Günah (Actuel Sin)

Hıristiyanlıkta günahın kaynağı, özellikle insandaki kötü arzular ve bu arzuların sonucunda istek ve iradenin bozulması olarak gösterilir. Kötü niyet ve insanın yaratılıştan getirdiği yetersizlik ve acziyet de günahın nedenlerindedir. İnsanın kendisine ait bu özelliklere harici etkenler de eklenince, bu ikili işleyiş neticesinde fiilî günah meydana gelmektedir.¹⁰³

Hıristiyanlığa göre, tabii ve ilahi kanunlara karşı aykırı hareket etmek anlamına gelen fiilî günahı, kişi doğuştan göstermeyip kendi irade ve arzusuyla işlediği için ondan sorumlu tutulur. Bu günah, Tanrı’ya karşı bilerek işlendiği için kulu ebedî hayattan mahrum edip ebedî cezaya sürükler.¹⁰⁴

Yeni Ahit’te fiilî günahla ilgili, “imana dayanmayan her şey günahdır”¹⁰⁵, “... çünkü yasanın her dediğini yerine getirirse de tek konuda ondan sapan kişi bütün yasaya karşı suçlu olur.”¹⁰⁶ denilmektedir. Ayrıca Yakub’un Mektubu’nda¹⁰⁷ “... yapılması gereken iyi şeyi bilip de yapmayan günah işlemiş olur” şeklinde ifadeler geçmektedir. Bu ifadelerde, insan fiillerinin neye dayanarak yapılması gerektiği, yasanın ne kadar önemli

¹⁰¹ Katar, age, s. 80.

¹⁰² Kutluay, ag. md., s. 174; Kılıç, age, s. 4-5; **Ana Britannica**, “Günah”, X, 157.

¹⁰³ Kılıç, age, s. 282; Harman, “Günah”, **DİA**, XIV, 281.

¹⁰⁴ Harman, “Günah”, **DİA**, XIV, 282.

¹⁰⁵ Romalılar, 14/23.

¹⁰⁶ Yakubun Mektubu, 2/10.

¹⁰⁷ Yakubun Mektubu, 4/17.

olduğu belirtilerek hangi durumlarda fiilî gúnahın söz konusu olacağına işaret edilmektedir.

Aktüel gúnah, “aslî gúnah”ın zaruri bir sonucu olup aslî gúnaha kişisel katkıdır. Gökleri hatırlayan ve yer yüzüne düşmüş bir melek olan insanın sefaleti, “ruhunu ve bedenini” kirleten aslî gúnahtan kaynaklanmaktadır.¹⁰⁸

Hıristiyanlık’ta fiilî gúnah, bireysel bir davranış olmakla birlikte, şayet kişi başkalarının gúnah işlemesine sebep oluyor ve teşvik ediyorsa işlenen gúnahtan o kişi de sorumlu olmaktadır.¹⁰⁹

Yeni Ahit’e göre, fiilî gúnahla ölüme götüren bağışlanamaz (peccatum mortale) ve ölüme götürmeyen bağışlanabilir (peccatum veniale) gúnahlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.¹¹⁰ Bu ayırım ebedî cezayı gerektiren gúnahlar ile inananı Tanrı’dan uzaklaştırmayan ve affi mümkün olan gúnahlar şeklinde de tarif edilebilir.¹¹¹ Ya da bağışlanamaz gúnahlar ölümcül, bağışlanabilir gúnahlar ise ölümcül olmayan gúnahlar olarak adlandırılabilir.

Bağışlanamaz (ölümcül) gúnah; Tanrı’nın, ruhu, dođa üstü hayatından mahrum bıraktığı ve sonsuza kadar sürecek cezaya müstahak kıldığı, Tanrı’ya karşı işlenen kasıtlı isyan hareketidir. Bağışlanabilir (ölümcül olmayan) gúnah ise ruhu kötülüklerden arınmasından mahrum bırakmayan, muhtemelen kasıtsız yapılan daha az önemli hata olarak kabul edilen ve dua ya da güzel işlerle bağışlanabilen gúnahlardır.¹¹² Ölümcül gúnah ancak tanrısal katta affedilebilir. Aksi takdirde Tanrı bağışlamazsa bu gúnahın yüküyle insan Mesih krallığından atılır ve ebedî olarak cehennemde kalır.¹¹³ Bu hususta Yeni Ahit’te şu ifadeler yer alır: “Kardeřinin ölümcül olmayan bir gúnah işlediğini gören, onun için dua etsin. Duasıyla kardeşine yaşam verecektir. Bu, ölümcül olmayan gúnah

¹⁰⁸ **Encyclopedia Of Religion And Religions**, s 354; **The New Bible Dictionary**, s. 1190; Kılıç, age, s. 96.

¹⁰⁹ Harman, “Gúnah”, **DİA**, XIV, 282.

¹¹⁰ 1. Yuhanna, 5/16-17; **Encyclopedia Of Religion And Religions**, s. 354; Kutluay, ag. md., s. 174; Katar, age, s. 4-5.

¹¹¹ Sharpe, age, s. 31.

¹¹² **A Dictionary of Religion And Ethics**, s. 413; **Encyclopedia Of Religion And Religions**, s 354; **A Dictionary Of Comparative Religion**, s. 579; **Ana Britannica**, “Gúnah”, X, 157; Harman, “Gúnah”, **DİA**, XIV, 282;

¹¹³ Harman, “Gúnah”, **DİA**, XIV, 282.

işleyenler için geçerlidir. Ölümcül günah da vardır, bunun için dua etsin demiyorum.”¹¹⁴ Ayrıca sinoptik İncillerde de ölümcül günahtan bahsedilmekte, Kutsal Ruh’a karşı işlenen günahın ölümcül günah olduğu belirtilmektedir.¹¹⁵

İnsan, işlediği günahları sağlıklı bir biçimde muhakeme edemediği ve yaptığı kötülüğün boyutlarını tam olarak anlayamadığı için yukarıdaki tasniflerde yer alan ölümcül günahları bile çoğu zaman farkına varmadan işlemektedir. Bundan dolayı insanın işlediği hatanın farkına vararak günahkarlığını kabul etmesi, günahı terk etmenin ve Tanrı iradesine dönmenin ilk belirtisi olarak görülmektedir.¹¹⁶

Hıristiyanlık’ta işlenen günahlar affedilebilmektedir. Nitekim Yeni Ahit’te günahın Tanrı,¹¹⁷ oğul Tanrı İsa¹¹⁸ ve havariler¹¹⁹ tarafından affedilebileceği belirtilmektedir. Hıristiyan inancına göre, İsa’nın havarilerine verdiği günahları bağışlama yetkisi, İsa’nın yeryüzündeki vekili olan kilise tarafından papazlar vasıtasıyla kullanılmaktadır.¹²⁰

B- Aslî Günah (Original Sin)

Hıristiyanlık’ta, Adem ile Havva’nın, Tanrı emrine karşı gelerek, cennette “yasak meyve”den yemek suretiyle işlediklerine ve nesilden nesile bütün insanlığa intikal ettiğine inanılan suç/günah, tüm insanlığın tutsak olduğu günahkarlığın prototipi, insanın ilahî âlemden düşüşüne neden olan şey aslî günah (ilk günah) olarak tanımlanır.¹²¹

Aslî günah meselesi üç ilahi din olan Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet içinde yalnızca Hıristiyanlık’ta ayrı bir anlama sahip olmuştur. Yani aslî günah aslında bütün dinlerde aynı olaya dayanır fakat yorum ve telakki açısından farklılık gösterir. İlahî

¹¹⁴ 1. Yuhanna, 5/16.

¹¹⁵ Matta, 12/31; Markos, 3/29.

¹¹⁶ Katar, age, s. 4-5.

¹¹⁷ Matta, 6/14-15; Markos, 11/25; Luka, 11/14.

¹¹⁸ Matta, 9/2-6; Markos, 2/5-10; Luka, 5/20-49.

¹¹⁹ Luka, 24/27; Yuhanna, 20/23.

¹²⁰ Harman, “Günah”, **DİA**, XIV, 282.

¹²¹ **Meydan Larousse**, “Günah”, V, 432; Canan, M. Zeki, **Ansiklopedik Din ve İnanç Sözlüğü**, Fatih Gençlik Vakfı Matbaa İşletmesi, İstanbul 1983, s. 28; Tümer, Günay, “Aslî Günah”, **DİA**, İstanbul 1991, III, 496; Gündüz, age, s. 43.

dinlerin bu konudaki ortak noktası, ilk günah inancının, Adem ile Havva'da başlamış olmasıdır.¹²²

İslam dininde, Adem'den kaynaklanan ve kalıtım yoluyla nesilden nesile geçtiğine inanılan aslî günah inancı kesinlikle yer almazken birinci miladî asrın başlarında, beşeriyetin üzerindeki acıları Adem'e çıkartan Yahudi menşeli yazılara rastlanılmaktadır. Talmud teolojisi ise, insan neslinin Adem'in bu karşı gelmesi ile ölmeye mecbur bırakıldığını, kötü arzusunun hakimiyetine girdiğini kabul eder. Ancak yine de Eski Ahit'te, Hıristiyanî anlamda "aslî günah" ın varlığından söz edilemez.¹²³

Bir Hintli için, "(...) bu dünyaya doğmak (...)", Zerdüştlük için "söylenen yalan – özellikle Mithra'ya karşı-", Scognomillo için "insanlığın ilk dramı", "mistik bir ikilinin bir babil destanından türemiş bir bahçede işledikleri günah" kısaca bir efsane ve sembolik açıdan da, "motifler çatışması yani şuur üstü ile (...) şuur altı arasındaki bir çatışma olan" aslî günah, Hıristiyan dinî dünyasında çok önemli bir yere sahiptir.¹²⁴

Hıristiyanlığın teorisyeni sayılan Pavlus'un "bir kişi (Adem) vasıtasıyla günah dünyaya girdi" ve "birisinin günahıyla birçokları öldü"¹²⁵ sözlerinde tam ifadesini bulan aslî günah tasavvuruna göre, Adem'in cennette kendisine konan yasağı çiğnemesi ve bu sebeple cennetten kovulmasıyla insanlık günah ve ölüm çarkına tabi olan yeryüzü yaşantısına mahkum olmuştur. Doğan her kişi Adem'in bu günahını miras olarak taşımakta ve dolayısıyla günahkar olarak doğmaktadır.¹²⁶ Burada bahsedilen günah kelimenin delalet ettiği manada; onunla kast olunan ruhun ölmesidir. Bundan dolayı aslî günah şahsi bir günah değildir ve şahsî olan actuel (filen işlenmiş) günaha da benzemez. İlk günahı işleyen nesline ait olmaları sebebiyle, insanlar mecazen günahkardırlar.¹²⁷

Pavlus ile birlikte teferruatlı bir yorumu yapılan ilk günah, İncillerde ayrıntılı olarak yer almaz. Pavlus, insanlığın bu ilk günahından dolayı günahkar olarak yaşayacağını

¹²² Yaratılış, 2/7-22, 3/1-4; Cilacı, agm, s. 45.

¹²³ Kılıç, age, s. 82-83.

¹²⁴ Age, s. 93-94.

¹²⁵ Bkz. Romalılar, 5/12-21.

¹²⁶ Gündüz, age, s. 43-44.

¹²⁷ Kılıç, age, s. 94-95.

ileri sürmüş, daha sonra Augustinus ise bu dogmayı sistemleştiren kişi olmuştur. Aslı günah konusunda İsa'nın fonksiyonuna gelecek olursak, o, günahkar insan soyunu kurtarmak için kendisini feda eden Mesih'tir. Yani beklenen kurtarıcıdır.

Protestanlığa göre aslı suç, bütün insanî tabiatın kat'î bir fesadıdır; böyle bir fesat olmasaydı, İsa'nın kurtarıcı işi anlamsız kalırdı. Bazı ortaçağ Hıristiyan ilahiyatçıları aslı suça "o felix culpa" yani "ey mes'ut suç!" diye hitap etmişlerdir. Çünkü insan yalnızca o suç sayesinde kurtuluşa nail olabilmıştır.¹²⁸

Katolik doktrine göre aslı suç, her insanda doğumdan itibaren vardır; yani doğan her çocuk onun yükünü taşır, vaftiz olmadan ölürse cennete giremez. Ayrıca Katolik inancına göre, aslı suçtan doğumdan itibaren serbest olan tek insan Meryem'dir. Bundan dolayı o, ölümü görmeden göğe yükselmiştir.¹²⁹

Hıristiyan inancına göre bütün insanların kaderi (yazgısı) olan -dünyaya gelmemiş olsalar dahi- ve Adem'in tüm zürriyetine intikal ettiği inanan aslı günahtan¹³⁰ kurtuluş ancak İsa aracılığı ile mümkündür.

Hıristiyanlığa göre, Tanrı insanlığın düşmüş olduğu bu ezelf günah girdabından onları kurtarmak için başlangıçta Eski Ahit şeriatını tebliğ etmiştir. Ancak bu yükün ağırlığını kimse taşıyamamış, kimse şeriatı kamilen tatbik edememiş ve günahtan kurtulamamıştır.¹³¹ Böylece Tanrı biricik oğlunu, İsa'yı insanları bu suçtan kurtarmak için göndermiştir. İşkence ile yine insanlar tarafından haç şeklinde bir tahtaya çivilenerek ölen ve böylece insanlığın aslı günahına kefarete olan İsa tekrar göklere yükselerek baba dediği Allah'ın sağına oturmuştur.¹³² Bu konuda İncil'de: "Çünkü Tanrı dünyayı o kadar sevdi ki, biricik oğlunu bu dünya kurtulsun ve sonsuz hayata kavuşsun diye feda etti"¹³³

¹²⁸ Tanyu, Hikmet, **Dinler Tarihi Araştırmaları**, Ankara 1973, s. 19; Schimmel, Annamarie, **Dinler Tarihine Giriş**, Kırkambar Yayınları, İstanbul 1999, s. 286.

¹²⁹ Tanyu, age, s. 19.

¹³⁰ Kılıç, age, s. 96; **Dinler Tarihi Ansiklopedisi**, Gelişim Yayınları, II, 278.

¹³¹ Sarıkçıoğlu, Ekrem, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, Fakülte Kitapevi, Isparta 2002, s. 345.

¹³² Tanyu, age, s. 18-19; Canan, age, s. 28; Katar, age, s. 80.

¹³³ Yuhanna, 3/16.

denilmektedir. İsa'nın çarmıhta kurban olmasıyla da tüm Yahudi şeriatı nesh olunmuştur.¹³⁴

İsa'nın kurtarıcı rolünde, insanların bir payı yoktur. Dolayısıyla bu kurtuluşun fert bazında gerçekleşmesi için insanların İsa'ya iman ederek vaftiz olma gibi bir fonksiyonları bulunmaktadır.¹³⁵

Pavlus'la birlikte ortaya çıkan ve Augustinus'la geliştirilerek sistematize edilen aslî günah dogması son şeklini Trente Konsili'nde (1545-1563) almıştır. Bu konsilde, Konsil Babaları tarafından, aslî günahın Katolikliğe has manasında dogmatik kararlar alınmıştır.¹³⁶

¹³⁴ Sarıkçıoğlu, age, s. 345.

¹³⁵ Katar, age, s. 80.

¹³⁶ Dvornik, Francis, **Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a**, (çev. Mehmet Aydın), Ankara 1990, s. 103.

BİRİNCİ BÖLÜM

HİRİSTİYANLIK'TA ASLÎ GÜNAH ANLAYIŞININ ORTAYA ÇIKIŞI

I. HİRİSTİYANLIK ÖNCESİ DİNLERDE ASLÎ GÜNAH ANLAYIŞININ İZLERİ

Hıristiyanlık'ta aslî günahın ortaya çıkış sürecine değinmeden, öncelikle aslî günahın diğer dinlerde bulunup bulunmadığına bir göz atmak gerekmektedir. Aslında Yahudiliğin bu konudaki bakış açısı daha önce mevzu bahis edilmiştir. Ancak tekrar bahsetmekte yarar olduğunu düşünüyoruz. Ayrıca Hıristiyanlığın ortaya çıktığı dönemde bölgede Yahudi olmayan Fenikeli, Suriyeli, Arap ve Yunanlı pek çok insan yaşıyordu.¹ Şüphesiz bölgenin sosyal yapısındaki zenginlik, dinî yapısındaki çeşitliliği etkilemiş ve bölgede Yahudiliğin yanında Helenizm, Gnostisizm,* ve sır dinleri gibi kültürlerin oluşmasını sağlamıştır. Ayrıca o dönemde bölge siyasi olarak Romalıların yönetimindeydi. Böylece, Hıristiyanlık Doğu gizemciliğinin (misticizminin), Yahudi Mesihçiliğinin ve Roma evrenselciliğinin kavşak yerinde ortaya çıkmıştır.² Bu ifadeler Hıristiyanlığın ne kadar zengin bir bölgede ortaya çıktığına işaret etmektedir. Bu durumda Hıristiyanlığın ortaya çıktığı ve yayıldığı bölgelerin dinlerinden etkilenmesi kaçınılmaz görülmektedir.

¹ Aydın, Mehmet, **Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık**, Ankara 2005, s. 1-5.

* Gnostisizm: Tanrı, alem, insan ve bunların birbirleriyle olan ilişkilerini kendine has kutsal gizli bilgi doktrini temeline dayalı olarak açıklamayı ilke edinen dinî felsefî gelenek. Temel inanç esasları ve ibadet şekillerinde gnostisizmin hakim olduğu Sâbilik, Maniheizm, Hermetisizm ve benzeri gelenekler gnostik dinler olarak adlandırılır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gündüz , age, s. 143.

² Challaye, Felicien, **Dinler Tarihi**, (çev. Samih Tiryakioğlu), Varlık Yayınları, İstanbul 2002, s. 169.

Aslî günah konusunda da diğer dinî yapıların etkisi söz konusudur. Öncelikle, Yahudilerin kutsal kitabı olan Tevrat'ta³ ilk günahın ortaya nasıl çıktığı anlatılmaktadır. Hıristiyanlar da Tevrat'ı kutsal kitap kabul ettikleri için ilk günah kıssasına aynen yer verirler. Ancak Eski Ahit'te, Hıristiyanî anlamda “aslî günahın” varlığından söz edilemez. Günahın kaynağı her iki dinde de aynı kabul edilirken, günahın sonucu farklılaşmakta, Hıristiyanlık'ta bu günahın tüm insanlığa sirayet ettiği iddia edilmekte ve İsa'nın da insanlığın bu ilk günahından dolayı çarmıhta can vererek insanlığı ilk günahattan kurtardığına inanılmaktadır.

Hıristiyanlık'ta “aslî günah” anlayışına ilk kez Pavlus'un mektuplarında rastlanır. Pavlus'tan önceki dönemde böyle bir fikre rastlanılmamaktadır. Ne Eski Ahit'te ne de İncillerde aslî günah izine rastlanılmazken ilk kez Pavlus'un mektuplarında rastlanması, Pavlus'un aslî günah anlayışını benimsemesinde diğer kültürlerin etkisinin olabileceği fikrini akla getirmektedir.

Pavlus'un, çeşitli inanç ve düşüncelerinin geri planında yetiştiği çevrenin önemli ve etkin rolü olmuştur.⁴ Pavlus teolojisinde görülen, insanın düşüşü, günah ve ölüme tutsaklık içerisinde sarhoşluğu ve uyandırılması gerektiği motifleri tamamıyla Gnostik bakış açısını yansıtmaktadır. Özellikle Gnostisizmin temel karakteristiklerinden Redeemer (kurtarıcı) motifi ve kurtuluş öğretisi Pavlus'un düşüncesinin şekillenmesinde etkili olan hususlardandır.⁵ Ayrıca Pavlus Kristolojisinde önemli bir yer tutan “İsa Mesih'in insanlığın kurtuluşu için ıstırap çekerek ölmesi ve tekrar dirilmesi” motifi, çeşitli Anadolu ve Suriye Sır Dinleri başta olmak üzere birçok oryantal dinsel gelenekte mevcuttur.⁶ Ayrıca Pavlus'un düşünce yapısının oluşumunda, erken dönem İsa cemaatinin öğretisi yerine, merkezi Antakya'da bulunan Helenistik İsa cemaatinin öğretilerinin etkin olduğu öne sürülmektedir. Özetle denebilir ki Pavlus teolojisinin merkezinde bulunan “aslî günah”

³ Yaratılış, 3/1-7.

⁴ Gündüz, Şinasi, **Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı**, Ankara Okulu Yayınları, 2. Basım, Ankara 2004, s. 91.

⁵ Gündüz, age, s. 106, 120.

⁶ Gündüz, age, s. 101.

anlayışının ve özellikle kurtuluş teorisinin temellerini yetiştirdiği çevrede etkili olan Helenizm, Sır dinleri ve Gnostisizm'den almıştır.*

II- HİRİSTİYANLIKTAKİ ASLİ GÜNAH ANLAYIŞININ ORTAYA ÇIKIŞI

Aslî günah inancı özellikle Aziz Pavlus'un "biz hepimiz Adem'de günah işledik ve gazabın çocukları olarak dünyaya geldik (...)"⁷ şeklindeki sözlerinden doğmuş ve bütün ortaçağ boyunca özellikle Aziz Augustin tarafından savunulmuş ve resmi Katolik Kilisesinin, tüm hayat telakkisini etkileyen bir doktrin haline gelmiştir. Pavlus'un aslî günah anlayışında iki önemli şahıs vardır. Bunlardan birisi Adem, diğeri ise İsa'dır. O, "herkes nasıl Adem'de ölüyorsa, herkes Mesih'te yaşama kavuşacaktır"⁸ ifadesi ile Adem'in günahın kaynağı, İsa'nın da günahattan kurtarıcı olduğunu vurgulamaktadır. Hıristiyanlık'ta, İsa'nın çarmıha gerilmesi Adem'in ilk günahıyla anlam kazanmış ve İsa sayesinde Adem'den bütün zürriyetine intikal ettiğine inanılan aslî günah ortadan kaldırılmıştır.

Peki, günahın kaynağı olarak görülen Adem bu günaha nasıl düşmüştür? Havva'nın bu günahdaki rolü nedir? Adem'in işlediği günahların sebepleri ve sonuçları nelerdir? Sonuçlar Adem ve Havva'yı, soylarını nasıl etkilemiştir? gibi soruların cevaplarını bulmak için öncelikle Kitab-ı Mukaddes'te geçen bahsi aşamalarına göre belirlemek gerekmektedir. Böylece Adem'in "aslî günah" doktrinindeki rolü anlaşılabilir olacaktır.

A. Kitab-ı Mukaddese Göre Adem ve İlk Günah

Hıristiyanlık'ta önemli bir yere sahip olan "ilk suç" olayı Tevrat'tan olduğu gibi alınmıştır. İnsanın alinyazısı bu olayla başlatılmıştır. Yaratılış'ın ilk üç bölümünde "yaratılış" ve düşüş ile ilgili bilgiler verilir. Adem ve Havva'nın yaratılışı, cennette nasıl bir yaşam sürdürdükleri ve hangi suçu işleyerek cennetten kovuldukları ve işledikleri günahın sonuçlarına dair bilgileri özellikle Tevrat'ın Yaratılış bölümünden edinmekteyiz.

* Bu konuyla ilgili bilgi, "Pavlus'un Öğretilerinin Kaynağı" başlığı altında verilecektir.

⁷ Romalılar, 5/19.

⁸ 1. Korintliler, 15/22.

B. Adem ve Havva'nın Yaratılışı

Hıristiyanların sahip oldukları yaratılış ve ilk insana ait bilgiler Eski Ahit'in (Ancient Testament) Tevrat bölümünde yer almaktadır. Yeni Ahit adı verilen İnciller ve mektupların bulunduğu ikinci kısımda yaratılış konusuna temas edilmemekte, ancak Allah-İnsan ilişkileri önemli bir yer tutmaktadır. Tevrat'ın Yaratılış bölümünde kainatın altı günde yaratıldığı, insanın yaratılışının ise bu günlerden altıncısına tesadüf ettiği belirtilmektedir.⁹ İnsan yaratılmadan önce hayatını idame için ihtiyaç duyacağı her şey hazırlanmıştır. İnsanın yaratılışı ve cennet hayatıyla ilgili geniş bilgi, Yaratılış Kitabı'nın ikinci bölümünde yer almaktadır. Tevrat Adem'in bizzat Allah tarafından yaratıldığını¹⁰ bildirmekle birlikte bu yaratma işleminin nasıl olduğu sorusunu cevapsız bırakmaktadır. Toprakten yarattığı insana Allah kendinden bir ruh vermiştir.¹¹ Böylece insan toprak gibi maddî, ruh gibi manevî iki varlığın Allah tarafından birleştirilmesi sonucunda yaratılmıştır.¹²

Gerek Hıristiyan tefsirciler ve gerekse ilahiyatçılar, yaratılış ve özellikle ilk insanın yaratılışı konularının maddî unsurları üzerinde durmamışlar, konunun felsefesine ağırlık vermişlerdir. Hıristiyan ilahiyatçılar, yaratılış ve ilk insan konusunda yorumlama yoluna gitmişlerdir. Bu yönleriyle Yahudilerden ayrılmaktadırlar.¹³

Hıristiyanlar, Adem'i gerçek bir şahsiyetten çok bir sembol olarak gördüklerinden, onun yaratılışını genel anlamda insan cinsinin yaratılışı olarak değerlendirmişler ve olaya bu açıdan yaklaşmışlardır. Ayrıca Adem ve Havva'ya muhtevası ilahî olan mitolojik bir mahiyet verilmeye çalışılmıştır. İlahî kaynaklı olmayan bu fikirlerde, çevredeki dinî hayatın ve diğer dinlerin etkili olduğu düşünülmektedir. Bu yorumlar, bugün büyük çoğunluk tarafından kabul görmektedir.¹⁴

⁹ Yaratılış, 1/26-31.

¹⁰ Yaratılış, 2/7.

¹¹ Yaratılış, 2/7.

¹² Erdem, Mustafa, **Hız. Adem (İlk İnsan)**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2003, s. 23-24.

¹³ Age, s. 49-50.

¹⁴ Age, s. 51-59.

Adem'e, diğer varlıklardan farklı olarak üstün özellikler verilmiştir. Tanrı Adem'i kendi örneğine göre yarattığından onu özgür iradeli bir varlık olarak var etmiştir. Tanrı'nın özgür ve yaratıcı iradesi gibi insan iradesi de başlangıçta özgür ve yaratıcı kılınmıştır.¹⁵ Adem, Allah ile özel ilişkiler içinde bulunabilen, tabii güçlerini kontrol altına alabilen, kabiliyetini geliştirip, genişletebilen bir varlık olarak yaratılmıştır. O, dünyayı idare edebilecek, onda bulunan her şeye hakim olabilecektir.¹⁶ Aynı zamanda yaratıcısına karşı hesap verme durumunda olan bir varlıktır. Adem seçme hürriyetine ve diğer varlıklardan farklı olarak Allah'a cevap verme özelliğine sahiptir. Bütün bunlara rağmen o, daima Allah'ın kontrolü altındadır.¹⁷ Adem'e verilen bu büyük meziyet ve imkanlar, onun Allah'ın vekili ve halifesi olarak yeryüzüne gönderildiği düşüncesini yaygınlaştırmıştır.¹⁸

Adem'i diğer varlıklardan ayıran adalet ve kutsallık özelliğiyle ilgili Hıristiyanlar arasında ayrılık bulunmakla birlikte ortak görüş; Adem'in yaratılışta diğer insanlar gibi belli esaslar üzerine yaratıldığı, daha sonra Allah'ın insana, kendi ruhundan üflemesiyle kutsallık verdiği, düşüşünden sonra bu ilahî nimetlerin kendisinden alındığı şeklindedir.¹⁹

Tevrat'a göre Havva doğmamış, Allah tarafından Adem'e eş olarak yaratılmıştır. Burada yaratılışın detayına yer vermeden cinsiyetine temas edilmiş, Allah'ın kendi suretinde ve dişi olarak,²⁰ Adem'in kaburga kemiğinden yaratıldığına²¹ ve yaratılış sebebinin de Adem'in yalnız yaşayamayacağı olduğuna değinilmiştir.²² Tevrat ifadelerinden anlaşılan, insan neslinin kendisinden türediği ilk kadın olan Havva'nın da Allah'a benzer surette yaratılmış olmasıdır.

1. Adem ve Havva'nın Cennet Hayatı

Adem ve Havva'nın cennet hayatıyla ilgili bilgileri geniş olarak Yaratılış'ın ikinci bölümünden edinmekteyiz. Yaratılış'a göre, Adem yaratıldıktan sonra Tanrı tarafından bir

¹⁵ Aster, Ernest Von, **Felsefe Tarihi**, (çev. Vural Okur), İstanbul 1999, s. 323.

¹⁶ Yaratılış, 1/26, 28.

¹⁷ Yaratılış, 3/9-12.

¹⁸ Erdem, age, s. 52-53.

¹⁹ Age, s. 61-62.

²⁰ Yaratılış, 1/27.

²¹ Yaratılış, 2/21-22.

²² Erdem, age, s. 73.

bahçe olarak vasıflandırılan cennete* konulmuştur. Adem'in yaratılış sonrası hayatının çok önemli bir bölümünü cennet teşkil etmektedir. Bu dönem hem onun dünya hayatı boyunca etkisini göstermiş hem de kendisinden sonraki nesiller üzerinde etkili olmuştur. Bundan dolayı, cennet ve orada geçen olaylar son derece önemlidir.²³ Adem'in cennete girmesinde iradî bir karar söz konusu değildir. Ayrıca Adem, cennetin nimetlerinden yararlanmak için oraya konulmamıştır.²⁴ Çünkü Yaratılış'a göre Adem'in görevi cennete bakmak ve korumaktır. Bunları yaparken de sınırsız hürriyete sahip değildir.²⁵ Dolayısıyla Adem cennetin sahibi ya da hakimi olarak değil, bir bekçi pozisyonunda cennete konulmuştur. Hatta bahçe ortasına yerleştirilen iki ağaçla²⁶ bir kontrol mekanizması realize edilmek istenmiştir.²⁷

Nitekim Allah, cennetteki yaşantısı ile ilgili Adem'e tavsiyelerde bulunmuş, cennet ortasında bulunan "iyilik ve kötülüğü bilme ağacı"ndan yememesini kendisine bildirmiştir.²⁸ Bu emir, Hıristiyan literatüründe Allah'ın Adem ile ahitleşmesi (sözleşmesi) olarak terminolojik bir anlam kazanmıştır. Yani Adem, cennette, yapılan ahde uyup uymamakla imtihan edilmiştir.²⁹

* Cennet kelimesi Yaratılış'da yoktur. Burada Adem'in yaratılış sonrası ilk ikamet ettirildiği yer olarak Aden'de bir bahçe (Yaratılış, 2/8) adı geçmektedir. Aden (Eden), Babil dilinde bahçe anlamına gelen Edinu veya Adenu kelimesinden alınmıştır. (Tümer, Günay – Küçük, Abdurrahman, Dinler Tarihi, Ocak Yayınları, 3. Baskı, Ankara 1997, s. 131.) Aden, İbranice tat ve zevk anlamında kullanılmıştır. Cennet (Paradise) kelimesinin ise aslı Farsça'dır ve çok güzel bir kara parçasını tarif etmek için kullanılır. İlk defa "Septuagint" tercümesinde bahçe anlamında kullanılmıştır. Aden cennetinin şarkta bir yerde, Adem'den önce yaratıldığı anlaşılmaktadır. Yeryüzünde ve şarkta bir yerde, olduğu söylenen cennetin kesin olarak yerini tespit etmek mümkün değildir. Yaratılış 3/23 "... Allah onu bahçesinden kendisinin içinden aldığı toprağı işlemek için çıkardı" cümlesi yorumlanarak cennetin gökte olduğu söylenmiştir. Bu iki anlayışın dışında daha geniş bir kitle, cennetin hayalî ve mitolojik karaktere sahip olduğuna inanmaktadır. Cennetin yeri konusundaki tartışmalar Hıristiyan dünyasında devam etmektedir. Gerek Kitab-ı Mukaddes'ten, gerekse Hıristiyan ilahiyatçılardan nakledilen bilgilerin odak noktasında, Adem'in içine konulduğu cennetin dünyada olduğu görüşü vardır. Bkz. Erdem, age, s. 31, 64-65.

²³ Erdem, age, s. 30.

²⁴ Yaratılış, 2/8.

²⁵ Yaratılış, 2/15.

²⁶ Yaratılış, 2/16-17.

²⁷ Erdem, age, s. 33.

²⁸ Yaratılış, 2/17.

²⁹ Erdem, age, s. 65-76.

Havva'nın cennet hayatı konusunda Tevrat'ta geniş bilgi bulunmamaktadır. Ancak onların çıplak ve utanma duygusu olmadan karı koca olarak yaşadıklarına işaret edilmektedir.³⁰

Genel olarak denilebilir ki cennetin mahiyeti gibi, Adem ve Havva'nın cennet hayatı da henüz tam olarak açıklık kazanmayan konulardandır. Kitab-ı Mukaddes ise sadece belli yönleriyle konuya temas etmektedir. Kesin olan bir şey vardır ki o da, bu dönem hem Adem ve Havva'nın dünya hayatı boyunca hem de kendisinden sonraki nesiller üzerinde etkili olacaktır.

2. Yasak Ağaç

Kitab- Mukaddes'e göre Tanrı Adem'i yarattıktan sonra, Aden'de bir bahçe olan cennete koydu. Adem ve eşi Havva yasak ağaç vasıtasıyla cennette bir imtihana tabi tutulmuşlardır. Tevrat, cennette var olan diğer bitki örtüsünden farklı olarak iki ağaçtan söz etmektedir. İşte Adem'i cennette kontrol amacıyla yer alan bu ağaçlar "hayat ağacı" ve "iyilik ve kötülüğü bilme ağacı"dır.³¹

İsimlerini insan ile olan münasebetlerinden, daha doğrusu onların meyvesinin yenilmesiyle insan hayatı ve gelişmesi üzerindeki etkiden almaktadırlar.³²

Yaratılış'da Adem'in "hayat" ağacından yemesinin yasak olduğuna dair bir ifade bulunmazken "iyilik ve kötülüğü bilme ağacı" kesin olarak yasaklanmıştır ve yediği takdirde ölümlü olmakla tehdit edilmiştir. Böylece Adem'in cennette kalma şansı kendisine konan yasağa olan itaatine bağlanmıştır.³³

Hıristiyanlar bu ağaçların cinsleri ve maddî yönleriyle ilgilenmemekte; sadece ilk insanlar üzerindeki olumsuz etkilerinden söz etmektedirler. Zaten onların cinslerini ve isimlerini tespit etmek için herhangi bir açık bilgi bulunmamaktadır. Hıristiyanların çoğunluğuna göre, bu ağaçlar birer sembol olarak kabul edilmektedir.³⁴

³⁰ Yaratılış, 2/25.

³¹ Yaratılış, 2/9; Kaya, age, s. 49.

³² Erdem, age, s. 67.

³³ Yaratılış, 2/17.

³⁴ Erdem, age, s. 72.

Bazı hikmet sahibi kimseler ise bu iki ağaç arasında sıkı bir ilişki kurmuşlar ve her ikisinin de bahçenin ortasında yer almakla birlikte, “hayat ağacının” daha merkezde olduğunu söylemişlerdir. Onlara göre insan, ona erişebilmek için “iyilik ve kötülüğü bilme ağacı”na dokunmak zorundadır. Bu bilgiler Tevrat’ta bulunmaz, birer varsayım niteliğindedir. Bulunduğu yeri tespit ve mahiyetleri hakkında kesin bilgilere ulaşmayı zorlaştırmaktadır.³⁵

a. İyilik ve Kötülüğü Bilme Ağacı

Tanrı insanı kendi suretinde yarattıktan sonra onu kendine dost edinmiştir. Bu dostluk, insanın Tanrı’ya özgürce boyun eğmesi biçiminde yaşanabilir. İnsanın iyi ile kötüyü bilme ağacından yemesi yasaklanmıştır, “çünkü ondan yediğin gün kesinlikle ölürsün” şeklinde uyarılmıştır.³⁶ “İyilik ve kötülüğü bilme ağacı” simgesel olarak, insanın bir yaratık olarak özgürce kabul edip, güvenle saygı göstermesi ve aşmaması gereken sınırı belirlemektedir.³⁷

Kitab-ı Mukaddes’te “iyilik ve kötülüğü bilme”; ileriye görme,³⁸ umumi karakter,³⁹ her şeyi yargılayan,⁴⁰ insanlar için iyi ve kötü olan şeyler anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca bu ağacın mutluluk ve mutsuzluğu bilmeye imkan verdiği de belirtilmektedir. Bu ağaca “iyiliği ve kötülüğü bilme” adı , Adem cennetten çıkarıldıktan sonra verilmiştir. Buna delil olarak, Adem ve Havva’nın cennette bilgi edinme güçlerinin olmaması gösterilmiştir.⁴¹

“İyilik ve kötülüğü bilme ağacı” Yahudi din adamlarınca farklı şekillerde tarif edilmiş ve nitelendirilmiştir. Bazıları Adem ve Havva’nın suç işledikleri sırada, incir yapraklarıyla örtünmelerinden dolayı⁴² bunun “incir ağacı” olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca, bu ağacın, asma, kavun ya da buğday olduğunu iddia edenler de olmuştur. Fakat

³⁵ Erdem, age, s. 36.

³⁶ Yaratılış, 2/17.

³⁷ **Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri**, s. 107.

³⁸ Yasanın Tekrarı, 1/39; I. Krallar, 3/9; Yeşaya 7/15.

³⁹ II. Samuel, 19/136.

⁴⁰ Yaratılış, 24/50, 31/24.

⁴¹ Erdem, age, s. 68.

⁴² Yaratılış, 3/7.

yasak ağacın ismi üzerinde birliğe varılamamıştır.⁴³ Bildiğimiz, “iyilik ve kötülüğü bilme ağacı”nın imtihan ve bilgi için cennete konulduğudur. Adem ve Havva’nın ondan yedikleri zaman gözlerinin açılması ve cennetten çıkarılmaları bunu doğrulamaktadır.⁴⁴

Yasak ağaçtan yemenin cezası, Kitab-ı Mukaddes’te farklı şekilde ele alınmıştır. Bunlardan birincisi, bu ağaçtan yemenin cezasının mutlak ölüm olduğu⁴⁵ ikincisi ise, “yılan”ın sözlerinde ifadesini bulmakta ve yasak ağaçtan yiyenin gözleri açılarak iyilik ve kötülüğü bilmede Allah gibi olacakları şeklindedir.⁴⁶ Adem ve Havva adı geçen ağaçtan yedikleri zaman gerçekten ölmeyerek, gözleri açılmış⁴⁷ iyilik ve kötülüğü bilmede Allah gibi olmuşlardır. Ancak tehdit edilen ceza ile takdir edilen ceza⁴⁸ arasındaki çelişki, Hıristiyan ilahiyatçıları bu ifadeleri tevil ederek bir çözüm arama yoluna götürmüştür. Sonuç olarak, bu ölümü beden ölümü değil de, ruhun ölümü şeklinde manevî ölüm olarak anlamının doğru olacağını ileri sürmüşlerdir.⁴⁹

b. Hayat Ağacı

Hayat ağacı kavramının, ehl-i kitap sahiplerinin dışında eski kavimler tarafından da bilindiği ileri sürülmektedir. Bu ağaç “ölümsüzlük bitkisi” olarak da ifade edilir. Çeşitli varlıklarla korunduğundan ona ulaşmak zordur.⁵⁰

Hayat ağacının, Tevrat’ta; “artık yaşam ağacına uzanıp meyve almasına, yiyip ölümsüz olmasına izin verilmemeli”⁵¹ denilmek suretiyle ölümsüzlük bahsettiği belirtilir. Ölümsüzlük vasfı olan ağaç Hayat Ağacı iken neden iyilik ve kötülüğü bilme ağacının yasaklandığına dair bazı görüşler vardır. Bazılarına göre bu iki ağaç aynıdır. Süleyman’ın Mesellerinde⁵² hayat ağacı ilahi hikmetle aynı sayılmıştır. Diğerlerine göre ise hayat

⁴³ Erdem, age, s. 37.

⁴⁴ Age, s. 69.

⁴⁵ Yaratılış, 2/17, 3/13.

⁴⁶ Yaratılış, 3/4-5.

⁴⁷ Yaratılış, 3/7.

⁴⁸ Yaratılış, 3/22.

⁴⁹ Erdem, age, s. 70-71.

⁵⁰ Bolay, Süleyman Hayri, “Adem”, **DİA**, İstanbul 1988, I, 361; Kaya, age, s. 49.

⁵¹ Yaratılış, 3/22.

⁵² Süleyman’ın Meselleri, 3/18.

ağacına ulaşmak kolay olmadığından, o, ancak iyi ve kötünün bilgisini yani hikmeti elde etmekle bulunabilecektir.⁵³

Hıristiyanlara göre bu ağaç, Adem “iyilik ve kötülüğü bilme ağacından” yiyerek, ölüm tuzağına düştükten sonra “hayat ağacı” adını almıştır. Çünkü bundan önce onun hayatı problemlili ve çileli değildir.⁵⁴

Hayat ağacının, meyvesinden yiyen herkesi ebedileştireceğine, topraktan yaratıldığı için yok olma durumunda olan insanın gücünü yenilediğine dair değerlendirmeler bulunmaktadır. Ayrıca devamlı yeşil olmasından dolayı, ebedî hayatı temsil etmekte ve ebedî kuvveti, ölümsüz hayatı bağışlayacak niteliktedir.⁵⁵

Hıristiyanlar “hayat ağacından” yiyenlerin İsa gibi ölümsüz olacağına inanırlar. Böylece, her ikisi arasında bir benzerlik kurularak, “hayat ağacının” kendinden yiyeni ebedî hayata kavuşturacağı gibi, İsa’ya inananların da ebedî saadete kavuşacağı sonucuna varılmıştır.⁵⁶ Nitekim Adem ve Havva hayat ağacına ulaşamadıkları için cennetten çıkarılmış ve ebedî hayattan mahrum olmuşlardır.⁵⁷

Adem ve Havva’nın cennet hayatlarını sona erdiren, Tanrı ile bağlarını koparan ve sonucu ölüm olan, o ilk suçu ayrıntılı olarak işlemek gerekmektedir.

3. Adem’in İşlediği Suç

Adem kendisine verilen ruhsat çerçevesinde, cennet hayatını sürdürürken, büyük bir imtihanla karşı karşıya kalmış, bu imtihan cennetin ortasındaki ağaçla olmuştur. Adem ve eşi başlangıçta cennette gayet masum bir hayat yaşarken yılanın* Havva’yı yasadı

⁵³ Bolay, “Adem”, **DİA**, I, 361.

⁵⁴ Erdem, age, s. 68.

⁵⁵ Age, s. 67.

⁵⁶ Yuhannanın Vahiyi, 2/7, 22/2-14; Kaya, age, s. 51.

⁵⁷ Yaratılış, 3/23.

* Eski Ahit’te yılan, Adem’i suça teşvik etmiş ve kandırmıştır. Yılanın dışında başka hiçbir hayvana bu görev verilmemiştir. Buna karşılık Yeni Ahit’in vahiy kitabında, “iblis ve şeytan denilen büyük ejder, bütün dünyayı saptıran eski yılan” (Vahiy, 12/9, 20/2) cümlesi ile iblis, şeytan ve yılan aynı karakterli varlıklar olarak adlandırılmıştır. Yeni Ahit’te şeytan “diabolis” (devil) ve “Satenas” şeklinde, tabiatüstü özelliklere sahip bir varlık olarak geçer. Şeytan insanları aldatır, kışkırtır ve doğru yoldan sapmalarına sebep olur. (Matta, 4/1, 13/39; Luka, 4/1, 8/12; Yuhanna, 13/2; Elçilerin İşleri, 10/38; Efesoslulara

ağaçtan yemeye ikna etmesiyle bu mutlu hayat sona ermiştir. Olay şu şekilde gelişmiştir: Tanrı Adem'i cennete koyduktan sonra ona bütün ağaçların meyvelerinden yiyebileceğini ancak "iyilik ve kötülüğü bilme ağacı"ndan yememesini, yediği takdirde öleceğini bildirir.⁵⁸ Fakat yaratıkların en hilekarı olan yılan Havva'ya, meyveden yedikleri zaman ölmeyeceklerini,⁵⁹ aksine yedikleri takdirde gözlerinin açılacağını, iyiyle kötüyü bilmede Tanrı gibi olacaklarını⁶⁰ söyler. Böylece Havva ölümsüz yaşamak,⁶¹ meleklerle benzemek, iyi ve kötüyü bilerek Allah gibi olmak arzusuna kapılmış,⁶² bu duygular içinde "iyilik ve kötülüğü bilme ağacı"ndan yemiş ve Adem'e de yedirmiştir.⁶³ Böylece Adem ile Havva ilk suçu işlemişlerdir.

Yasak meyve ilk tesirini Adem ve Havva'nın gözlerinin açılmasında göstermiş ve çıplaklıklarını görmelerine vesile olmuştur.⁶⁴ Onlar ilk çare olarak incir ağacının yapraklarıyla örtünmeye çalışmışlardır⁶⁵ ve bahçede dolaşan Allah'a görünmemeye özen göstermişlerdir.⁶⁶ Fakat Allah, onlara koyduğu yasağın çiğnediğini anlamıştır.⁶⁷ Yasak emrinin ilk muhatabı olan Adem ise, kendi yanına verilen kadının yedirmesi sonucu bu yasağı çiğnediğini ve kendisinin suçsuz olduğunu öne sürerek suçu Havva'ya yüklemeye çalışmıştır.⁶⁸ Havva da asıl suçlunun yılan olduğunu ve aldatıldığını belirtmiştir.⁶⁹ Sonuç olarak bu mazeretler her ikisinin de cennetten atılmasını engelleyememiştir. Ayrıca yılan da lanetlenerek cezalandırılmıştır.⁷⁰

Mektup, 4/27, 6/11; Timoteus'a Birinci Mektup, 3/6-7; Erdem, age, s. 97-98; Kılıç, age, s. 82; Aydın, Mehmet, "Hıristiyanlık", **DİA**, İstanbul 1998, XVII, 347-348.

⁵⁸ Yaratılış, 2/16-17.

⁵⁹ Yaratılış, 3/4.

⁶⁰ Yaratılış, 3/5.

⁶¹ Yaratılış, 3/4.

⁶² Yaratılış, 3/6.

⁶³ Yaratılış, 3/6.

⁶⁴ Yaratılış, 3/7.

⁶⁵ Yaratılış, 3/7.

⁶⁶ Yaratılış, 3/8.

⁶⁷ Yaratılış, 3/11.

⁶⁸ Yaratılış, 3/12.

⁶⁹ Yaratılış, 3/13.

⁷⁰ Yaratılış, 3/14.

Böylece şeytan tarafından ayartılan insan, Yaradan'ına duyduğu güveni yüreğinde yok etti⁷¹ ve özgürlüğünü kötüye kullanarak, Tanrı'nın buyruğuna karşı geldi. İnsanın ilk günahı budur.⁷² Daha sonraki her günah Tanrı'ya karşı duyulan bir güvensizlik olacaktır. Bu günahı işleyerek insan kendisini Tanrı'ya yeğlemiştir. Böyle davranarak Tanrı'yı hor gördüğünü göstermiştir.⁷³

Yaratılış'ta belirtilen olayların hiçbirinin tarihi bilgiler olmayıp, başlangıçtan günümüze, Allah'ın tavsiyelerini reddeden her insan için cereyan eden bir sembolden ibaret görenler, Adem ve Havva'nın "aslî suç"tan önce belli bir süre yaşamadıklarını iddia etmektedirler. "Herkes kendisinin Adem'idir" diyerek Adem'i bir sembol olarak kabul etmekte ve onu tarihin her anına şamil kılmaktadırlar.⁷⁴

4. Adem'in işlediği günahın sebepleri

Hıristiyanlık'ta "aslî günah" olarak doktrinleşen, Adem'in işlediği günahın sebepleri olarak Hıristiyan ilahiyatçılar çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Bunlardan birisi, Adem'in yoldan çıkarıcıdan çok, kendi arzusuyla bu günahı işlediğidir. İnsan iyilik ve kötülüğü bilmede Allah gibi olma arzusundan dolayı,⁷⁵ Adem ve Havva ilahî emre bilerek ve isteyerek itaatsizlik etmişlerdir. Onların işlediği günah, basit bir şekilde yasak meyveyi almak veya yemek değildi. Yasak meyvenin düşüncesiyle günah ortaya zaten çıkmıştı. İtaatsizlik, ayartılmayı düşünmeye meyilli olmakla başlamıştır. Yani Adem ve Havva yemeden önce düşmüşlerdi. Günah, onlar tarafından işlenmeden önce onların içindeydi. İçsel arzudan, dışsal amel doğmuştur. Böylece kutsal kitap, günahın köken probleminin insan doğasında olduğu öğretisini açıklar. İsa, Musa'nın "yapmayacaksınız" sözüne karşı "niyetinde olmayacaksınız", "yapmayı düşünmeyeceksiniz" şeklinde bunu açıklar.⁷⁶ Nihayetinde ondaki nefis bu yasağın çiğnenmesine neden olmuştur.

⁷¹ Yaratılış, 3/1-11.

⁷² Romalılar, 5/19.

⁷³ **Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri**, s. 107-108.

⁷⁴ Erdem, age, s. 85.

⁷⁵ Yaratılış, 3/5, 22.

⁷⁶ Harper's Bible Dictionary, s. 686.

Kilise Babaları ve İlahiyatçılar; Havva karşısında zafiyet içinde bulunan Adem'in⁷⁷ onun tesirinde kalarak günah işlediği konusunda birleşmişlerdir.⁷⁸

St. Augustin ise Origenes'in savunduğu, "insan zayıf bir yaratık olduğundan günaha düşmüştür" görüşünü reddederek, insanın yalnızca gururu yüzünden, kendini beğenmişliğinden, Tanrı ile bir olmak ve kendini evrenin merkezi yapmak istediğinden dolayı, başkaldırılmış olduğunu, böylece Tanrı'nın iradesine karşı gelerek günah işlediğini savunmaktadır. Augustin'e göre günah, mutluluğa giden yolda bir hata olmayıp aksine yaratılanın yaratana karşı başkaldırısı olarak görülmektedir.⁷⁹

Bazıları, bu günahın işlenmesinde Adem ve Havva'nın birbirlerine karşı duydukları sapık duygu ve hislerle birlikte cinsî merak hareketlerinin rol oynadığını düşünmüşlerdir. St. Augustin bu görüşe karşı çıkararak insanlığın tabiatında cinsî şehvet arzusunun bulunmadığını, Tanrı'nın insanı yarattığında bu duyguyu ona vermediğini ileri sürmektedir. Ona göre şehvetin asıl kaynağı, Adem ve Havva'nın işledikleri suçun neticesidir. Bunun için her insan şehvetin, dolayısıyla suçun ürünü olarak doğmaktadır.⁸⁰

Yaratılış 2/25 ve 3/7 cümlelerindeki ifadelerin, çıplaklığı vurgulamasından dolayı, günahın temelinde yatan şeyin seks meselesi olduğu düşünülmüştür. Ancak bu fikirlerin gerçekliği ispat edilemezken hayal ürünü fanteziler olmaktan öteye gidememişlerdir.⁸¹

Bazı Hıristiyan düşünürler ise olaya kaderci bir açıdan bakarak, ilk insanın günahı işleme hürriyetinin olmadığını ve zamanı gelince günah işlediğini ifade etmişlerdir.⁸²

Adem ve Havva'nın işlediği ilk günahın hem kendileri hem de kendilerinden sonra gelecek nesiller açısından önemli sonuçları olmuştur. Bunlar "Adem'in İşlediği Günahın Sonuçları" başlığı altında incelenecektir. Bu sebeple burada ilk günahın niçin işlendiği ele alınmıştır. Tanrı'ya karşı işlenen bu ilk günahın ne kadar önemli olduğu doğurduğu sonuçlar incelendiğinde daha iyi anlaşılacaktır. Netice olarak, sebep ne olursa olsun Adem,

⁷⁷ Yaratılış, 3/12.

⁷⁸ Erdem, age, s. 77.

⁷⁹ Age, s. 77; Aster, s. 323-324.

⁸⁰ Erdem, age, s. 78.

⁸¹ Age, s. 78.

⁸² Age, s. 78, 84.

yasak meyveden yemek suretiyle açık bir günah işlemiştir ve bu günah önemli sonuçları da beraberinde getirmiştir.

5. Adem'in işlediği günahın sonuçları

İnsanlığın ilk atası Adem ve eşi Havva'nın yasak meyveyi yemek suretiyle düştükleri günahın dramatik sonuçlarını, Kutsal Kitap bizlere bildirmektedir. Öncelikle, Adem ve Havva ilk kutsallık halini hemen kaybetmişlerdir.⁸³ Kafalarında oluşturdukları yanlış bir Tanrı imajından, kendi imtiyazlarını kıskanan bir Tanrı'dan⁸⁴ korkmuşlardır.⁸⁵ Mutluluk içinde yaşadıkları uyum bozulmuş; ruhun beden üzerindeki tinsel yeteneklerinin üstünlüğü kırılmıştır.⁸⁶ Erkekle kadının birliği gerilimlere⁸⁷ tabidir. Yaratılışla olan uyum bozulmuştur: Gözle görülür yaratılış, insana yabancı ve düşman olmuştur.⁸⁸ Sonuçta, itaatsizlik⁸⁹ durumunda açıkça bildirilen sonuç gerçekleşecektir; insan "yaratılmış olduğu toprağa geri dönecektir".⁹⁰ Böylece ölüm insanlık tarihine girmiş olacaktır.⁹¹

Adem ve Havva'nın işlediği suçun, kendileri, gelecek nesil ve dünya ile ilgili sonuçlarına genel hatlarıyla, Kitab-ı Mukaddes'in bildirdiği şekilde yer verdikten sonra, bu sonuçları ana başlıklar halinde açmak istiyoruz.

- a. Haya ve Utanma: Adem'in yaptığı hata insani ve ilahi özellikleri şeref ve kerameti yok ederek, insanı hayvanın gerisine indirmiştir. Adem ve Havva'nın örtünme isteklerinin nedeni olan çıplaklık bir anlamda insanın sahip olduğu değerlerden soyulma, zayıflık ve acizlik olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca kendisine hakim olan şehvetten dolayı da utandığı ileri sürülmüştür.⁹²

⁸³ Romalılar, 3/23.

⁸⁴ Yaratılış, 3/5.

⁸⁵ Yaratılış, 3/9-10.

⁸⁶ Yaratılış, 3/7.

⁸⁷ Yaratılış, 3/11-13.

⁸⁸ Yaratılış, 3/17-19.

⁸⁹ Yaratılış, 2/17.

⁹⁰ Yaratılış, 3/19.

⁹¹ Romalılar, 5/12.

⁹² Erdem, age, s. 81.

- b. Korku: Adem ve Havva cennette Allah'ın sesini işittiklerinde korkmuşlar,⁹³ Tanrı'nın korkusundan saklanmışlar ve Allah'ın adaletinden çıkmamanın mümkün olmayacağını anlamışlardır.⁹⁴
- c. Çileli Hayat: suçun neticesi olarak Adem ve Havva cennetten çıkarılarak rahat bir hayattan mahrum edilmişlerdir.⁹⁵ Günahın etkileri fiziksel evrene uzanarak, toprak lanetlenmiştir.⁹⁶ Havva, zahmet ve gebeliğin artması ve ağrı ile evlat doğurmakla, ayrıca kocanın ona hakim olmasıyla cezalandırılmıştır.⁹⁷ Adem ise ölünceye kadar alın teri ve gayret ile geçimini topraktan sağlamak zorunda bırakılmıştır.⁹⁸ Bu bilgiler ışığında Yahudi bilginler, Havva'nın Adem'den önce cezalandırılmasıyla ilgili “ peşinden gelenin günaha düşmesine neden olan bir insanı, Tanrı en önce cezalandırır” hükmünü çıkarmışlardır. Yine Havva'ya verilen cezanın sosyal statüsü ne olursa olsun her kadın için şamil olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁹⁹
- d. Düşmanlık: yeryüzündeki bütün kötülüklerin, kin, nefret ve düşmanlıkların, harplerin temelinde ilk suç yatmaktadır. Tanrı ilk olarak aslî suç yüzünden yılanla insanoğlu arasına husumet koymuştur.¹⁰⁰ Bu düşmanlık duygusu nesilden nesile sürüp gitmiştir.
- e. Ölüm: Adem ve Havva'nın işlediği suçun tam karşılığı Kitab-ı Mukaddes'te ölüm olarak belirlenmiştir. Ölüm günahın cezasıdır.¹⁰¹ Hıristiyanlar ölümü, Adem ve Havva'nın cennetten çıkarıldıkları zaman Tanrı'dan ayrılarak öldükleri şeklinde yorumlamışlardır. Onların ölümü ruhun ve beden ölümü olarak değerlendirilmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi bu ölüm mecazî olarak düşünülmüştür. Bu düşünüşle birlikte onların gözleri kararmış,

⁹³ Yaratılış, 3/10.

⁹⁴ Erdem, age, s. 81.

⁹⁵ Yaratılış, 3/16-19.

⁹⁶ Yaratılış, 3/17.

⁹⁷ Yaratılış, 3/16.

⁹⁸ Yaratılış, 3/19.

⁹⁹ Erdem, age, s. 42-43.

¹⁰⁰ Yaratılış, 3/15.

¹⁰¹ Yaratılış, 2/17.

hak ile batılı ayıramaz duruma gelmişlerdir.¹⁰² Kitab-ı Mukaddes'te ölüm, suçun karşılığı, va'd edilen hayatın hüsrana uğraması olarak anlaşılmıştır. Nitekim kendisine konan yasağı çiğneyen Adem, iyiyi ve kötüyü bilmede Allah gibi olmuştur. Buna mukabil, Allah, ebediyen yaşamasını engellemek için hayat ağacından almasını diye, onu Aden cennetinden çıkarmış ve yeryüzüne göndermiştir.¹⁰³ Ölüm cezası bedenen hemen gerçekleşme de Adem çileli hayatın sonunda toprağa döndürülmüştür.¹⁰⁴ Ancak ruhun ölümü, Tanrı'dan ayrılarak derhal gerçekleştirilmiştir.

Hıristiyan teolojisinde, aslî itaatsizlik sonucu işlenen bu günahın, bu lekenin, Adem'in bütün soyuna kalıtım yoluyla geçtiğine inanılır. Adem'in günahının, bütün soyuna kalıtım yoluyla geçtiğine dair sonucu, Tevrat'ta da İncillerde de yer almaz. Aslî/ilk günahın bu kolektif sonucu, Hıristiyan teolojisi ve kredosunun temel taşıdır.¹⁰⁵ Aslî günah ilk defa Pavlus'la yeni bir boyut kazanmıştır. Pavlus, Adem vasıtasıyla mahkumiyet ve ölümün bütün insanlara geldiğini şöyle ifade eder: “Bunun için, nasıl günah bir adam vasıtasıyla ve ölüm günah vasıtası ile dünyaya girdiyse böylece ölüm tüm insanlara geçti, çünkü hepsi günah işlediler...”.¹⁰⁶ Böylece Pavlus'un ifadelerine göre günah, mahkumiyet ve ölüm bütün insanlık üzerinde hüküm sürmüştür. Günah ve kötülükte ırksal dayanışma vardır.¹⁰⁷ Günahtan kurtulma ise kefareti gerektirir. İnsanların günahlarına kefarete olacak kişi ise İsa Mesih'tir.

Hıristiyan teolojisinde, Adem ve Havva tarafından işlenen günah, tüm insanlık için menfi sonuçlar doğurmasına rağmen, “mesud suç” olarak vasıflandırılmıştır. Aslî günah, çok büyük bir aşkı fıskırttığından dolayı mesud suç / mutlu günah (felix culpa) olarak değerlendirilmiştir. Bu aşk İsa'nın insanlığa olan aşkıdır. Bunun vasıtasıyla insanlık İsa ile kurtuluşa ermiştir. Bazen bir kötülük bir iyiliğe sebep olabilir. Bunun gibi, kötü olan ilk

¹⁰² Erdem, age, s. 82; Stott, age, s. 99-102.

¹⁰³ Yaratılış, 3/22-23.

¹⁰⁴ Yaratılış, 3/19.

¹⁰⁵ Kılıç, age, s. 94.

¹⁰⁶ Romalılar, 5/12.

¹⁰⁷ **The New Bible Dictionary**, s. 1190-1191.

günah, İsa'nın gelmesi ve kanıyla insanlığın günahını temizlemesi gibi büyük bir iyiliğe geçit olmuştur.¹⁰⁸

Başlangıçta Pavlus tarafından ortaya atılan ve Yeni Ahit'te cümleler halinde kalan aslı günah doktrini M.S. beşinci asırda St. Augustin tarafından sistematize edilmiştir.

Burada değinilmesi gereken noktalardan birisi de Hıristiyanların Adem ve Havva'yı nasıl vasıflandırdıklarıdır. Pavlus iki Adem motifini geliştirmiştir. Adem günah ve ölümün sebebi olarak görülürken, İkinci Adem olan İsa Mesih ise ilk Adem'in hatasını telafi için dünyaya gelmiştir.¹⁰⁹ Böylece o hayat kaynağı olarak görülmüştür.¹¹⁰ İlk Adem yaşayan candır, ikinci Adem ise dirilen ruhtur.¹¹¹ İlk Adem topraktan, ¹¹² ikinci Adem ise göktendir.¹¹³

Havva'yı daha çok Yeni Ahit'te yer alan bilgilere göre anlamaya çalışan Hıristiyanlar, Tevrat'ta bulunmamasına rağmen onu suçun, günahın sembolü olarak görmüşlerdir.¹¹⁴ Çünkü nasıl İsa karşısında Adem suçlu ise, Meryem karşısında da Havva'ya aynı fonksiyonu yüklemeye çalışmışlardır. Bunun için cennette işlemiş olduğu suçu sebep olarak göstermişlerdir.¹¹⁵

¹⁰⁸ Kılıç, age, s. 97.

¹⁰⁹ Romalılar, 5/12-17.

¹¹⁰ Romalılar, 6/23.

¹¹¹ I. Korintliler, 15/45.

¹¹² Yaratılış, 2/7.

¹¹³ Yuhanna, 6/33-35; Efesoslulara, 4/8-10.

¹¹⁴ I. Timoteos, 2/14.

¹¹⁵ Erdem, age, s. 74.

İKİNCİ BÖLÜM

İSA VE SONRASINDA ASLÎ GÜNAH ANLAYIŞI

I. İSA VE ASLÎ GÜNAH İLİŞKİSİ

Hıristiyanlığın en belirgin vasfı, İsa ile ilgili inanç ve telakkiler üzerine temellendirilmiş bir din olmasıdır. Bu sebeple İsa'nın kimliği, tabiatı ve mesajı Hıristiyanlık tarihi boyunca çok tartışılmış, onun hakkında pek çok eser kaleme alınmıştır.¹ Geleneksel Hıristiyan düşüncesi, İsa'yı "Tanrı oğlu, Mesih, Rab, Tanrı ile aynı cevhere sahip varlık ve hayatın ışığı" gibi sıfatlarla yücelterek bir Musevi peygamberi olan İsa'yı, kendisine ibadet edilen bir Gentile Tanrı'ya dönüştürmüştür.

Ancak 18. yüzyıl aydınlanma çağına kadar sadece teolojik olarak ele alınan İsa ve onun konumu sorunu, artık tarihsel olarak da ele alınıp araştırılmaya başlanmıştır. Bu araştırmalar "tarihin İsa'sı" ile onun ölümü sonrası ilk Hıristiyan cemaatinin ona bağlılıkları sonucu gelişen ve kurumsallaşan "İmanın Mesih'i" arasında bir ayrıma gidilmesine sebebiyet vermişlerdir.² Bu noktada iki İsa karşımıza çıkmaktadır. Birisi, bir Musevî Peygamberi olan tarihsel İsa, diğeri ise Hıristiyan imanının kurtarıcısı Mesih İsa'sıdır. İsa'nın tarihsel varlığına ilişkin şüpheciliği, onun tarihsel varlığını tamamen reddetmeye götürenler de olmuştur. Örneğin bu doğrultuda Bernard Russel "tarihsel olarak

¹ Harman, Ömer Faruk, "İsa", **DİA**, İstanbul 2000, XXII, 466.

² Aydın, Mahmut, **Tarihsel İsa: İmanın Mesih'inden Tarihin İsa'sına**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002, s. 21-22.

Mesih'in yaşadığı oldukça şüphelidir" görüşünü savunmuştur. Bazı araştırmacılar ise İsa Mesih'in, Eski Yunan, Mısır, Sümer, Fenike ya da Hint yarı tanrısal varlıklarıyla aynı çizgide olan bir mitolojik karakter olduğunu ileri sürmüşlerdir.³ Bu yaklaşımla birlikte, İsa ile ilgili tanımlamalar üçe çıkmıştır. Günümüzde ise en çok tartışılan, kabul ya da reddedilen İsa tanımlamasının tarihsel İsa olduğu aşikardır. Bultmann da, tarihsel İsa ile kilisede vaaz edilen Mesih'in farklılığına dikkat çekerek, Hıristiyanlık'ta imana konu olan şahsiyetin tarihsel İsa'nın kendisi değil erken dönem Hıristiyan tebliğinin Mesih'i olduğunu vurgulamaktadır.⁴

Tarihsel İsa'nın yaşamını ortaya koyan çalışmalar yapılırken temel olarak sinoptik İncillerden faydalanılmıştır. Bu üç İncil, gerek İsa'ya ilişkin siyer kitabı şeklindeki yapıları ve muhtevalarının birbirine yakınlığı, gerekse tarihsel açıdan dördüncü İncil olan Yuhanna'dan daha erken bir döneme ait olması nedeniyle, tarihsel İsa şahsiyetinin ortaya çıkarılması çalışmalarında tercih edilmiştir. Sinoptik İnciller dışında Apokrif metinler (özellikle Thomas İncili) ile Hıristiyanlık dışı bazı yazmalara da (mesela Ölü Deniz Yazmaları'na) sıklıkla müracaat edilmiştir. Bu literatüre ilaveten MS. birinci yüzyıl Filistin'ine yönelik arkeolojik materyal ile yörenin o dönemdeki dinî ve sosyo-kültürel yapısı da bu çerçevede inceleme altına alınmıştır.⁵

İsa'ya ilişkin kaynak olması açısından İncillerin yüz yüze kaldığı en önemli problem, bu metinlerin tarihsel açıdan ne kadar güvenilir olduğu sorunudur. İncillerdeki anlatıların tarihsel gerçekliğine ilişkin şüphelerde her zaman İnciller arasındaki farklılıklar önemli bir etken olmuştur. Diğer etken ise İncillerin tarihte yaşamış olan gerçek İsa'dan öte, ait oldukları dönem Hıristiyan cemaatinin İsa anlayışını bize aktarıyor olmasıdır. İncillerdeki anlatılara ilişkin kaygılar hususunda vurgulanması gereken son bir nokta ise İncil metinlerinin gerek dil ve gerek yansıttığı kültürel yapı yönünden İsa'dan ve İsa döneminden farklılığıdır.⁶

³ Gündüz, age, s. 126; Harman, "İsa", *DİA*, XXII, 468.

⁴ Gündüz, age, s. 124.

⁵ Age, s. 125.

⁶ Age, s. 151.

İsa konusundaki birtakım çelişkiler ve ait oldukları dönemin dil, kültür, inanç ve kanaatlerini yansıtır olsalar da, İncillerin tarihsel bilgi veren kaynaklar olma ihtimalini tamamıyla ortadan kaldırmaz. Metinler üzerinde yapılacak tarihsel tenkit ve metin tenkidi bağlamındaki tarihsel gerçekleri bize verebilecektir. Yeni Ahit uzmanları bu konuda çalışmalar yapmaktadır.⁷

Özet olarak İsa tanımlamalarına değindikten sonra, İsa'nın hayatı ve tarih içinde İsa'nın nasıl anlaşıldığına dair bilgiler, onun kimliğinin ve mesajının anlaşılması açısından önemlidir.

A. İsa'nın Hayatı

İsa hakkında tarihsel olarak nitelenebilecek kaynaklar çok az olan ya da –kimilerine göre- hiç olmayan birisidir. Kanonik ya da Apokrif Hıristiyan kaynakları dışında İsa hakkında birkaç bilgi kısıntısı haricinde bilgi veren tarihsel hiçbir kaynak yoktur. Hıristiyan kaynaklar dışında, Yahudi ve Romalı yazarların eserlerinde, sonraki dönemlere ait Sabîî, Maniheizm ve İslamî kaynaklarda İsa ile ilgili bilgiler bulunur.⁸

İsa'nın hayat hikayesini yazmak ya da onun hayat hikayesi üzerinde ayrıntılı şeyler söylemek mümkün gözükmemektedir. Hıristiyan kaynaklardaki spekülatif anlatıları bir kenara bırakacak olursak İsa, İmparator Augustus döneminde Roma'ya bağımlı olarak yöreye egemen olan Kral Herod zamanında tahminen MÖ. 6-4'te Beytlehem'de doğmuştur. İmparator Tiberius zamanında MS. 28 civarında Yahya tarafından vaftiz edilmiş, aynı yıl Yahya'nın tutuklanması üzerine vaaz ve halkı aydınlatma faaliyetlerine başlamış, MS. 30'da kargaşa, anarşi ve isyan çıkarmakla suçlanarak çarmıh cezasına çarptırılmış ve ölmüştür.⁹

Daha önce de bahsedildiği gibi Hıristiyanlık teolojisinde İsa'nın dünyevî hayatından çok, ölümü, dirilmesi ve semaya yükseltilişi önem taşıdığı için, İsa'nın hayatına, özellikle de çocukluk ve gençlik yıllarına dair birinci derecede kaynaklar oldukça

⁷ Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gündüz, **age**, s. 121-153.

⁸ Gündüz, **age**, s. 136-137.

⁹ Gündüz, **age**, s. 153-154.

sınırlıdır.¹⁰ Bütün bunlara rağmen İsa'nın kısa yaşamına dair bazı önemli noktalara göz atmak yararlı olacaktır.

İsa'nın doğumuyla ilgili bilgilere Kanonik İncillerden Matta ve Luka'da, Apokrif metinlerden ise çocukluk İncillerinde rastlanılmaktadır. İncillere göre İsa, Kral Hirodes günlerinde tahmini olarak MÖ. 6-4 yıllarında¹¹ Beytlehem'de¹² mucizevî bir şekilde Kutsal Ruh vasıtasıyla Bakire Meryem'den doğmuştur.¹³ İsa'nın Beytlehem'de doğduğu belirtilmekle birlikte Nasıralı diye takdim edilmektedir. Matta ve Luka onun Beytlehem'de doğduğunu belirtirken¹⁴ Markos ve Yuhanna ise Beytlehem'den ve İsa'nın orada doğduğundan hiç bahsetmemektedir. Sadece Nasıra'yı onun memleketi olarak göstermiştir. Ayrıca, İsa dünyaya gelmeden önce annesi Meryem'in Nasıra'da ikamet etmesi¹⁵ ve İsa'nın hayatının 30 yılının burada geçmesinden dolayı Nasıralı da denmiştir¹⁶

Doğumunun sekizinci günü ona İsa adını koyup sünnet ettirilmiş;¹⁷ kırk gün sonra şeriate uygun olarak Tanrı'ya sunulmak üzere Yerusolim'e götürülmüş¹⁸ ve gerekli takdimlerde bulunduktan sonra Nasıra'ya dönmüşlerdir. Kudüs'te, salih kimseler tarafından onun beklenen Mesih olduğu anlaşılmıştır.¹⁹ Bu arada, Hirodes, Beytlehem ile çevresinde iki yaşın altındaki bütün erkek çocukların öldürülmesini emretmiştir.²⁰

İsa'nın çocukluk ve gençlik yıllarıyla ilgili olarak İncillerde sadece Fısıh* (Paskalya) bayramı münasebetiyle on iki yaşında Kudüs'e götürülmesi olayı zikredilmiştir.²¹ Bayram sonunda Yusuf ve Meryem İsa'yı kaybetmişler; sonra onu

¹⁰ Harman, "İsa", **DİA**, XXII, 466.

¹¹ Harman, "İsa", **DİA**, XXII, 466; Ayrıntılı bilgi için Katar, Mehmet. "Hıristiyanlık'ta İsa'nın Doğumu İle İlgili Kutlamaların Ortaya Çıkışı", **İslamiyat**, c. 3, sy. 4, Ankara 2000, s. 115-131.

¹² Matta, 2/1.

¹³ Matta, 1/20; Luka, 1/34-35.

¹⁴ Matta, 2/11; Luka, 2/4.

¹⁵ Luka, 1/26-27.

¹⁶ Harman, "İsa", **DİA**, XXII, 466.

¹⁷ Luka, 2/21.

¹⁸ Luka, 2/22.

¹⁹ Luka, 2/25-38.

²⁰ Matta, 2/16.

* İsrail oğullarının Mısır topraklarından çıkışın anısına bir çeşit bahar festivali olarak kutlanılan Yahudi bayramı. (Gündüz, age, s. 305)

²¹ Luka, 1/80; 2/52.

mabette din adamlarıyla sorulu cevaplı konuşma yaparken bulmuşlardır. Dinleyenler onun anlayışına ve cevaplarına şaşırılmışlardır.²²

İncillerde yer alan bilgi ve işaretlerden İsa'nın da Yusuf gibi dülger olduğu²³, ayrıca okuma yazma bildiği²⁴ anlaşılmaktadır. Kutsal yazılara yaptığı atıflar onları çok iyi bildiğini göstermektedir.²⁵ Eski İbranice'nin yerine geçen Arâmî dilini konuşuyordu. Çevresinde Grekçe'nin konuşulduğunu, dolayısıyla Grekçe'yi de anlayabileceğini düşünenler vardır.²⁶

Beytlehem'de Yahudi geleneğine bağlı bir çevrede doğan İsa'nın çocukluğu da bu çevre içinde geçmiştir. İsa'nın yetiştiği bölge olan Galile nüfusunun çoğunluğunu o dönemde Gentileler değil Yahudiler oluşturmaktaydı. Dolayısıyla İsa, tamamıyla Musa'nın öğretilerine dayalı bir eğitimle çocukluk ve ergenlik dönemi geçirmiştir.²⁷

İncillere göre İsa, tebliğ faaliyetine başlamadan önce, Yahya ile tanışmış ve bir müddet onun etrafında yer almıştır. Yahya, İsa'dan önce tebliğ faaliyetine başlayarak, insanlara göklerin melekutunun çok yakın olduğunu haber verip onları tövbeye davet eder; gelenler günahlarından tövbe ederek Yahya tarafından vaftiz edilirdi. Otuz yaşında İsa da Yahya tarafından vaftiz edilmiştir.²⁸ Daha sonra Ruh'u'l-Kudüs tarafından çöle götürülen İsa, çölde kırk gün kırk gece oruç tutmuş; çölde iblis tarafından denenmiş fakat iblis başarılı olamamıştır.²⁹

Burada vaftizci Yahya'nın mesajları arasında yer alan iki önemli hususa yer vermek uygun olacaktır. Onun birinci mesajı, halkı, yaklaşan yargılama gününe hazırlık yapmaya ve bu bağlamda tövbe ederek doğru yola girme davetini içeren eskatolojik

²² Luka, 2/41-52.

²³ Markos, 6/3.

²⁴ Luka, 4/17.

²⁵ Yuhanna, 7/15.

²⁶ Harman, "İsa", **DİA**, XXII, 467.

²⁷ Gündüz, age, s. 159.

²⁸ Luka, 3/21-23.

²⁹ Şeytan'ın İsa'yı denemesi sadece sinoptik İncillerde yer alır: Matta 3/13-17, 4/1-11; Markos 1/12-13; Luka, 4/1-3.

mesajıdır. İkincisi ise, halkı, “gelecek bir kişi” konusunda uyarıp bilgilendirmesidir. İncil yazarları, Yahya’nın geleceğini beklediği/müjdelediği kişinin İsa olduğundan emindirler.³⁰

Herod tarafından kafası vurularak öldürülen Yahya’dan sonra onun bıraktığı yerden misyonu İsa’nın devraldığı ve sürdürdüğü dikkati çekmektedir. Nitekim, İncil ifadeleri de İsa’nın görevinin Yahya’nın tutuklanmasından sonra başladığını belirtir.³¹

İsa’nın üç yıl süren tebliğ faaliyetinin İncillerden hareketle tam bir kronolojisini çıkartmak zordur. Çünkü bazı olaylar İncillerin bir kısmında yoktur, bazıları da farklı tarihlerle irtibatlandırılmaktadır. Buna rağmen tebliğ faaliyeti ile ilgili şunlar söylenebilir: Sinoptik İncillerin verdiği bilgilere göre İsa’nın asıl tebliğ faaliyeti Galile’de geçmiştir. İlk dönem faaliyetinin merkezinde Allah’ın melekutunun yakın olduğu ve insanların tövbe etmeye ve İncil’e iman etmeye çağırılması yer alır.³² İsa’nın mesajı Ferisilerle Hirodesilerin onu ortadan kaldırmak için anlaşmasına sebep olur.³³ Ferisiler İsa’yı yok etme planları kurarken halk büyük bir coşkuyla onu takip eder. İsa on iki havarisini seçer ve dağda yaptığı meşhur vaazla pek çok hakikati dile getirir. İsa, dağ vaazından sonra, hastaları iyileştirip çeşitli mucizeler gösterir,³⁴ ölü kızı diriltir,³⁵ beş bin kişilik bir topluluğu beslemek ve iki balıkla doyurur.³⁶ Kendisine inanan Galileliler onu kral yapmak isterler.³⁷

İsa’nın tebliğ faaliyeti ve gösterdiği mucizeler devam ederken, Kudüs’te baş kahin Kayafa’nın teşebbüsüyle toplanan Sanhedrin’de İsa’nın yaptıklarının kendileri için tehlike oluşturduğu belirtilir, öldürülmesi için planlar yapılır.³⁸

B. İsa’nın Haça Gerilmesi

Sinoptik İncillere göre, oldukça kısa süren davet döneminin sonunda talebeleriyle Galile’den Kudüs’e dönen İsa tutuklanır, önce Sanhedrin’de sonra da Pontius Pilatus

³⁰ Gündüz, age, s. 161.

³¹ Matta, 4/12-17; Markos, 1/14.

³² Harman, “İsa”, **DİA**, XXII, 467.

³³ Markos, 3/6.

³⁴ Matta, 8/1-34, 9/1-38; Markos, 2/1-28, 3/1-35; Luka, 5/1-26, 10/1-42.

³⁵ Markos, 5/22-24, 35-42.

³⁶ Matta, 14/17-21.

³⁷ Yuhanna, 6/15.

³⁸ Yuhanna, 11/47-53.

önünde sorgulanır, idam cezasına çarptırılır ve ceza çarımıha gerilerek infaz edilir. Hıristiyan imanının merkezinde bulunan İsa'nın çarımıha gerilmesinin öncesinde ve sonrasında önemli olaylar vuku bulmuştur.

İncillere göre İsa yakalanmadan önceki son gece havarileri ile beraberken bir parça ekmek alıp dua okuyarak parçalamış ve onlara dağıtmış; “bu, sizin uğrunuza feda edilen bedenimdir. Beni anmak için böyle yapın” demiştir. Aynı şekilde yemekten sonra kaseyi alıp, “bu kase, sizin uğrunuza akıtılan kanımla gerçekleşen yeni antlaşmadır” diyerek kaseyi onlara uzatmıştır.³⁹ Aynı yemekte kendisini ele verecek kişinin elinin kendisiyle birlikte sofraya uzandığını söylemiştir.⁴⁰

İsa'nın havarilerinden Yahuda İskaryot baş kahine giderek az bir para karşılığı İsa'yı ele vermeyi kabul etmiştir. İsa bu durumu önceden haber vermiştir. Son akşam yemeğinden sonra İsa Romalı yetkililerce tutuklanır. Çeşitli sorgulamalardan geçtikten sonra Pilatus, gönlü İsa'yı affetmekten yana olsa da Yahudilerin baskısı karşısında onun çarımıha gerilerek öldürülmesini onaylar.⁴¹

İnciller, İsa'nın Golgota (Kafatası) denilen yere götürülerek, iki suçluyla birlikte çarımıha gerildiğini bildirir.⁴² İsa'nın başının üzerine “Nasıralı İsa, Yahudilerin kralı” diye bir cürüm yaftası konur,⁴³ İsa Cuma günü saat dokuzda çarımıha gerilir⁴⁴ ve öğleden sonra saat üçte ruhunu teslim eder.⁴⁵ Çarımıhta ölen İsa, üç gün sonra tekrar dirilmiştir.⁴⁶

Yeni Ahit, İsa dirildikten sonra on defa havarilerine ve şakirtlerine görüldüğünü kaydetmektedir.⁴⁷ Resüllerin İşlerine göre İsa dirildikten sonra kırk gün daha yaşamış, havarilerine telkin ve tavsiyelerde bulunmuş, daha sonra havarilerini zeytinlik dağına götürmüş ve oradan semaya alınmıştır.⁴⁸

³⁹ Luka, 22/19-20; Matta, 26/26-28; Yuhanna, 6/51-58.

⁴⁰ Luka, 22/21.

⁴¹ Luka, 23 Bap.

⁴² Luka, 23/32-33.

⁴³ Yuhanna, 19/19.

⁴⁴ Markos, 15/25.

⁴⁵ Matta, 27/50; Markos, 15/37; Luka, 23/46; Yuhanna, 19/30.

⁴⁶ Matta, 28/9-10; Markos, 16/1-10; Luka, 24/1-12.

⁴⁷ Luka, 24/36-43, 50-51; Yuhanna, 20/19-29; Matta, 28/16-20.

⁴⁸ Resüllerin İşleri, 1/3, 9/11.

Kanonik İncil yazarları, İsa'nın çarmıh hadisesi sonrası öldüğünden şüphe etmezken, Doketik* olan ve Gnostik düşünceleriyle ön plana çıkan Basilides, çarmıha gerilenin İsa olmadığını, kendisinin haçı taşıyan Simon'un kılığına girdiğini, Simon'un da İsa'nın kılığına girdiğini dolayısıyla çarmıhta öldüğü iddia edilenin Simon olduğunu belirtir. Ayrıca çeşitli Apokrif metinler de çarmıha gerilenin İsa yerine Simon değil de Yudas İscariot olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁹

İsa'nın mucizevî bir şekilde çarmıha gerilmekten kurtulduğunu tartışan Doketik görüşler, çarmıh olayı konusunda erken dönemlerden itibaren geniş bir tartışmanın ve farklı yaklaşımların bulunduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Diğer taraftan Kur'an'ın konuya yaklaşımının bazı Doketik görüşlerle paralellik göstermesi de dikkat çekicidir.⁵⁰

Kur'an da, Yahudilerin İsa'yı asıp öldürdükleri iddialarını reddetmekte ve durumun “onlara öyle gösterildiğini”⁵¹ ifade ederek İsa hakkında çeşitli ihtilafların varlığına dikkat çekmektedir. Ayrıca Kur'an, Peygamber İsa'nın vefat ettiğini de vurgulamaktadır.⁵²

Pavlusçu İsa anlayışının önemli bir uzantısı olan Haç teolojisinde, ölen ve tekrar dirilen İsa Mesih motifi merkezi bir yer teşkil etmektedir.⁵³

Pavlus'un, İsa Mesih ile ilgili değerlendirmelerinde çarmıh olayı bir başlangıç noktasıdır. Çarmıha gerilenin İsa'nın Mesih olduğu kanaatinde olan Pavlus, insanlara çarmıha gerilmiş olan Mesih'i tanıttığını vurgulamaktadır.⁵⁴ “Mesih'in çarmıhına düşman”

* Doketizm, başta İsa ile ilgili hadiseler olmak üzere Kitab-ı Mukaddes'te rivayet edilen olayların yalnızca görüntüden ibaret tezahürler olduğunu kabul eden akım; Hıristiyanlıkta dünyevî Mesih'in insanlığı ve ıstırap çekmesinin gerçek olmaktan ziyade görünürde olduğunu düşünen bir eğilimdir. Bkz. Gündüz, age, s. 99.

⁴⁹ Gündüz, age, s. 167.

⁵⁰ Age, s. 167.

⁵¹ Nisa, 4/157.

⁵² Âli İmran, 3/54-55; Mâide, 5/116-118.

⁵³ Gündüz, age, s. 167.

⁵⁴ I. Korintliler, 1/23.

olanları kınamaktadır.⁵⁵ Pavlus'un mektuplarında sıkça geçen çarmih ya da haç,⁵⁶ İsa Mesih'in ölüp dirilişi için Pavlus tarafından kullanılan anahtar terimdir.⁵⁷

Pavlus, insanlığın kurtuluşu terimini iki aşamalı olarak ele alır. Birinci aşama, Musa ile başlayan ve İsa Mesih'in çarmihinde ölümüyle sona eren tanrısal hukuk dönemidir. Tanrı, insana bu dönemde hukuk yoluyla günahı ve insanın günahkar tabiatını tanıtmıştır. Hukukun günahı, günahın da ölümü doğurduğunu anlatmaya çalışmıştır. Hukuk dönemi, Mesih'in gelişine, daha önemlisi haça gerilmesine zemin hazırlamıştır. Mesih'in haça gerilmesiyle Tanrısal hukuk işlevini tamamlamıştır. Zira çarmihinde Mesih'in ölümü insanların kurtuluşu için bir kefarettir.⁵⁸ Pavlus'a göre Mesih, insanları kötü çağdan kurtarmak için insanların günahlarına karşılık kendini feda etmiştir.⁵⁹

İsa'nın çarmihinde ölümü, insanları hukuk-günah-ölüm kısır döngüsünden kurtarmıştır. Haç, İsa'nın, Adem'den beri süregelen insanlığın boynundaki aslî günahı kaldırmasını temsil eder. Ayrıca İsa'nın öldükten sonra tekrar dirilmesi, ölümü de yendiğini temsil eder. Tanrı, İsa'yı diriltmekle, herkesin son düşmanı olan ölümün artık üzerimizde kesin bir yetkisi olmadığını gösteriyor. Çarmihindeki İsa, Hıristiyanlara insanlığı tutsak eden günahı, ölümü ve şer güçleri Tanrı'ya olan sonsuz güveni ve itaati, insanlara olan engin sevgisi sayesinde nasıl yendiğini anımsatır.⁶⁰

İsa'nın haçta canını feda etmesiyle, insanlık Adem ve Havva'dan miras kalan günahattan kurtulmalarına rağmen, bu konu 16. yüzyıla kadar Hıristiyan dünyasında tartışılmıştır. Ancak kilisenin "İsa'nın fedakarlığı Tanrı'nın öfkesini yatıştırmıştır" şeklindeki kararı bu münakaşaların büyük ölçüde yatışmasını sağlamıştır.⁶¹

⁵⁵ Filipililer, 3/18.

⁵⁶ I. Korintliler, 1/17-18, 2/2,8; Galatyalılar, 6/14; Romalılar, 6/6.

⁵⁷ Gündüz, age, s. 234.

⁵⁸ Age, s. 234.

⁵⁹ Galatyalılar, 1/4.

⁶⁰ Michel, Thomas, **Hıristiyan Tanrı Bilimine Giriş**, Ohan Basımevi, İstanbul 1992, s. 81-82.

⁶¹ Cilacı, agm, s. 46.

C. İsa'nın Kimliği

İsa'yı ve mesajını doğru anlamak için, onun nasıl tanıtıldığına daha önemlisi kendisini nasıl tanıttığına bakmak gerekir. İster Kanonik isterse Apokrif olsun, erken dönem Hıristiyan kaynakları İsa'nın kimliğine yönelik olarak birtakım unvanlar kullanmışlardır.⁶² İsa'nın kimliğine dair bilgiler, ileriki konularda değineceğimiz kefarete ve Hıristiyanlık'ta aslı günahın anlaşılmasına temel teşkil edecektir.

İsa'ya yönelik olarak kullanılan “insanoğlu”, “Tanrı oğlu”, “Rab”, “Mesih”, “Peygamber”, “Davud oğlu” gibi tanımlamalara gerek münferit olarak gerekse bir arada Yeni Ahit metinleriyle diğer literatürde rastlanmaktadır. Metnin ait olduğu döneme ya da cemaatin kimliğine bağlı olarak bu nitelermelerden birisi ya da bir kaçısı ön plana çıkmaktadır. Ancak burada asıl önemli olan sorun, bizzat İsa'nın kendisini nasıl tanımladığıdır.⁶³

Hıristiyanlığın özünde, Tanrı'nın İsa'nın şahsında gerçekleştirdiklerine inanç vardır. Hıristiyanlığın temeli buna dayanır. İncil'de İsa'ya misyonunun şu veya bu cephesini belirlemek üzere muhtelif sıfatlar isnat edilmiştir. Bu sıfatlar şunlardır:

1. Tanrı'nın Oğlu

Hıristiyanlar İsa'ya “Tanrı oğlu” adını vermektedirler. Bununla Hıristiyanlar, Tanrı'nın İsa ile benzeri olmayan, içten bir ilişki oluşturduğunu, ezeli ve yaratılmış mesajının İsa'da var olduğunu düşünmektedirler.⁶⁴

Hıristiyan iman esaslarında “İsa Mesih'in Tanrı olduğuna tanıklık ediyorum” şeklinde yer alan ve günümüzde Hıristiyan olmak için telaffuz edilmesi zorunlu olan bu sıfat, İncillerde ve daha sonraki Hıristiyan geleneğinde, bunun dışında Eski Ahit'te özellikle de Mezmurlar'da ve Hellenist kültürde de sıkça kullanılmaktaydı.⁶⁵

⁶² Gündüz, age, s. 168.

⁶³ Age., s. 168.

⁶⁴ Michel, age, s. 60.

⁶⁵ Aydın, Mahmut, “Yahudi Bir Peygamberden Gentile Tanrıya: İsa'nın Tanrısallaştırılma Süreci”, **İslamiyat**, c. 3, sy. 4, Ankara 2000, s. 65.

Tanrı oğlu sıfatının İncillerde nasıl kullanıldığına geçmeden Eski Ahit'teki kullanılış şekline değinmek gerekmektedir. Eski Ahit'te “Tanrı adamı” ve “Tanrı halkı” gibi ifadeler sıklıkla kullanılır. Birçok ifadeye Musa ve İlyas gibi şahsiyetler “Tanrı adamı” diye adlandırılır.⁶⁶ Ayrıca İsrail oğulları “Tanrı halkı olarak nitelenir.”⁶⁷ Eski Ahit'te yer alan bu ifadeler Tanrı'ya yakınlığı ya da Tanrı tarafından seçilmiş olmayı göstermektedir.⁶⁸

Diğer taraftan Eski Ahit'te Tanrı ile ilişkili olarak baba ve oğul terimlerinin üç değişik bağlamda kullanıldığı dikkat çekmektedir. Öncelikle, Eski Ahit'te “oğul” terimi çeşitli krallar, bazı seçkin kimseler için (özellikle Davut) kullanılmıştır.⁶⁹ İkinci olarak “oğul” terimi bütün fertlerini kapsar şekilde İsrail kabilesi için kullanılır.⁷⁰ Tıpkı Davut örneğindeki seçkin krallar gibi İsrail de Tanrı katında diğer kabilelerden farklı, ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Son olarak “oğul” terimi Eski Ahit metinlerinde melekler için bir unvan olarak da kullanılır.⁷¹

Eski Ahit'te kullanılan oğul ya da Tanrı oğlu terimlerinin genel anlamda “Tanrı'nın yarattığı” özel anlamda ise “Tanrı'nın seçkini” anlamına gelmektedir. Benzer şekilde Tanrı ile ilgili kullanılan “Baba” ve “Babamız” gibi ifadeler ise genel anlamda “yaratıcı”, özel anlamda ise “bizi seçen, koruyan” anlamına gelmektedir.⁷² Sinoptik İncil metinlerinde birkaç yerde geçen “Tanrı oğlu” ifadesi Yuhanna İncilinde sıkça kullanılır. Yuhanna İncil yazarı gibi Sinoptik İncil yazarları da İsa'nın Tanrı oğlu olduğu konusunda hemfikirdirler. Dolayısıyla bu İncillerde İsa ile ilgili olarak “oğul”, “oğlum” ve “Tanrı oğlu” terimleri 35 kez geçmesine rağmen, Sinoptik İncil metinlerinde İsa'nın kendisini “Tanrı oğlu” olarak nitelendirdiğine rastlanmaz. Bu İncillerde, İsa ile ilgili kıssalarda İsa'yı bu şekilde adlandıranlardan ya da ona böyle hitap edenlerden bahsedilir.⁷³

⁶⁶ Yeşu, 14/6; 1. Krallar, 17/18; Ezra, 3/4.

⁶⁷ II. Samuel, 14/13.

⁶⁸ Gündüz, age, s. 184.

⁶⁹ II. Samuel, 2/14; Mezmurlar, 2/17, 89/26-27.

⁷⁰ Çıkış, 4/22-24; Yasanın Tekrarı, 14/1-2; Hoşea, 11/1.

⁷¹ Eyub, 1/6, 2/1, 38/4-7.

⁷² Gündüz, age, s. 186.

⁷³ Age, s. 183.

Nitekim Sanhedrin’de yargılanırken kendisine “yüce olanın oğlu Mesih sen misin?” diye soran baş rahibe cevap verirken İsa, kendisiyle ilgili “insan oğlu” kavramını kullanmayı uygun görür.⁷⁴

Diğer taraftan İncil metinlerinde İsa’nın kendisi için “oğul” ifadesini, Tanrı’dan bahsederken de “Baba” terimini kullanması⁷⁵ dikkat çekicidir. İsa’nın İncil yazarlarının aksine, kendisiyle ilgili oğul, Tanrı için de Baba ya da Babam terimlerini kullanmasının sebebi Eski Ahit bağlamında açıklanabilir. Yani İsa, Eski Ahit’te kullanıldığı anlamda, kendisinden “özel bir görevle Tanrı tarafından yaratılmış/seçilmiş kişi” anlamında oğul ifadesini kullanmış olabilir. Aynı şekilde Tanrı hakkında Baba (Abba) terimini kullanırken de bunu Eski Ahit bağlamında “yüce yaratıcı” ya da “kendisini seçip gönderen yüce varlık” anlamında kullanmıştır. Bunun dışında Sinoptik İncillerde İsa’nın, sonraki dönem Hıristiyan inancı bağlamında Teslis doğmasının unsurları olarak Baba ve Oğul unsurlarını kullanmış olduğunu ya da İsa’nın dilinden kullanılan oğul ifadesinin uluhiyet anlamı içerdiğini gösteren herhangi bir delil bulunmamaktadır.⁷⁶

Özet olarak, İsa geldiği dönemde “Tanrı oğlu” tabiri, o günkü insanlar tarafından biliniyordu ve mecazi olarak “Tanrı’ya ait olan” anlamına geliyordu. Bir kişiye “Tanrı’nın oğlu” denildiğinde, o kişinin Tanrı’ya yakın olduğu, ona hizmet ettiği ve Tanrı’nın ruhani gözetiminde hal ve harekette bulunduğu ifade edilmek isteniyordu. Yoksa hiçbir şekilde o kişinin Tanrı gibi ilahî bir vafsa sahip olduğu ve yarı insan yarı ilahî bir varlık olduğu kastedilmiyordu. İşte bu anlamdan hareketle, İsa, karizmatik bir peygamber, öğüt verici ve hastaları iyileştirici “Tanrının oğlu” olarak adlandırılmıştır. Hiçbir şekilde onun ilahlaştırılmasına ilişkin bir sıfat değildir. Ancak Tarihsel süreçte İsa’nın mesajının Yahudilerden Yahudi olmayanlara, yani putperest kökenliler (Gentile mühtediler) Hıristiyanlığa girmeye başlayınca, “Tanrı oğlu” ifadesi yavaş yavaş esas bağlamından soyutlanarak, İsa’nın ilahî bir tabiata sahip olduğu yönünde kullanılmaya başlanmıştır.⁷⁷

⁷⁴ Markos, 14/61-62; Matta, 26/63-64.

⁷⁵ Markos, 13/32, 14/36; Matta, 21/33-46; Luka, 20/9-10.

⁷⁶ Gündüz, age, s. 187.

⁷⁷ Aydın, Mahmut, “**Yahudi Bir Peygamberden Gentile Tanrıya: İsa’nın Tanrısallaştırılma Süreci**”, s. 66, 69-70.

2. Mesih (Christ)

Mesih veya Christ, tabiri İsa için kullanılan en yaygın sıfattır. Mesih unvanı Pavlus çizgisinde teşekkül eden Hıristiyan cemaatin ön plana çıkardığı temel Kristolojik unvanlardan birisidir. “Tanrı oğlu” unvanında olduğu gibi “Mesih” unvanını da İsa, kendisi için kullanmamıştır.⁷⁸ Kanonik İncillerden Yuhanna diğerleriyle karşılaştırılmayacak derecede kristolojik unvanlardan “mesihlik” ve “Tanrı’nın oğulluğu”nu vurgulamaktadır. Hatta bu bağlamda Yuhanna İncili yazarı, hazırladığı bu İncilin “İsa’nın Tanrı’nın oğlu Mesih olduğuna insanların iman etmesi” için yazıldığını belirtmektedir. Bu İnciller, Pavlus’un öğretileri çerçevesinde İsa anlayışına sahip birinci yüzyıl cemaatinin görüşlerini temsil etmektedir.⁷⁹ Sinoptik İncillerde, İsa’nın “Mesih” unvanıyla ilgili bir iki ifade yer almaktadır. Bunlardan birisine göre, İsa’nın “size göre ben kimim?” sorusuna, Petrus’un “Sen Mesihsin” cevabını verdiğini anlatır. Matta, Petrus’un bu cevabı üzerine İsa’nın, “bu konuda kimseye bir şey söylememeleri” konusunda öğrencilerini uyardığını belirtir. Luka ve Markos ise bu rivayeti daha da geliştirir.⁸⁰

İsa’ya hangi anlamda Mesih denildiğini, Eski Ahit’ten başlayarak incelemek gerekir. Mesih kelimesi, “Tanrı tarafından atanmış, takdir edilmiş ve kutsanmış kişi” anlamına gelmektedir. Eski Ahit’te üç sınıf insanın atanmış olduğundan bahsedilir. Bunlar peygamberler, rahipler ve krallardır. Ancak atanmış anlamına gelen Mesih sıfatı, daha çok krallar için kullanılmaktadır.⁸¹ Bu bağlamda Mesih sıfatı, Yahudi geleneğinde daha çok eski İsrail’de, tayin edilmiş krallar için kullanılıyordu ve hiçbir şekilde ilahilik veya ilahi tabiata sahip olmak gibi anlamları yoktu. İsa’nın geldiği dönemde, İsrail’in ahiret beklentilerinin bir parçası olarak ifade edilen gelecek Mesih fikri, temelde krallıkla alakalı bir husustu. İsraililerin inancına göre Tanrı, Davud’a, onun varislerinin İsrail tahtını/krallığını elinde tutmayı sürdüreceklerini vaat etmişti. İlk Hıristiyan geleneğinde de bu anlamda İsa’nın, Kral Davud’un soyundan gelip onun krallığını tekrar yeryüzünde tesis edecek bir Mesih-kral olduğuna inanılıyordu. Ancak İsa’nın bekledikleri Mesih olmadığını

⁷⁸ Gündüz, age, s. 175; Michel, age, s. 62.

⁷⁹ Gündüz, age, s. 176.

⁸⁰ Matta, 16/13-20; Markos, 8/27-30; Luka, 9/18-21.

⁸¹ Levililer, 4/3.

anlayınca, İncil yazarları ve diğer Hıristiyanlar, İsa'nın bu anlamda bir Mesih olmadığı, onun özel bir görev için Tanrı tarafından atanmış/seçilmiş anlamında bir Mesih olduğu temasını işlemeye başlamışlardır. Buna göre onlar için İsa, hayatı boyunca mucize gösteren ve bir peygamber olarak hareket eden; ancak ölümünün ardından tekrar yeryüzüne gelecek olan “göksel rabbi” temsil eden yeni bir Mesih'tir.⁸²

Sonuç olarak İsa, hayatı boyunca kendisi için “Mesih” unvanını kullanmış olmasa da, çarmıha gerilip, üçüncü günde dirilmesi hadisesinden sonra ilk Hıristiyanlar İsa'yı vaat edilen Mesih olarak kabul etmişlerdir. Bunun için de İsa'yı daima “İsa-Masih” olarak adlandırmışlardır.⁸³

3. İnsanoğlu ve Peygamber

Sinoptik İncillerde de açıkça görüldüğü gibi, İsa'nın kendisi için sıkça kullandığı terimlerden birisi de “insanoğlu”dur. Bu terim Sinoptik İncillerde 69 kez geçerken Yuhanna İncilinde 13 kez yer almaktadır. Sinoptik İncillerde İsa ile ilgili en sık kullanılan bir isim/unvan olan bu terim neyi ifade etmektedir? Ya da İsa neden kendisini bu şekilde nitelemektedir? Hıristiyanların genel kanaati, İsa'nın bu şekilde kendi insanî tabiatına atıfta bulunduğu yönündedir. Hıristiyanlara göre İsa'da hem ilahî hem de insanî iki tabiat mevcuttur; “insanoğlu” terimi onun insanî yönünün ifadesidir. Günümüz araştırmacıları, insanoğlu terimi ile ilgili farklı yorumlara gitmişlerdir.⁸⁴

Hıristiyan inancına göre, “insanoğlu” son günün büyük bunalımından önce gökyüzünden gelecek ve bu gelişten sonra Tanrı ona krallığı yargılama yetkisi verecektir.⁸⁵

İnsanoğlu ifadesinden başka İsa için kullanılan bir diğer isim/niteleme “peygamber” terimidir. İnsanoğlu terimi kadar çok sık kullanılsa da, peygamber ifadesi gerek Sinoptik İnciller gerekse bazı Apokrif metinlerde İsa için kullanılmaktadır. Bu noktada, İsa'nın yaşamı esnasında halkın onu bir peygamber olarak değerlendirip

⁸² Aydın, Mahmut, “Yahudi Bir Peygamberden Gentile Tanrıya: İsa'nın Tanrısallaştırılma Süreci”, s. 62-64.

⁸³ Michel, age, s. 62.

⁸⁴ Gündüz, age, s. 168.

⁸⁵ Michel, age, s. 61.

değerlendirmedığı ayrıca İsa'nın bizzat kendisinin ve öğrencilerinin bu ismi kendisine uygun görüp görmediği önemlidir.⁸⁶

Sinoptik İncillerden Markos İncilinde, Yahya'nın öldürülüşü sonrasında İsa'ya ilişkin yaygınlaşan söylentilerde, İsa'nın kimliğine dair üç ihtimal ön plandadır. Bunlardan birisi, onun ölüm sonrası yeniden dirilen Yahya olduğu, bir diğeri onun İlyas olduğu, üçüncüsü ise onun Eski Ahit peygamberleri gibi bir peygamber olduğudur.⁸⁷ Halkın İsa'yı bir peygamber olarak değerlendirdiklerini gösteren bir diğer ifade, Kudüs'e girdiğinde halkın onun için kullandığı "Galile'nin Nasıra kentinden İsa Peygamber" tanımlamasıdır.⁸⁸ Ayrıca Sanhedrin'de yargılanan İsa'ya saldırıp onu yumruklamaya ve ona tükürmeye başlayan halkın "haydi peygamberliğini göster bakalım"⁸⁹ şeklindeki sözleri de İsa'nın halk tarafından bir peygamber olarak bilinip algılandığını ortaya koymaktadır.

Peki İsa ve öğrencileri, halkın İsa için kullandığı peygamber tanımlamasını nasıl karşılamaktadır? Günümüz Hıristiyan araştırmacılarının çoğunluğu, İsa'nın kendisi ve onun yakın öğrencileri olan havarilerin, İsa için "peygamber" tanımlaması yapmadıklarını iddia etmektedirler. Sinoptik İncil yazarları da İsa ve öğrencilerinin İsa için yapılan bu tanımlamayı uygun bulmadıklarından emindirler.⁹⁰ Araştırmacılar, İncil metinlerinden şunu delil getirirler; İsa'nın kendisi hakkında havarilere sorduğu "peki siz benim hakkımda ne düşünüyorsunuz?" sorusuna Petrus "sen Mesih'sin" cevabını vermiştir. Ayrıca İsa'nın öğrencileri Petrus'un cevabından önce onun bir peygamber olduğuna dair ifadelerde bulunmuşlardır. Ancak İsa Petrus'un cevabı sonrası bunu kimseye söylememeleri konusunda onları uyarır.⁹¹ Dolayısıyla bu rivayet, İsa'nın talebelerinin ya da en azından Petrus'un halkın İsa'nın kimliğine yönelik ileri sürdükleri peygamberlik niteliğine karşı çıktıklarına ve onun Mesih olduğunu ön plana çıkardıklarına işaret etmektedir.

Ancak Sinoptik İncillerde, İsa'nın kendisine ilişkin olarak halkın kullandığı peygamber niteliğine uygun düşen sözleri vardır. Bunlar "bir peygamber, kendi

⁸⁶ Gündüz, age, s. 169.

⁸⁷ Markos, 6/14-15. Karş. Matta, 16/14; Markos, 8/28; Luka, 9/19.

⁸⁸ Matta, 21/10-11.

⁸⁹ Matta, 26/67-68.; Markos, 14/65; Luka, 22/63-64.

⁹⁰ Gündüz, age, s. 173.

⁹¹ Matta, 16/13-20.

memleketinden, akraba çevresinden ve kendi evinden başka yerde hor görülmez”⁹²; ikinci ifade ise, “... çünkü bir peygamberin Yerusolim’in dışında ölmesi düşünülemez!”⁹³ Bu ifadeler de açıkça göstermektedir ki, İsa, halkın kendisi ile ilgili yaptığı tanımlamaya katılmakta ve bazı Hıristiyan yazarların düşündüğünün aksine, kendisi için peygamber nitelemesini kullanmaktaydı.

Bunların dışında İsa’ya başka unvanlar da verilmiştir. Bunlar Rab,⁹⁴ Tanrı kelamı,⁹⁵ kurtarıcı,⁹⁶ çoban,⁹⁷ muallim,⁹⁸ Tanrı kuzusu⁹⁹ gibi unvanlardır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Mesih unvanı İsa için en yaygın kullanılan unvandır. Ayrıca “kurtarıcı”* sıfatı Hıristiyanlıkta İsa’ya verilen en önemli sıfattır. Tarihi süreç içerisinde Pavlus’un ortaya attığı fikirlere paralel olarak, İsa’yı algılama biçimi de değişmiş, ahir zaman peygamberi olarak algılanan İsa, gökten yeryüzüne beşerî bir hayat sürmek ve sahip olduğu kurtarıcı özelliğiyle kendine inananları kurtarmak için gelen “oğul Tanrı” olarak algılanmaya başlanmış olup bu genel kanı çerçevesinde aslî günah, insan neslinin suçluluğu, Yahudi tarihi boyunca bu günah ve suçluluğun ortadan kaldırılması için ilahî müdahalenin olduğu; fakat bunların başarısızlıkla sonuçlandığı, İsa’nın bakire Meryem’den dünyaya gelmesi, mucizeleri, günahlara kefarete olarak çarpmışta ölümü, dirilmesi ve göklere yükselmesi, kilisenin İsa’da bedenleşmesi vb. inanç esasları geliştirilerek bunlar mutlak inanılması gereken dogmalar haline getirilmiştir.¹⁰⁰

Sonuç olarak, İncillerde İsa için kullanılan Mesih, Tanrı oğlu ve insanoğlu unvanlarının incelenmesiyle, İsa’nın kendisini nasıl algıladığı ve onun Tanrı ile ilişkisinin ne olduğuyla ilgili net ve açık bilgilere ulaşılamamaktadır. Bunun sebeplerinden birisi, İsa dönemindeki Yahudilikte bu üç unvanın bir tek anlamı yoktu. Bundan dolayı, bu

⁹² Markos, 6/1-4.

⁹³ Luka, 13/32-35.

⁹⁴ Matta, 7/21; Yuhanna, 6/68.

⁹⁵ Yuhanna, 1/14

⁹⁶ Luka, 2/11; Yuhanna, 4/42, 12/47.

⁹⁷ Matta, 25/32, 26/31; Markos, 14/27.

⁹⁸ Markos, 4/38; Luka, 3/12.

⁹⁹ Yuhanna, 1/29.

* İleride ayrıntılı olarak işlenecektir.

¹⁰⁰ Aydın, Mahmut, “Yahudi Bir Peygamberden Gentile Tanrıya: İsa’nın Tanrısallaştırılma Süreci”, s. 59-60.

sıfatlardan tam olarak ne kastedildiği kestirilemiyor. Yeni Ahit dışındaki kaynaklardan da kesin bilgilere ulaşamıyoruz. Ayrıca İsa, Mesih ve Tanrı oğlu sıfatlarının kendisi için kullanılmasını reddetmekle birlikte, kendisine insanoğlu diye işaret etmiştir; ancak bununla da ne kastettiği tam olarak bilinmiyor. Kesin olan şudur ki, günümüz geleneksel Hıristiyan ilahiyatında bu üç sıfat İsa'nın ilahî bir tabiata sahip olduğunun en önemli delili olarak görülür. Nitekim insanlığın aslî günahına kefarete olarak çarpmışta canını veren İsa'nın ilahî bir varlık yani Tanrı'nın oğlu olması gerekmektedir.

D. İsa'nın Mesajı

Eldeki mevcut kaynaklardan, özellikle Sinoptik İnciller ile Thomas ve Q İncilleri ile Apokrif metinlerden hareketle, tarihsel İsa'nın mesajının en temel hususu yaklaşan son konusunda insanlığı uyarması ve onları bir olan Tanrı'nın egemenliğine katılmaya çağırmasıdır.¹⁰¹

İsa'nın içinde yaşadığı Yahudi toplumunda yaklaşan sona ilişkin güçlü bir eskatolojik beklenti mevcuttu ve bununla ilgili çeşitli kehanetler ve yorumlar yapıyordu. Aralarında Yahya'nın da bulunduğu bir dizi peygamber, halkı uyarıyor ve öğretilerinde halkı, yaklaşan sona ilişkin hazırlık yapmaya çağırıyorlardı.¹⁰² İsa da zamanındaki bu genel kanaate paralel şekilde halkı, yaklaşan son konusunda uyarmış ve onları Tanrı'ya inanıp bağlanmaya, tövbe etmeye çağırmıştır.¹⁰³ Bu noktada İsa, Yahya öldürüldükten sonra Yahya'nın mesajını bıraktığı yerden yaymaya devam etmiştir. Bu misyonunu yaşamının sonuna kadar devam ettirmiştir.

İsa'nın mesajlarında bahsettiği, halkı uyarıp, tövbe etmeye çağırdığı, Tanrı ya da göklerin egemenliğinden neyi kastetmektedir? Geleneksel Hıristiyan düşüncesi bunun, Eski Ahit geleneğinde vurgulanan ve peygamberlerce müjdelenen beklenen Mesih döneminin İsa'nın şahsında gerçekleşmesi olduğunu düşünmektedir. Bu çerçevede İsa, Tanrı halkının Mesih-Kralıdır; dolayısıyla Tanrının krallığı Mesih'in krallığıdır. Bu dönem

¹⁰¹ Gündüz, age, s. 187.

¹⁰² Matta, 3/1-2.

¹⁰³ Markos, 1/14-15.

kozmetik alemin ve insanlığın Rabbi olan İsa Mesih ile birlikte başlamıştır. Çarmıh sonrası dirilerek göğe yükselen ve Baba'nın sağ tarafına oturan İsa, Mesih-Kral olarak ileride bütün güç ve ihtişamıyla tekrar gelecek ve Tanrı'nın krallığı dönemini tamamlayacaktır.¹⁰⁴

Mevcut kaynaklarda yer alan, İsa'ya atfedilen ifadelerle bakıldığında, İsa'nın yeryüzüne yönelik egemenlik çerçevesinde iki egemen unsurdan söz ettiği görülür. Bunlardan birisi şeytanın egemenliği, diğeri ise Tanrı'nın egemenliğidir. Kişinin Tanrı'nın egemenliğine girmesi, şeytanın egemenliğinden kurtulması demektir. İsa'nın da görevi insanları şeytanın egemenliğinden kurtarıp Tanrı'nın egemenliğine davet etmektir. İsa'nın bahsettiği Tanrı'nın egemenliğine girmek, Tanrı'ya inanmak ve O'nun egemenliğini gözetmek anlamına gelmektedir. İsa, bu anlamdaki Tanrısal egemenliğin halihazırda mevcut olduğunu belirtmektedir. Kişi, Tanrı'ya, Tanrı'nın emir ve yasaklarına riayet eder, O'nun güç ve kudretine iman ederse, halihazırda mevcut olan bu egemenliğe girmiş demektir. Tanrı'nın egemenliği şurada ya da burada değil insanın içindedir.¹⁰⁵

Diğer taraftan, yine mevcut kaynaklara göre, İsa'nın, Tanrı'nın ya da göklerin krallığı ile kastettiği ikinci hususun ise önceden beri peygamber ve Apokaliptik metinlerce bahsedilen yaklaşan son ya da hesap günü, bir başka ifadeyle "Tanrısal dünyanın sonu" olduğu görülmektedir.¹⁰⁶

Kendisine bu günün ne zaman geleceğini soranlara İsa bunu Baba'dan (Tanrı'dan) başka ne kendisinin ne de bir başkasının bilebileceğini söyler.¹⁰⁷ Bununla birlikte İsa, hesap günüyle ilgili Tanrı krallığının gelmesinin an meselesi olduğunu halka anlatmaktadır. Bu gün o kadar yakındır ki, İsa, içlerinden bir kısmının henüz hayattayken bu günün geleceğini bildirmektedir.¹⁰⁸

İsa, Tanrı'nın egemenliğiyle ilgili, insanları günahlardan uzak durmaya çağırır. Bu konuda şunları belirtir: "Eğer elin seni günaha sokarsa onu kes...ayağın seni günaha

¹⁰⁴ Gündüz, age, s. 188.

¹⁰⁵ Luka, 17/20-21; Matta, 12/26-28, 13/36-38; Gündüz, age, s. 188-190.

¹⁰⁶ Gündüz, age, s. 192.

¹⁰⁷ Markos, 13/32-36.

¹⁰⁸ Luka, 9/27.

sokarsa onu kes...gözün seni günaha sokarsa onu çıkar at. Tanrı'nın egemenliğine tek gözle girmen iki gözle cehenneme atılmadan iyidir.”¹⁰⁹

İsa'nın burada bahsettiği egemenlik, gelecekte gerçekleşecek olan eskatolojik bir krallıktır. İsa, tıpkı Yahya gibi bu egemenliğin gerçekleşmesinin yakın olduğuna inanmakta ve Havarilerinden de tebliğ için gittikleri yerlerde bunun yaklaştığını halka duyurmalarını istemektedir.¹¹⁰ İsa'nın yaklaştığını vurguladığı Tanrı egemenliğinin hesap ya da yargı günü olduğu açıktır.¹¹¹

Kilisenin orijinal mesaj konusundaki geleneksel yorumu ise İsa'nın beklenen Mesih olduğudur. Kiliseye göre Mesihî nitelikteki insanoğlu unvanı da İsa'daki bu fonksiyona atıf yapar. Bu durumda İsa'nın öğretisi Yahudiliğin revizyonundan ibaret olmayıp daha evrensel bir olguyu (Tanrı krallığını) gündeme getirir.¹¹²

İsa öğretisinde yer alan diğer dikkat çekici husus, sosyo-kültürel çöküşe karşı tavır alması, hukukun ve ahlakın önemini vurgulamasıdır. O dönemde Yahudi din bilginleriyle rahipler sınıfı toplum üzerinde aşırı bir nüfuz kurmuşlardı ve toplumsal yapıyı kendi çıkar ve menfaatlerine uygun şekilde yönlendiriyorlardı. Özellikle Ferisî ve Sadukî ileri gelenleri hukuku kendi çıkarları doğrultusunda kullanmakta, dinsel inançlar, beklentiler ve mekanları kendi kişisel amaçlarına uygun şekilde yorumlamaktaydılar.¹¹³

İsa, İsrail oğulları içinde kendisinden önce gelen diğer peygamberler gibi zenginleri ve mağrurları, mabeddeki kahinleri ve sinagoptaki hahamları hor görüyordu.¹¹⁴ Ayrıca mesajında, servet ve irfanın, insanı yaklaşan melekuttan alıkoyarak engellediğini, önemli olan tek şeyin kalbin temizliği olduğunu vurgulamaktadır.¹¹⁵

İsa'nın mesajında ısrarla üzerinde durulan bir diğer konu ise Tanrı'nın emir ve yasaklarına uyulması ya da Tanrısal yasalara riayet edilmesidir. Geleneksel Hıristiyan düşüncesi İsa'nın (daha doğrusu Hıristiyan imanının Mesih'inin) Tanrısal hukukun

¹⁰⁹ Markos, 9/43-47; Matta, 5/29-30.

¹¹⁰ Matta, 10/7; Luka, 9/2, 10/9-11.

¹¹¹ Gündüz, age, s. 193.

¹¹² Demirei, Kürşat, “Hıristiyanlık”, **DİA**, İstanbul 1998, XVII, 331.

¹¹³ Gündüz, age, s. 194.

¹¹⁴ Markos, 12/38-40; Luka, 20/45-46.

¹¹⁵ Matta, 25/28.

geçerliliğini sona erdirdiğini ve bunu yalnızca sevgi ilkesine indirgediğini düşünmektedir. Bu düşünce, Pavlus'un Mesihî ve kurtuluş ilkeleri doğrultusunda şekillenmiştir.¹¹⁶ Sinoptik İncillerde ise, İsa'nın Tanrısal hukuku ilga ettiği ya da ona karşı çıktığını gösteren hiçbir ipucu yoktur.¹¹⁷ Bilakis İsa, gök ve yerin ortadan kalkmasının Tanrısal yasanın ufacık bir noktasının yok olmasından daha kolay olacağını belirtir.¹¹⁸ Ayrıca İsa-Mesih yeryüzüne, ilahi emirleri (şeriat-Tevrat) kaldırmak için değil, tamamlamak için gelmiştir.¹¹⁹

İsa, öğretilerinde sevgi prensibi üzerinde özenle durmaktadır. O'na göre en önemli emir Tanrı'yı sevmektir, ikinci önemli emir ise kişinin kendisini sevdiği gibi komşusunu da sevmesi ilkesidir. Tanrısal emirlerin tümü ve peygamberlerin sözleri bu iki buyruğa dayanmaktadır.¹²⁰

Sevgi prensibine vurgu yapan İsa, bununla, içinde yaşadığı toplumun katı, acımasız hukuk anlayışını eleştirmekte, aslında Musa hakkında tanrısal bir buyruk olan Tanrı'yı ve insanları sevmenin insanın tüm yaşantısına egemen olması gerektiğinin altını çizmektedir.¹²¹

II. PAVLUS VE ASLÎ GÜNAH ANLAYIŞI

Hıristiyanlık tarihinin en önemli siması olan Pavlus, Hıristiyanlıkta aslî günah düşüncesini ortaya çıkaran kişidir. Aslî günah düşüncesi, O'nun öğretilerinin merkezinde yer alır. Pavlus'un aslî günah anlayışını kavrayabilmek için öncelikle hayatını, yetiştiği kültürü, öğretilerinin kaynağını, İsa ile olan ilişkisini incelemek gerekmektedir. Özellikle İsa'nın mesajıyla, Pavlus'un öğretileri arasındaki farklılıklar bizim Pavlus'un mesajının anlamını kavramamızda ve aslî günah anlayışını temellendirmemiz de son derece önemlidir.

¹¹⁶ Bihlmeyer, K-Tuchle, H., **I. ve IV. Yüzyılda Hıristiyanlık**, (çev. Antun Göral), Güler Matbaası, İstanbul 1972, s. 15; Gündüz, age, s. 197.

¹¹⁷ Gündüz, age, s. 197.

¹¹⁸ Luka, 16/17; Matta, 5/18-19.

¹¹⁹ Matta, 5/17.

¹²⁰ Markos, 12/30-31; Matta, 22/37-40; Luka, 10/25-28.

¹²¹ Gündüz, age, s. 198.

A. Pavlus ve Yetiştığı Ortam

Pavlus'un yaşamı ve öğretilerine ilişkin bilgilerin temel kaynağı Yeni Ahit'tir. Yeni Ahit içerisinde bulunan ve Pavlus'a atfedilen mektuplar dışında, Elçilerin İşleri kitabı da muhtevasında Pavlus'un yaşamı ve öğretileri konusunda önemli bilgileri sahiptir.¹²² Ayrıca Pavlus ile ilgili ilk elden kaynaklar arasında Pavlus'a ilişkin çeşitli Apokrif yazmalar da yer alır.¹²³

Yeni Ahit içerisinde bulunan 21 mektuptan 13'ü Hıristiyanlarca geleneksel olarak Pavlus'a atfedilir. Bu mektuplar Yeni Ahit'in en eski yazılarını meydana getirmektedir. Pavlus'un mektupları genelde Roma, Korint, Galatya, Efes, Filipi, Kolose ve Selanik gibi bölge kiliselerine hitaben yazılmışlardır. Ancak, bazı mektupları, Timoteus, Titus, Filemun gibi özel kişilere yazılmışlardır.¹²⁴ Pavlus'un mektuplarının dili o zaman konuşulan basit Grekçe'dir. Kudüs'teki dinleyicilerine yaptığı konuşmalarda olduğu gibi bazen Ârâmice'yi de kullanmıştır.¹²⁵

Pavlus, mektuplarında, soyunu İsrailoğullarının Benyamin kabilesine bağlar¹²⁶ ve İbrahim soyundan gelen bir İsraili olduğunu vurgular.¹²⁷ Buradan, O'nun Tarsus'ta yaşayan ve Yahudi Diasporasına ait olan bir ailenin ferdi olduğu anlaşılır. Ayrıca, Pavlus'un kendisini, "Ferisi oğlu Ferisi"¹²⁸ olarak nitelemesi ve isminin Luka tarafından Saul olarak zikredilmesi de O'nun ailesinin Yahudi kimliğini açıkça ortaya koymaktadır.¹²⁹ Pavlus ismine Yeni Ahit'te Elçilerin İşleri 13/9'dan itibaren rastlanır. Pavlus, mektuplarında, kendisi için yalnızca Pavlus ismini kullanmıştır. Bir çok araştırmacı, O'nun

¹²² Elçilerin İşleri, 7/58, 8/1-3, 9/1-30, 11/25-30 ve 13/1 – 28/31.

¹²³ Bu yazmalar Pavlus'un işleri: (Act of Paul), Kutsal Havariler Petrus ve Pavlus'un İşleri (Acts of the Holy Apostles Peter and Paul), Pavlus'un Vizyonu / Pavlus'un Vahyi (Revelation of Paul/The Vision of Paul), son olarak Pavlus'un Apokalipsi (The Apocalypse of Paul). Gündüz, age, s. 28-29.

¹²⁴ Michel, age, s. 44.

¹²⁵ Elçilerin İşleri, 21/40.

¹²⁶ Romalılar, 11/1; Filipililer, 3/5.

¹²⁷ II. Korintliler, 11/22.

¹²⁸ Elçilerin İşleri, 23/6.

¹²⁹ Gündüz, age, s. 32.

birden çok ismi olduğunu; O'na dinsel bir isim olarak Saul isminin konulmasının yanı sıra bir de Romalı ismin verildiğini ve bunun da Pavlus olduğunu kabul eder.¹³⁰

Pavlus'un doğum tarihi kesin olmamakla birlikte MS. İlk 10 yılda doğduğu kabul edilmektedir. O'nun nereli olduğu konusu da tartışmalıdır. Elçilerin İşlerinde, Luka, O'nun Tarsus'ta doğduğunu belirtse de¹³¹ aslen nereli olduğuyula ilgili muhtelif görüşler vardır. Pavlus'un mesleği çadircılık ya da dericiliktir.¹³²

Pavlus'un fiziksel görünümünün ise, cüsse olarak ufak tefek ancak, yapılı, başı açık, çarpık bacaklı, kaşları birbirine bitişik, uzunca burunlu, mavi gözlü ve gülümser yüzlü bir adam olduğu belirtilir.¹³³ Tahsil hayatı sırasında kendisini az çok göstermiştir. En çok okuduğu şey hahamların kanununu idi. Yunanca bildiği için Yunan felsefesi ve İskenderiye felsefesiyle de az çok temas etmiştir. Hayatının ilk safhalarında müşriklik etkisi altında kalmakla birlikte Yahudi olarak kalmış, ilk gençliği sırasında Tarsus'tan Kudüs'e giderek meşhur haham Gamaliel nezaretinde dinî tahsilini bitirmek istemiştir.¹³⁴

Tarsus ve Antakya, Pavlusun yaşamında önemli bir yere sahip olan iki merkezdir. Tarsus, Pavlus'un doğum yeri olup, aynı zamanda O'nun çocukluk ve ilk eğitimini kapsayan ergenlik dönemlerinin geçtiği şehirdir. Ayrıca, Roma vatandaşlığı hakkını da bu şehirde almıştır. Antakya ise O'nun düşünce dünyasının oluşmasında büyük rol oynamıştır. Nitekim Şam vizyonu sonrası misyon faaliyetlerinde bir karargah bir üs işlevini görmüştür. Ayrıca, Pavlus ilk çekirdek cemaatini burada tesis etmiştir. Tarsus ve civarı, hem yerel kültürel yapısı, hem çok erken dönemden itibaren Yunan kültürünün etkisinde kalarak helenizasyona tabi olması hem de Diaspora Yahudilerinin –Pavlus ve ailesinin dahil olduğu- katkılarıyla yörenin siyasal ve düşünsel merkezi olarak nitelenir.¹³⁵

Hıristiyan olmadan önce Pavlus, Ferisi bir eğitim aldığı için Musa kanununa itaatle gerçek dini özdeşleştirme hususunda oldukça gayretlidir. Derin dinî inançlara sahip olan

¹³⁰ Gündüz, age, s. 33.

¹³¹ Elçilerin İşleri, 21/39; 22/3.

¹³² Elçilerin İşleri, 21/39; 22/3.

¹³³ Gündüz, age, s. 34.

¹³⁴ Doğrul, Ömer Rıza, **Yeryüzündeki Dinler Tarihi**, Ceylan Yayınları Matbaası, İstanbul 1963, s. 197-198.

¹³⁵ Gündüz, age, s. 89.

Pavlus, Hıristiyan olduktan sonra, önceki dinî inancına ilişkin bir çok şeyi düzeltip ve ona yeni şeyler eklemekle birlikte önceden olan hiçbir hakikati de inkar etmediği gibi, yeni hakikat eskisiyle çatışmadıkça eskiyi devam ettirmiştir.¹³⁶

Pavlus başlangıçta Hıristiyanlara zulmeden bir pozisyondadır. Mektuplarında da kendisini İsa cemaatinin zulmedicisi olduğunu belirtmektedir.¹³⁷ İsa'nın çarmıha geriliş haberi Pavlus'a Tarsus'ta iken gelmesine rağmen Pavlus bu haberle fazla ilgilenmemiştir. Çünkü O'na göre vaftizci Yahya ile Nasıralı İsa kendi ölümlerini kendi elleriyle hazırlamış olan iki dinî liderdi. Pavlus da hahamların bir çoğu gibi İsa'nın ölümü ile mezhebinin yok olacağına inananlardandı. Fakat O da Ferisiler ve hahamlar gibi yanılacaktır.¹³⁸

Luka'nın anlatısına göre, Pavlus, Stefan'ın taşlanarak öldürülmesine şahit olup, razı olmuş sonraki dönemde de, Kudüs'teki İsa taraftarlarına karşı öfke ve şiddetini artırarak sürdürmüştür. İsa dini, gittikçe yayılırken, bu durumdan endişelenen baş kahin, Pavlus'u, Şam'daki İsa yanlısı kişileri tutuklayıp Kudüs'e getirmesi için görevlendirir. Bunun üzerine Tarsuslu Pavlus Kudüs'ten Şam'a yolculuk yapmıştır.¹³⁹ Şam'a yaklaştığı sırada, bir öğle vakti "mucizevî" olarak İsa'yı manen gördüğünü iddia etmektedir.¹⁴⁰

Pavlus'un Şam vizyonu hadisesi yaşamının bir dönüm noktasıdır. Bu olayla birlikte, kendi ifadesiyle çarmıha gerilerek ölen İsa'nın ölümden dirilerek kendisine görüldüğünü ve O'nun Mesih olduğunu düşünmüştür. Mesih doktrini, kefarete düşüncesi, yaklaşan zaman, haç ve Pavlus teolojisinin temel taşlarını oluşturan diğer unsurların teşekkülünde, Şam vizyonu bir milattır.¹⁴¹

Pavlus'un Hıristiyan oluşunu ifade etmek için "ihtida" terimi kullanılmaz. Çünkü klasik ihtida modeli, bir Yahudi'nin önceki inançlarını Hıristiyan olmak için terk etmesi anlamına gelir ki bu durum, Pavlus'un Hıristiyan oluş şekline uygun değildir. Pavlus,

¹³⁶ Galatyalılar, 1/14; Filipililer, 3/5,6; Romalılar, 3/31; 7/14; Aydın, Fuat, **Pavlus ve Din Anlayışının Yansımaları**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2000, s. 61.

¹³⁷ Galatyalılar, 1/13; Filipililer, 3/6.

¹³⁸ **Büyük Dinler ve Mezhepler Ansiklopedisi**, "Hıristiyanlık", Tan Matbaası, İstanbul 1964, s. 215.

¹³⁹ Elçilerin İşleri, 9/1-2; 22/5; 26/12.

¹⁴⁰ Elçilerin İşleri, 9/3-5; 22/6-9; 26/13-15.

¹⁴¹ Gündüz, age, s. 45.

kendisini Yahudilikten ayrılmış biri olarak değil, diğer milletlere elçi olarak görevlendirilen bir Yahudi olarak görüyordu.¹⁴²

Pavlus, mektuplarında, Hıristiyan oluşuna ilişkin olayı ayrıntılarıyla anlatmaz. Şam vizyonu hakkındaki bilgileri ayrıntılı olarak Luka'nın kaleme aldığı Elçilerin İşleri'nden¹⁴³ edinmekteyiz.

Pavlus, mektuplarında kendisini, çarmıha gerilerek ölen ve sonra tekrar dirilen Rab İsa Mesih'i vazetmek üzere seçilerek gönderilen kişi şeklinde tanımlamaktadır.¹⁴⁴ Şam vizyonu ile birlikte Pavlus'un elçilik görevi başlamıştır. Pavlus, kendisinin o ana kadar "kutsal yasaya bağlı bir Ferisi" olduğunu bu vizyonla birlikte "İsa Mesih'in peygamberi" olma niteliğini kazandığını belirtir. Pavlus, yaşadığı bu olayı, "... Tanrı, uluslara müjdelemem için oğlunu bana göstermeye razı oldu"¹⁴⁵ şeklinde ifade eder. Pavlus, kendisinin bu maksat için seçilişini, Eski Ahit peygamberlerinin Tanrı tarafından peygamber olarak çağırılışına benzer kelimelerle anlatır. Bu da kendisinin Tanrı tarafından, Tanrı ve Mesih'in mesajını diğer milletlere götürmek için peygamberî modele uygun olarak seçildiğinin bir ifadesidir.¹⁴⁶

Pavlus'un Ferisilikten Hıristiyanlığa geçmesi ve milletlere (Gentile) elçi olmasıyla sonuçlanan ve Şam vizyonu olarak isimlendirilen olayın MS. 36'da gerçekleştiği ileri sürülür. Eliade'ye göre , Pavlus'un Hıristiyan oluşu, çarmıha gerilme hadisesinden iki üç yıl sonra vuku bulmuştur. O'na göre tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte, çarmıh 30 ya da 33 olarak alındığında, Pavlus'un Hıristiyan oluşu, 32 ya da en geç 36 yılında olmalıdır.¹⁴⁷

Pavlus'un Şam vizyonu sonrası ne yaptığı konusu ile ilgili, Pavlus'un kendisine ait mektuplardaki bilgilerle, Luka'nın kaleme aldığı Elçilerin İşleri'ndeki bilgiler birbirini tutmaz. Pavlus'un mektuplarında, Şam vizyonu sonrası Arabistan'a daha sonra Şam'a

¹⁴² Aydın, Fuat, ag.tez, s. 63.

¹⁴³ Elçilerin İşleri, 9/1-19, 22/5-16, 26/11-20.

¹⁴⁴ Galatyalılar, 1/1-2, 2/7; 1. Korintliler, 11/23; 1. Selanikliler, 4/2.

¹⁴⁵ Galatyalılar, 1/16.

¹⁴⁶ Gündüz, age, s. 45; Aydın, Fuat, ag.tez, s. 65.

¹⁴⁷ Aydın, Fuat, ag.tez, s. 67.

gittiği yer alırken,¹⁴⁸ Luka, Pavlus'un vizyon sonrası gözleri görmediği için yanındakilerin yardımıyla Şam'a gittiğini belirtir.¹⁴⁹

Pavlus, Arap çölünde üç yıl inziva hayatı geçirdikten sonra Şam'a geri dönmüştür. Fakat, Yahudilerden kaçmaya mecbur olduğu için Kudüs'e gidip Piyer ve Küçük Yakup ile tanışmıştır. MS. 42 veya 43 yıllarında Antakya'ya Barnaba'nın yanına gitmiştir. Esas faaliyetlerine burada başlamıştır. Pavlus, İsa'nın mesajının sadece Yahudilere değil, tüm insanlara yönelik olduğunu anlamış, bunun için de misyonerlik faaliyetlerine başlamış ve ilk çağ Hıristiyanlarının en büyük misyoneri olarak uzun seyahatler yapmıştır. Gezdiği her yerde, küçük Hıristiyan grupları kurarak daha sonra başka yerlere geçmiştir.¹⁵⁰

Pavlus'un yeni öğretiyi vazetmek üzere en az üç yolculuk yaptığı bilinmektedir. İlk misyon seyahatleri Kıbrıs'ta başlayıp, Anadolu'nun çeşitli yerleri ile Kudüs'te devam etmiştir.¹⁵¹ Bu seyahat esnasında Barnaba ve Pavlus'un misyonunda, iki temel öğreti ön plana çıkar. Bunlar, "kurtarıcı İsa Mesih" düşüncesi¹⁵² ve "kurtuluşun Tanrısal hukuk aracılığıyla değil Mesih aracılığıyla olduğu"¹⁵³dur.

Luka'ya göre Pavlus ve Barnaba, bu ilk seyahat sonrası Antakya'ya dönerler. Bu sırada Yahudiye'den gelen bir gurup İsa taraftarı, kurtuluş için Tanrısal hukuka bağlı olmak konusunda Antakya'daki Hıristiyanlarla tartışmalar yaparlar. Bu grup büyük ihtimalle Havarilerden Yakup liderliğindeki Kudüs merkezli İsa cemaatinin üyeleridir. Onlar özellikle sünnet olmanın şart olduğu ve Tanrısal hukukun gerekliliğini savunmaktadırlar. Pavlus, Galatyalılara mektubunda da bu durumu anlatılır. Fakat Luka'nın anlattığı gibi Antakya'daki tartışmadan bahsetmez. Galatyalılara mektubunda, Pavlus dine girişinden 14 yıl sonra Barnaba ve Titusla birlikte Kudüs'e gittiğinden bahseder. Bu ziyaretin amacı Gentilelere yaydığı öğretilerini Kudüs'teki havarilere ve İsa

¹⁴⁸ Galatyalılar, 1/17.

¹⁴⁹ Elçilerin İşleri, 9/6-8, 22/11.

¹⁵⁰ Bihlmeyer-Tuchle, age, s. 20-21; Michel, age, s. 45.

¹⁵¹ Elçilerin İşleri, 13-14. Bap.

¹⁵² Elçilerin İşleri, 13/23-37.

¹⁵³ Elçilerin İşleri, 13/38-39.

cemaatinin ileri gelenlerine de sunmaktı. Ayrıca bu ziyareti yalnızca sünnetin gerekli olup olmadığına görüşülmesi konusuyla da sınırlamaz.¹⁵⁴

“Kudüs Konsili” ya da “Havariler Konsili” adıyla meşhur olan bu toplantıda, Luka’ya göre kurtuluş için Tanrısal hukuka bağlı olmanın gerekmediği Petrus tarafından belirtilir. Ayrıca Yakup, son konuşmayı yaparak diğer uluslardan (Gentileler) dine girenlere güçlük çıkartılmaması gerektiğini belirtir ve bunların putlar adına kesilen ya da boğularak öldürülen hayvanlardan ve kandan uzak durmaları ile fuhuştan sakınmalarının yeterli olduğunu söyleyerek konuyu karara bağlar. Ancak, yalnızca Luka’nın anlatısında yer alan Kudüs Konsilinin gerçekleşip gerçekleşmediği konusu tartışmalıdır.¹⁵⁵

İsa Mesih, kurtuluş ve benzeri öğretilerin anlatıldığı ikinci ve üçüncü misyon seyahatlerini gerçekleştiren Pavlus’un Kudüs’te Gentileler’le olan münasebeti dolayısıyla Yahudilerce suçlandığı, Roma vatandaşı olduğu için Roma mahkemelerine intikal eden davasıyla ilgili olarak Roma’ya gittiği bilinmektedir. Geleneksel Hıristiyan düşüncesine göre Pavlus, imparator Neron döneminde (54-68) idama mahkum edilerek öldürülmüştür.¹⁵⁶

B. Pavlus’un Öğretilerinin Kaynağı

Tarihî süreç içerisinde Pavlus ve O’nun öğretileriyle ilgili birçok farklı değerlendirme söz konusu olmuştur. Bu çerçevede O’nun taviz vermez bir monoteist, bir Helenist, bir Gnostik, bir mistik, sıradan dinlerden etkilenmiş bir kişi, bir Rabbî, bir dahi, bir teolog, bir histerik ya da sürekli vizyonlar gören bir epileptik olduğu yönünde Pavlus’a ilişkin farklı bakış açıları sergilenmiştir.¹⁵⁷

Pavlus ise kendisini, mektuplarında “İsa Mesih’in havarisi” şeklinde tanımlar. O, insanlara ilettiği mesajı herhangi bir kimseden, bir insandan almadığını ve bunun insan uydurması olmadığını, bunu Rab’den (İsa Mesih’ten) öğrendiğini belirtir. Kendisine, bu

¹⁵⁴ Galatyalılar, 2/1-10; Gündüz, age, s. 59-61.

¹⁵⁵ Elçilerin İşleri, 15/6-21.

¹⁵⁶ Demirci, “Hıristiyanlık”, **DİA**, s. 332; Gündüz, age, s. 83.

¹⁵⁷ Gündüz, age, s. 19.

mesajı İsa Mesih'in, vahiy yoluyla açıkladığını bildirir.¹⁵⁸ Ayrıca, tebliğ yetkisini İsa'dan aldığını da mektuplarında açıklar.¹⁵⁹ Yani, Pavlus tebliğ ettiği mesajın insan kaynaklı olmadığını, bilakis mesajı Şam Vizyonu esnasında kendisine görünen Rab İsa Mesih'ten aldığına özellikle işaret etmektedir.ayrıca, burada önemli bir nokta da, Pavlus, tarihsel İsa'yı hiç görmediğine ve Onunla ilişkide bulunmadığına, dolayısıyla tebliğ ettiği mesajı tarihsel İsa'dan alamayacağına göre, O, İsa Mesih'in havarisi değil Rab İsa Mesih'in havarisidir.¹⁶⁰ Zaten O da kendisini böyle tanımlamaktadır.

Pavlus'un ait olduğu ve yetiştiği çevrede, O'nun üzerinde etkili olan çeşitli inanç ve düşüncelerinin geri planında bulunan özellikle üç önemli gelenek ayrı bir önem arz etmektedir. Bunlar; 1- Eski Ahit ve Yahudilik, 2- Helenizm ve sıır Dinleri, 3- Gnostisizmdir.¹⁶¹

Yahudi bir ailede doğup yetişmiş ve eğitimini bu çerçevede almış olan Pavlus'un inanç, düşünce ve davranış kalıplarının gerisinde yatan en önemli unsur, Eski Ahit ve Yahudiliktir. Yahudiler O'nu dini bozan, fitne çıkaran ve Musa aleyhine çirkin sözler söyleyen birisi olarak görseler de O, bu suçlamaları reddeder.¹⁶²

Tanrısal hukuka (Musa şeriatine) karşı düşünceleriyle ve hukukun günahı ve ölümü doğurduğu yönündeki öğretisiyle¹⁶³ ön plana çıkan Pavlus'un kişisel yaşamı incelendiğinde, O'nun çeşitli nedenlerle Tanrısal hukuka bağlı bir Yahudi gibi yaşadığı görülmektedir. Pavlus bir taraftan kurtuluş açısından Mesih'in gelişiyle Tanrısal hukukun işlevini tamamladığını ve çarmıha gerilerek öldürülen İsa Mesih'in bize, hukukun kişiyi günaha sevk ettiğini gösterdiğini savunurken¹⁶⁴ zaman zaman Musa hukukuna ilişkin çeşitli hususlara da riayet etmiştir. O, bu durumu "Yahudileri kazanmak için Yahudi gibi davrandım" şeklinde açıklar.¹⁶⁵

¹⁵⁸ I. Korintliler, 11/23; Galatyalılar, 1/11-12.

¹⁵⁹ I. Selanikliler, 4/2.

¹⁶⁰ Gündüz, age, s. 232.

¹⁶¹ Age, s. 91.

¹⁶² Age, s. 91.

¹⁶³ I. Korintliler, 15/56; Romalılar, 4/15.

¹⁶⁴ Galatyalılar, 3/19-25.

¹⁶⁵ I. Korintliler, 9/20.

Pavlus her ne kadar birçok konuda inanç ve düşüncelerini ifade ederken, argümanlarını sıklıkla Eski Ahit söylemine dayandırma gayreti içinde olsa da bazen çeşitli Eski Ahit metinlerine yeni anlamlar yükleme ya da metinleri orijinal bağlamından ayırma yoluna gitmiştir. Örneğin Pavlus, Yaratılış 12/7’de geçen Yahve’nin İbrahim’e “bu ülkeyi senin nesline vereceğim” sözündeki “senin nesline” ifadesinin İbrahim’in soyundan gelen bütün nesli değil, yalnız tek bir kişiyi, “Mesih’i” kastettiğini savunur.¹⁶⁶

Pavlus, Helenistik geleneğin ve çeşitli sır dinlerinin etkin olduğu bir çevrede yetişti. Özellikle, Tarsus ve Antakya Helen kültürü çerçevesinde çeşitli düşünce ekollerinin temsil edildiği yerleşim merkezleri olarak öne çıkmışlardır. Ayrıca burada Helenizm ile Suriye ve diğer oryantal düşünce gelenekleri meczedilmiştir.¹⁶⁷

Bultmann ise Pavlus’taki Helenistik unsurların tahlili açısından Pavlus’un dine girişi öncesi mevcut olan Helenistik Hıristiyanlara dikkat çeker. Butlmann, Pavlus düşüncesinin, erken dönem İsa cemaatinin öğretilerine değil, Helenistik cemaatin öğretilerine dayandığını ileri sürer. Bultmann, Pavlus’un faaliyeti öncesi dönemde, hem Yahudi hem de Gentile kökenli Helenistik Hıristiyan grupların mevcut olduğunu, Pavlus’un yeni dine girişiyle Helenistik İsa cemaatine katılarak, Helenistik cemaatin sahip olduğu inanç ve öğretilerin savunucusu olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla Pavlus’un öğretilerindeki Helenistik unsurların Helenizmle doğrudan etkileşim yoluyla değil –en azından belirli bir bölümünün- Helenistik Hıristiyanlar aracılığıyla adapte edildiğinden bahsetmek mümkündür.¹⁶⁸

Bir çok bilim adamı, Pavlus kristolojisinde önemli bir yer tutan “İsa Mesih’in insanlığın kurtuluşu için ıstırap çekerek ölmesi ve tekrar dirilmesi” motifinin, çeşitli Anadolu ve Suriye sır dinleri başta olmak üzere, bir çok oryantal dinsel gelenekte mevcut olan Tanrı’nın (özellikle de verimlilik ve tanrısal hayatla ilişkili bitki tanrısının) yıllık ölüp dirilmesi mitosuyla yakından ilişkili olduğuna dikkat çekmektedir.¹⁶⁹ Örneğin, Pavlus’un

¹⁶⁶ Galatyalılar, 3/16; Gündüz, age, s. 91-93.

¹⁶⁷ Yıldırım, Suat, **Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık**, Işık Yayınları, İzmir 1996, s. 59-62; Gündüz, age, s. 98.

¹⁶⁸ Gündüz, age, s. 98.

¹⁶⁹ Schimmel, age, s. 173; Gündüz, age, s. 97.

doğup büyüdüğü Tarsus kentinin yerel sır dini olan Sandan kültüründe, Tanrı Sandan'ın yıllık ölüp dirilmesi mitosuna bağlı ritüellerin düzenlendiği bilinmektedir. Ayrıca Tarsus'ta, "ilahi baba" Baal inancı vardır. Baal ve Sandan ilahi baba ve oğul olarak nitelenir. Pavlus doktrininde yüce Tanrı ve İsa Mesih'in, baba-oğul olarak nitelemesi bu inançla arasındaki benzerliği göstermektedir.¹⁷⁰

Ayrıca Tarsus'un yerel sır dini Sandan kültüründen başka, Mithra kültü de Pavlus döneminde Anadolu'da yaygın olan bir dinsel gelenektir. Özellikle Romalı askerler arasında yaygındır. Kültürün en temel karakteristiği, yüce Tanrı'nın ilk yarattığı olarak düşünülen Ahura Mazda'yı temsil eden bir boğanın kurban edilmesi töreniydi. Ayrıca ekmek şarap ayini de oldukça dikkat çekicidir.¹⁷¹

Pavlus'un Helenistik geri planı üzerinde duran bilim adamları, O'nun doktrininde yer tutan özellikle Kyrios (Rab), Tanrı oğlu ve sır (gizem) gibi kavramlara dikkat çekerler. Kyrios (Rab) terimi, Suriye, Anadolu ve Mısır gibi bölgelerde Tanrısal ya da yarı Tanrısal varlıklar için yaygın şekilde kullanılırdı. Pavlus da İsa için Kyrios terimini sıklıkla kullanmıştır. "Tanrı oğlu" terimi ile ilgili, yine Helenistik etkileşimin söz konusu olduğu iddia ederler. Ancak Bultmann, İsa'ya verilen Tanrı oğlu ve Kyrios/Rab unvanlarının, Pavlus öncesi Helenistik Hıristiyan cemaat tarafından kullanıldığını ve Pavlus'un, mektuplarında bu geleneğini sürdürdüğünü savunur.¹⁷²

Pavlus, inanç ve düşüncelerinde etkili olan diğer unsurlar, Gnostik unsurlardır. Pavlus'un mektuplarında zaman zaman Gnostik düşünceyi savunan gruplara karşı yaptığı polemikler, Gnostisizm'in Pavlus'tan önce mevcut olduğuna ve yaşamı esnasında Pavlus'un bu düşüncelerle muhatap olduğuna işaret etmektedir. Bultmann, Pavlus'un Korintlilere yazdığı birinci mektubunda (1. Kor. 15) Korint'te "ölülerin kıyamı yoktur" diyerek Gnostikleşen bir gruba karşı mücadele etmektedir.¹⁷³ Yine Pavlus, takipçisi

¹⁷⁰ Yıldırım, age, s. 59-60; Gündüz, age, s. 97, 101.

¹⁷¹ Gündüz, age, s. 97.

¹⁷² Schimmel, age, s. 173; Gündüz, ag., s. 100.

¹⁷³ Gündüz, age, s. 104. Gnostik düşünceye göre beden hapisanesinde bulunan ruh, bu hapisaneden kurtulduktan sonra kendi aslı mekanı olan ilahî aleme doğru bir seyahate çıkar. Ruh bedenden ayrıldıktan sonra tekrar bedene dönemeyeceğini, dolayısıyla ölü bedenlerin tekrar dirilmesinin mümkün

Timoteus'a yazdığı mektubunda, onu "bilgi" denilen düşüncelerin çelişkilerinden sakınmaya çağırmaktadır. Ayrıca "bilgiye (Gnosis) sahip olma iddiasında olan" bazı kişilerin varlığından ve bunların sapkınlıklarından bahsetmektedir.¹⁷⁴ Gnosis (bilgi) doktrini, Gnostisizmin en temel karakteristiklerindedir. Gnostikler, diğer insanlardan farklı olarak kendilerinin Gnosis ya da gizli bilgiye sahip olduklarını ve ancak bu bilgiye sahip olanların kurtuluşa ereceklerinin iddia ederler. Gnostiklerin Helenistik İsa cemaati içerisinde yer alan bir grup olma ihtimali de vardır.¹⁷⁵

Her ne kadar Pavlus mektuplarında bu gruba karşı çeşitli eleştirilerde bulunsa da Pavlus'un bizzat kendisinin bir çok inanç ve düşüncesinde çeşitli Gnostik motifleri ve bakış açılarını yansıttığı görülmektedir.

Pavlus'un özellikle Efeslilere ve Koloselilere mektuplarında Gnostik yaklaşım fazlaca görülmektedir.¹⁷⁶ Gnostisizmin temel karakteristiklerinden Redeemer (Kurtarıcı) motifi, düalizm, gizli bilgi (Gnosis) düşüncesi ile kurtuluş öğretisi, Pavlus düşüncesinin şekillenmesinde etkili olan hususlardandır.¹⁷⁷

Pavlus'un düşüncelerindeki Gnostik unsurlar arasında en dikkat çekici olanlardan birisi Gnostik Redeemer (kurtarıcı) motifidir. Maddi aleme karşı olumsuz bir yaklaşım sergileyen ve insanın gerçek vatanının bu vatan olmadığını, zira onun bu aleme düşmüş/atılmış bir varlık olduğunu kabul eden Gnostisizmde insan, maddi alemdeki bir tutsak olarak düşünülür. Bu varlığın kurtarılışı için gerekli olan ilahi bilgi (Gnosis), kurtuluş isteği ve bu isteğe cevap yanı sıra, kendisini kurtuluş yoluna iletecek ilahi bir kurtarıcının, bir Redeemer'in varlığı da gerekli görülmektedir.¹⁷⁸

Pavlus teolojisinde görülen, insanın düşüşü, günah ve ölüme tutsaklık içerisinde sarhoşluğu ve uyandırılması gerektiği motifleri tamamıyla Gnostik bakış açısını yansıtmaktadır. Zira Gnostisizmde de insan yüce Tanrı'dan uzaklaşma neticesi olan düşüş

olmayacağını söyleyen bu grup, Gnostik düşüncelerin etkisinde kalan bir cemaat olmalıdır. Bkz. Gündüz, age, s. 104.

¹⁷⁴ Age, s. 104-105.

¹⁷⁵ Age, s. 105.

¹⁷⁶ Schimmel, age, s. 175-176; Gündüz, age, s. 105.

¹⁷⁷ Gündüz, age, s. 106.

¹⁷⁸ Age, s. 106.

ile kötülük dünyasında günah ve ölüme tutsak olmuş bir mahkumdur, düşüşün sarhoşluğunu üzerinde taşımaktadır. Ancak kurtuluş için insanın uyandırılması, kendisinin ve çevresinin gerçek mahiyetini düşünmeye, kavramaya sevk edilmesi gereklidir.¹⁷⁹

C. Pavlus'un Öğretileri İle Hz. İsa'nın Öğretileri Arasındaki Fark

Bazı Hıristiyan teologlar İsa ile Pavlus arasında çeşitli yönlerden -ki bunlar İsa ile Pavlus'un yaşam tarzlarıyla ilgilidir- paralellikler bulunduğuna dikkat çeker. Bunlar: Davet yayma sürecinde evsizlik ve açlık, kendini hizmete adama, acı ve ıstırap dolu bir yaşam ve bekarettir.* Ancak, yaşam tarzlarında görülen bu benzerlikler Pavlus'un tarihsel İsa'nın izinde olduğunu göstermez. Pek çok araştırmacı Pavlus ile İsa'nın öğretileri arasında oldukça köklü farklılıklar bulunduğuna dikkat çekerler.¹⁸⁰ Bu farklılıklar, öğretilerinin merkezi, hukuka yaklaşımları, Tanrı düşünceleri, kurtuluş teorileri, tarihsel akışa, geçmişe ve geleceğe bakış açıları vb. konularda özellikle ön plana çıkmaktadır.

Pavlus ile tarihsel İsa arasındaki en önemli farklılıklardan birisi, her iki şahsiyetin öğretilerinin merkezini oluşturan farklı yaklaşımlarda ortaya çıkmaktadır. Tarihsel İsa'nın teolojisi Teosentrik (Tanrı merkezli) bir yapıya sahiptir.¹⁸¹

İsa'nın yaptığı çağrının özünde insanları Tanrı'ya iman edip, kötülükten uzak durmak suretiyle, Tanrı'nın egemenliğine girmeye davet etmek bulunmaktadır.¹⁸² Dolayısıyla onun öğretilerinin merkezî unsuru, kötülüğün, günahkarlığın ve zulmün ifadesi olan şeytanın boyunduruğu altında olmaya karşı çıkarak halkı Tanrı'ya davet etmektir.

İsa'nın bu Tanrı merkezli din anlayışına karşılık Pavlus'un öğretilerinin temelini ise Kristosentrizm ya da Mesih merkezlilik düşüncesi teşkil eder.¹⁸³ Pavlus, "ben artık

¹⁷⁹ Age, s. 120.

* Bekarlık konusunda, bazı araştırmacılar Pavlus'un dul olabileceğini belirtirler.

¹⁸⁰ Gündüz, age, s. 208-209.

¹⁸¹ Age, s. 209.

¹⁸² Aydın, Mahmut, "Yahudi Bir Peygamberden Gentile Tanrıya: İsa'nın Tanrısallaştırılma Süreci", s. 59; Gündüz, age, s. 209.

¹⁸³ Gündüz, age, s. 210.

yaşamıyorum, Mesih bende yaşıyor”¹⁸⁴ ya da “benim için yaşamak Mesih’tir”¹⁸⁵ gibi sözleriyle Mesih düşüncesinin öğretilerinin merkezinde olduğuna işaret etmektedir.

Pavlus’a göre İsa, Tanrısal Oğul’un insanların kurtuluşu için bedenleşmiş halidir, Mesih’tir. Dinsel öğretinin en önemli işlevi kurtarıcı Rab İsa Mesih düşüncesini açıklamasıdır. Pavlus’a göre kurtuluşun tek yolu Mesih’e imandır. İsa, iman ve Tanrısal hukuk da dahil dinsel öğretilere teslimiyet ile Tanrı egemenliğine girme gereğinden bahsederken, Pavlus “Mesih’te” olmanın ya da “Mesih cemaatine” girmenin gereğinden söz etmektedir.¹⁸⁶ Pavlus, kurduğu teolojisinde ve öngördüğü kurtuluş ve eskatoloji öğretisinde Baba Tanrı’dan ziyade İsa Mesih’i ön plana çıkarmıştır. Bu da onun Tanrı merkezli olmaktan öte Mesih merkezli bir dinsel gelenek oluşturduğunu göstermektedir.¹⁸⁷

Pavlus’a göre Mesih, yalnız Yahudilerin Mesih’i değil, bütün beşeriyetin kurtarıcısı idi. Bu yüzden sünnetli ile sünnetsiz birdir. Mesih’in kanını dökmesi ile bütün beşeriyetin günahı affolunmuştur. Mesih’e inanmak ise kurtuluş için yegane yoldur.¹⁸⁸

İsa ile Pavlus arasındaki diğer önemli bir fark, “Tanrı’nın egemenliği”dir. İsa’ya göre Tanrı’nın egemenliği, özel anlamda dünyanın sonunda gerçekleşecek hesap/yargı günüdür; genel anlamda ise o, Tanrı’nın iradesinin insanın inanç, düşünce ve eylemlerine egemen olmasıdır. Bu egemenlik eskatolojik bağlamda ileride gerçekleşecek olan siyasal krallık bağlamındaki bir egemenlik değildir. Bu egemenlik insanla, insanın düşünsel ve eylemsel varlığıyla ilişkilidir ve halihazırda başlamış durumdadır.¹⁸⁹

Pavlus’ta ise Tanrı’nın egemenliği, eskatolojik bağlamdaki Mesih’in krallığı beklentisine dönüşmüştür. O’nun beklediği egemenlik, Rab İsa Mesih’in egemenliğidir.¹⁹⁰

Bundan başka Tarihsel İsa ile Pavlus’un öğretileri arasındaki bir diğer farklılık, misyondaki merkezî vurgudur. İsa’nın öğretilerinde önemli olan, İsa’nın kendi şahsiyeti ya da kimliği değil, tebliğ ettiği mesajdır. Pavlus ise öğretilerinde, tarihsel İsa’nın temsil ve

¹⁸⁴ Galatyalılar, 2/20.

¹⁸⁵ Filipililer, 1/21.

¹⁸⁶ Elçilerin İşleri, 13/38-39.

¹⁸⁷ Gündüz, age, s. 210-211.

¹⁸⁸ Doğrul, age, s. 199; Gündüz, age, s. 92.

¹⁸⁹ Gündüz, age, s. 211.

¹⁹⁰ II. Timoteosa, 4/1,18.

tebliğ ettiği mesaj değil, şahsı ya da kimliği önemli bir unsur olarak ön plana çıkar. O'nun öğretisinin merkezinde, İsa'nın şahsında bedenleşen ilahi oğul; Rab Mesih bulunur. O'nun için önemli olan ölümden sonra dirilen, ilahî aleme yükselen ve ileride yeniden gelecek olan Mesih İsa'dır.¹⁹¹

Pavlus, Mesih'in ikinci gelişiyle gerçekleşecek olan Tanrı'nın krallığı döneminin henüz başlamadığını ama an meselesi olduğunu düşünmektedir. Hatta bunun kendi yaşamı esnasında gerçekleşeceğini mektuplarında bildirir.¹⁹²

Tanrı düşüncesi ile ilgili İsa ile Pavlus arasında farklılık oldukça önemlidir. Bir çok İncil metnine göre tarihsel İsa, Musa inancı doğrultusunda düşünen tam bir monoteisttir. O'na göre Musa hakkındaki en önemli buyruk, Tanrı'nın tek olduğunu ve O'ndan başka Rab olmadığını belirten "Tanrımız olan Rab tek Rabdir" ve Tanrı'yı bütün varlığımızla sevmemiz gerektiğini vurgulayan emirdir.¹⁹³ Tanrı yaratan, öldüren, diriltten ve yargılayandır,¹⁹⁴ her şeye gücü yetendir, yerlerin ve göklerin rabbidir.¹⁹⁵

Pavlus, teolojisinde ise İsa'nın teolojisinde bulunmayan, Baba Tanrı ve Tanrısal oğul olan Rab İsa Mesih ikiliği yer almaktadır. Yani, Pavlus'ta tarihsel İsa'da görülen tavizsiz, bir tek/üstün Tanrı anlayışını görmemekteyiz.¹⁹⁶ Pavlus, Tanrısal varlık olarak yaratıcı Baba¹⁹⁷ ve insanlığın kurtuluşu için yeryüzünde bedenlenmiş ve ölmüş olan Tanrı oğlu¹⁹⁸ İsa Mesih ikilisini ön plana çıkararak, pavlusçu teoloji doğrultusunda şekillenen Hıristiyanlığın teslis öğretisinin iki unsuru olan Baba ve Oğul anlayışının temellerini oluşturmuştur.¹⁹⁹

Tarihsel İsa ile Pavlus arasındaki önemli farklılıklardan birisi, her iki şahsiyetin Tanrısal hukuk ya da Musa hukuku konusundaki yaklaşımlarında ortaya çıkmaktadır.²⁰⁰

¹⁹¹ Gündüz, age, s. 113-114; Ayrıca bkz. Elçilerin İşleri, 13/23-37; I. Korintliler, 15/24-25.

¹⁹² I. Selanikliler, 4/15-17.

¹⁹³ Markos, 12/29-32.

¹⁹⁴ Markos, 10/6.

¹⁹⁵ Luka, 10/21; Matta, 11/25.

¹⁹⁶ Gündüz, age, s. 216; I. Korintliler, 8/56; Koleseliler, 1/15-17; Romalılar, 9/5.

¹⁹⁷ II. Korintliler, 1/3.

¹⁹⁸ Romalılar, 1/2; Galatyalılar, 4/4; I. Selanikliler, 1/10.

¹⁹⁹ Gündüz, age, s. 216.

²⁰⁰ Age, s. 217.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi İsa, yaşamında asla Musa hukukuna karşı çıkmamıştır. Bilakis hukuka riayet etmenin önemini ısrarla vurgulamıştır. Kendisinin Tanrısal hukuku kaldırmaya değil tamamlamaya geldiğini bildirmektedir.²⁰¹

Pavlus ise öğretilerinde bir yandan Tanrısal hukuka karşı oldukça radikal bir yaklaşım sergilerken diğer taraftan hukukla ilgili görüş ve düşüncelerinde tutarsızlıklara yer vermektedir. Hukuk yoluyla hiç kimsenin kurtulamayacağını ve hukuka bağlananların lanet altında olduğunu ileri sürmesi²⁰² ve hukukun günahı artırarak insanı günahkarlığa yönelttiğini düşünmesi oldukça radikal, hukuk karşıtı bir tutum ortaya koyarken diğer taraftan Tanrısal hukukun kesinlikle günah olmadığını, onun gerçekten de kutsal, doğru ve iyi olduğunu söylemesi²⁰³ ve kendisinin Tanrısal hukuku geçersiz saymadığını aksine doğruladığını öne sürerek²⁰⁴ hukukun Tanrı'nın vaadine aykırı olmadığını belirtmesi²⁰⁵ ise sanki hukuk yanlısı bir tavır ortaya koyduğu izlenimi vermektedir.²⁰⁶

Pavlus'a göre hukuk günahı doğurmaktadır. Zira başlangıçta işlevsiz olan (ya da ölü olan) günah, hukukla birlikte canlanmıştır.²⁰⁷ Tanrısal hukuk nedeniyle Adem, yasak meyveyi yediği için günahkar olmuş ve cennetten atılarak ölüme mahkum edilmiştir. Adem'in soyundan gelen diğer insanlar da bu şekilde günah ve ölüm çemberine mahkum olmuştur.²⁰⁸ Dolayısıyla insan, hukuk-günah-ölüm kısır döngüsünün tutsağı olarak Mesih dönemine kadar gelmiştir. Mesih dönemiyle birlikte hukukun geçerliliği ortadan kalkar, böylece insanlar, Mesih aracılığıyla ya da mesih'te hukuktan ve onun sonuçlarından kurtulmuş olurlar.²⁰⁹ Hukukun bütün bu olumsuz sonuçlarına rağmen Pavlus, Tanrı'nın O'nun vasıtasıyla insanlara günahın ne olduğunu açıklayıp öğrettiğini ve hukukun kutsal olduğunu mektuplarında bildirmektedir.²¹⁰

²⁰¹ Matta, 5/17, 6/10.

²⁰² Galatyalılar, 3/10-11.

²⁰³ Romalılar, 7/7-12.

²⁰⁴ Romalılar, 3/31.

²⁰⁵ Galatyalılar, 3/21.

²⁰⁶ Gündüz, age, s. 217.

²⁰⁷ Romalılar, 7/8-9.

²⁰⁸ Romalılar, 5/12-18; 1. Korintliler, 15/21.

²⁰⁹ Gündüz, age, s. 217-218.

²¹⁰ Romalılar, 7/7-13.

Pavlus, Galatyalılara mektubunda özellikle Tanrısal hukukun işlevini yitirdiğini ve kurtuluş için Musa hukukuna uymanın gerekli olmadığını savunmaktadır. Pavlus teolojisine göre, Mesih dönemine kadar kurtuluş için geçerli olan hukukla, Tanrı bir bakıma insanlara kurtuluşun ne ile mümkün olamayacağını göstermeye çalışmıştır.²¹¹ Pavlus, “şayet aklanma hukuk aracılığıyla elde edilebilseydi, o zaman Mesih boş yere ölmüş olurdu diyerek”²¹² bu anlayışını dile getirmektedir.

Dolayısıyla Pavlus’a göre kurtuluş açısından hukuka riayet etmenin hiçbir önemi yoktur. Kurtuluş hukukla değil ilahi oğul İsa Mesih’e imanladır.²¹³

D. Pavlus’un Aslî Günah Anlayışı

Aslî günah (Peccatum Origines) terimini ilk defa St. Augustin kullanmış ve doktrinleştirmişse de bu konuda ilk yorum yapan Pavlus olmuştur. Pavlus İsa ile ilgili kurtarıcılık doktrinini ortaya koyabilmek için değişik bir izah getirir.²¹⁴ Onun, “bir kişi (Adem) vasıtasıyla günah dünyaya girdi” ve “birisinin günahıyla birçokları öldü”²¹⁵ sözlerinde tam ifadesini bulan aslî günah tasavvuruna göre Adem’in cennette kendisine konan yaşağı çiğnemesi ve bu nedenle cennetten kovulmasıyla insanlık, günah ve ölüm çarkına tabî olan bir yeryüzü yaşantısına mahkum olmuştur.²¹⁶ Adem vasıtasıyla dünyaya giren günah, kalıtım yoluyla O’nun bütün nesline sirayet etmiştir. İnsanlığı bu suçtan kurtaran ise İsa’dır. İsa kendisini insanlığın günahı için kefarete kurban etmiştir. İsa’nın yeniden dirilişi ise bu kefaretin, ölüm ve günah üzerindeki zaferinin delilidir.²¹⁷ Görüldüğü gibi Pavlus’a göre Adem cennette yasak meyveyi yemek suretiyle günah işlemiş, günah beraberinde dünya hayatını, dünya hayatı da ölümü, ölüm de günahkarlığı

²¹¹ Gündüz, age, s. 218.

²¹² Galatyalılar, 2/21.

²¹³ Galatyalılar, 2/16, 3/11-12.

²¹⁴ Tümer, “Asli Günah”, *DİA*, III, 496.

²¹⁵ Romalılar, 5/12-21.

²¹⁶ Gündüz, age, s. 43-44.

²¹⁷ Tümer,-Küçük, age, s. 263; Sarıkçıoğlu, age, s. 345-346; Michel, age, s. 81.

getirmiş ve Adem'in bu günahı sulbünden gelen herkese geçmiştir. Böylece Pavlus, Hıristiyanlık'ta bir aslî günah anlayışının oluşmasına da sebebiyet vermiştir.²¹⁸

Yahudiler, Tora'da Adem'le ilgili bilgileri zahiri anlamda aynen kabul ederlerken, Hıristiyanlar kendi dinî inançlarına göre yaptıkları yorumlarla Yahudilerden ayrılmışlardır. Bundan dolayı ilk insan Adem'in kıssası, Hıristiyanlıkta sembolik bir karakter kazanmıştır. Adem'in cennet hayatında işlemiş olduğu hata Pavlus'un etkileriyle “aslî suç” doktrinine dönüştürülmüştür. Böylece İsa'nın çarmıha gerilmesi, insanları günahattan kurtaran “ilahî bir kefarete” olarak değerlendirilmiştir.²¹⁹

İncillerin ana teması kurtuluş olduğundan, İsa'nın kurtarılmaya ihtiyacını duyacağı günahın mahiyetini anlamak zorunludur. Günahın en açık tanımı da 1. Yuhanna, 3/4'te şöyle yapılmıştır: “Her günah işleyen şeriate tecavüz eder ve günah şeriate tecavüzdür. Ve günahları kaldırsın diye, onun izhar olunduğunu bilirsiniz ve onda günah yoktur. Onda duran her adam günah işlemez, her günah işleyen onu görmemiş ve tanımamıştır... Günah işleyen iblistendir. Çünkü iblis başlangıçtan beri günah işliyor. Bunun için ‘Tanrı'nın Oğlu’ iblisin işlerini çözsün diye izhar olundu.” Bu tanıma göre, günah kanunsuzluk, yani şeriate tecavüzdür. Tanrı'nın kanununu kasten ihlal etmek demektir. Yani günah isyandır.²²⁰

Pavlus'a göre günah, Tanrı'nın kanunlarını çiğnemek, Tanrı'nın standartlarına ulaşamamak, Tanrı'nın sevgi kurallarına karşı isyan anlamlarına gelmektedir. Bu özellikler ise hem Yahudilerde hem de milletlerde hüküm sürmektedir. Bu yüzden de bütün dünya Tanrı'nın huzurunda suçludur.²²¹

Pavlus, özel günahlardan ziyade günahın evrenselliği üzerinde durur. O, “günah” kelimesi altında bütün beşeriyet üzerinde hakim olan ve şahsileşmiş (evrensel) bir gücü anlar. Bu evrensel hükümler kabul onu, insanı kendine tabi kılan, onu hürriyetinden mahrum edip, kendisine köleliğe indirgeyen şeytanî bir güç yapmaktadır.²²²

²¹⁸ Güç, age, s. 274.

²¹⁹ Erdem, age, s. 58, 89.

²²⁰ Güç, age, s. 275.

²²¹ Romalılar, 1-3. Bap, 3/19; Aydın, Fuat, ag.tez, s. 199.

²²² Kılıç, age, s. 89.

Pavlus, günahın kaynağına ilişkin soruyu nadiren sorar, sorduğunda ise verilen cevap açık olmaktan uzaktır. Çünkü, günahın kaynağı Pavlus'un düşüncesinin merkezinde değildir. Günahın dünyaya bir adam vasıtasıyla ve ölümün de günah vasıtasıyla geldiğini²²³ söyler ki bu kişi Adem'dir. Ancak son dönem Pavlus yorumcuları, Pavlus'un "Adem'in düşüşünde hepimiz günah işledik" düşüncesinden çok, ondan beri herkesin günah işlediğiyle ilgilendiği konusunda hemfikirdirler.²²⁴

Pavlus, Hıristiyanlık öncesi, Yahudi literatürünün aksine olarak, yalnızca ölümün değil aynı zamanda günahın da dünyaya gelişini Adem'e atfeder. "Günah bir insan aracılığıyla, ölüm de günah aracılığıyla dünyaya girdi"²²⁵ derken Adem'i hem günahın hem de ölümün müsebbibi olarak göstermektedir. Adem'in aslî kusursuzluğunu değil günahkarlığını vurgular. Şimdiye kadarki insanlığı Adem'de kabul eder. Yine Romalılara Mektup 5/12-14'de ifade ettiği üzere, Pavlus, yalnızca bütün insanları etkileyen toplam günah halini değil, şahsi günahlar tarafından ortaya konulmuş olan günahın bulaşmasını da Adem'e atfetmektedir.²²⁶

Daha önceden de belirtildiği gibi, Pavlus'ta izleri bulunan aslî günah anlayışına ne İncillerde ne de Eski Ahit'te rastlanır. Çünkü Eski Ahit anlayışında Adem'in işlediği günah hiçbir şekilde neslinin de günahkar olmasına yol açmamıştır. Bilakis, bireysel sorumluluk vurgulanmaktadır. Nitekim "ne babalar çocuklarının günahlarından ötürü öldürülecek, ne de çocuklar babalarının. Herkes kendi günahı için öldürülecek" ifadesinde bireysel sorumluluk açıkça görülmektedir.²²⁷

Pavlus'un Romalılara Mektubunda, günahın bir insan aracılığıyla dünyaya girdiği, böylece ölümün bütün insanlara yayıldığı çünkü hepsinin günah işlediğine dair ifadesinde yer alan günah-ölüm ilişkisi ve günahın irsiliğine ilişkin farklı yorumlar yapılmıştır. Blinzer adlı araştırmacı günah-ölüm arasındaki ilişki hakkında, Pavlus'un ölümün irsî olarak alınmış bir ceza olduğuna ilişkin doktrinini net olarak ortaya koymadığını kabul

²²³ Romalılara Mektup, 5/12-21.

²²⁴ Aydın, Fuat, ag.tez, s. 201.

²²⁵ Romalılara Mektup, 5/12.

²²⁶ Aydın, Fuat, ag.tez, s. 202.

²²⁷ Yasanın Tekrarı, 24/16.

eder. Ona göre Pavlus, bütün insanların Adem'in cezasını paylaştıklarını; ceza, suçluluğu gerekli kıldığından açıkça Adem'in suçuna da ortak olduklarını zihnen kabul eder. 1. Korintliler 15/22-23 ve Romalılar 5/12 ve devamını günahın sonucu olan ölümün irsî olarak geldiği anlamındaki, Katolik öğretisi ışığında yorumlar. Bir takım Katolik yorumcular ise Pavlus'un Romalılara Mektup'da çocukların günahkarlığından ziyade mevcut günah durumunda bireysel sorumluluk üzerinde durmaktadır. Romalılar 14/12'de "imdi öyleyse, her birimiz kendisi hakkında Tanrı'ya hesap verecektir" bu kişisel sorumluluk bağlamında anlaşılabilir.²²⁸

Adem'in Tanrı'nın sözünü dinlememesiyle yeryüzüne giren günah, ister irsî olarak sonraki nesile geçsin,* isterse şahsi günahlarıyla bu günaha ortak olmalarının bir sonucu olsun, Pavlus'a göre bütün insanlar günahkardır. Bu günah duygusunu uyandıran ise Musa'ya verilen şeriattir.²²⁹

Mektuplarında Tanrısal yasaya / Musa hukukuna karşı polemikleriyle dikkat çeken ve ilahî yasanın günahı, günahın da ölümü doğurduğunu dolayısıyla yasaya bağlanmakla kurtuluşun mümkün olamayacağını savunan Pavlus, yasaya ilişkin argümanlarında yasa-vaat düalizmine yer verir.²³⁰ Yasa, sıradanlığı, köleliği, zulmü ifade etmektedir. Vaat ya da vaade göre yaşamak ise özgürlüğü ve kurtuluşu temsil etmektedir.²³¹ Bu çerçevede Pavlus, kendisini ve cemaatini "vaadin çocukları" diye nitelendirmektedir.²³²

Böylece Pavlus, insanın şeriatin/yasanın buyruklarını yerine getirmekle günahlardan arınmanın mümkün olamayacağını savunmuştur. Zaten, şeriat/yasa, bu görevi yerine getirme kapasitesine de sahip değildir. Çünkü o, kurtarmak için değil, günah duygusunu uyandırarak insanların günah içerisine batmaları ve günahın hakimiyetinden kurtulmak için Mesih'in ölümü ve dirilişiyle gerçekleşen kurtuluş yolundan başka bir

²²⁸ Aydın, Fuat, ag.tez, s. 202.

* Fuat Aydın, aslı günahı çağrıştıran bu yaklaşımın Pavlus'ta olmadığını tezin de vurgulamaktadır.

²²⁹ Aydın, Fuat, ag.tez, s. 312.

²³⁰ Gündüz, age, s. 115.

²³¹ Galatyalılar, 3/19, 4/21-31.

²³² Gündüz, age, s. 115.

yolun olmadığını kabule hazır hale gelmeleri için verilmiştir. Ve şeriat/yasa kurtuluşun gerçekleşmesiyle sonuçlanan yolu hazırlama anlamında görevini tamamlamıştır.²³³

Pavlus'a göre, Tanrı, Ademden beri devam edip gelen, ezeli günaha ve şeriat yüzünden işlenen diğer günahlara kefarete olarak kendi oğlunu dünyaya göndermiş ve kurban etmiştir.²³⁴ Aslında İsa kendisi günah işlemediği halde bütün günahkarların kurtuluşu için ölümü göze almıştır.²³⁵ Bu noktada Pavlus, kendisine verilen görevi, "barıştırmaya hizmeti", İncil müjdesini de "barıştırmaya bildirisi" olarak tanımlamaktadır.²³⁶ Söz konusu barıştırmaya kaynağı Tanrı'nın kendisidir ve İsa Mesih de aracıdır.²³⁷

İnsanın kurtuluşu ya da Mesih'in ölümü konusunun kaynağı, başlangıcı olmayan Tanrı'nın yüreğinden kaynaklanmaktadır.²³⁸ İşte Tanrı, insanlara olan bu sevgisinin bir tezahürü olarak ve insanların yaşamasını temin için, biricik oğlunu, İsa'yı dünyaya göndermiştir. Böylece İsa Mesih insanları kurtarmak için dünyaya gelmiştir.²³⁹ İsa hidayet kaynağıdır. Pavlus İsa'nın hidayet kaynağı olduğunu şu sözleri ile netleştirir: "Günahın ücreti ölüm, Tanrı'nın armağanı ise Rabbimiz Mesih İsa'da sonsuz yaşamdır".²⁴⁰

Günah evrensel niteliğe sahip olduğundan, Adem'in günahı sebebiyle bütün insanlar Tanrı'ya karşı suçludur. Adem'den beri insanlar günaha karşı eğilimi miras olarak devralmışlardır. Bir nevi insanlar günah konusunda dayanışma içine girmişlerdir. Pavlus, insanlığın bu dayanışmasından söz etmede daha da ileri gitmiştir. Adem vasıtasıyla mahkumiyet ve ölüm bütün insanlara gelmiştir.²⁴¹ İnsanın günah ve ölüm çemberini kırabilmesi için bir kurtarıcıya ihtiyacı vardır. İnsanlığı Adem'in suçundan kurtaracak olan İsa'dır. Tanrı'nın biricik oğlu İsa Mesih'in insanların günahlarına bir kefarete olarak çarpmışta can vermesiyle, insanlar aklanmışlar ve Tanrı ile yeniden uzlaşmışlardır.²⁴²

²³³ Aydın, Fuat, ag.tez, s. 312.

²³⁴ Sarıkçıoğlu, age, s. 321.

²³⁵ I. Korintliler, 15/13; II. Korintliler, 5/14-15, 5/21.

²³⁶ Stott, age, s. 114.

²³⁷ I. Korintliler, 5/18-19; Koloseliler, 1/19-20.

²³⁸ Yuhanna, 3/16; Koloseliler, 1/19-20.

²³⁹ I. Yuhanna, 4/6-14; I. Timoteus, 1/15.

²⁴⁰ Romalılar, 6/23.

²⁴¹ Güç, age, s. 276.

²⁴² Filipililer, 2/8; Romalılar, 5/8-9.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Adem'in cennette yasak meyveden yemesiyle ortaya çıkan ilk suçun/asli günahın Adem'in soyundan gelenlere intikal ettiğine ilişkin bir inanca İsa ve havarilerinde rastlanmamaktadır. Ancak Pavlus ile birlikte ilk olarak, ilk günah ve çarmıh arasında bir bağ kurulmuştur. Başlangıçta Mesih'in çarmıha gerilmesinin aslı günahla bir ilgisi yoktur. Çünkü çarmıh o zamanın cezalarından biridir. İsa da aslı günahtan dolayı çarmıha gerilmemiştir. O dönemin yöneticileri tarafından, Yahudilerin şikayeti üzerine bu cezaya çarptırılmıştır.

Daha sonra ilk defa Pavlus ile birlikte bu cezaya farklı bir anlam verilmiştir. Pavlus'a göre insanlık ilk insanın suçunu taşımaktadır. Ve Mesih İsa kendisini bu uğurda feda etmiştir. O, Tanrı kuzusudur.²⁴³ İsa'nın akıttığı kan kurtuluşu sembolize etmektedir. Bunların hepsi sonradan Pavlus ile birlikte yorumlanmıştır. Ona göre Adem günahın, Mesih ise nurun kaynağıdır. İnsanların ne Adem'in işlediği günaha ne de Mesih'in kurtarıcılık fonksiyonuna etkisi yoktur, ikisi de insanın müdahalesi dışındadır. Ancak insan, kişisel günah işleyerek Adem'in eylemini ya da inanca sahip olarak İsa'nın eylemini onaylamaktadır. İnsanların bu kurtuluşa iştirak etmeleri ise, Mesih İsa adına vaftiz olmakla mümkündür.

III. ST. AUGUSTİN'İN ASLÎ GÜNAHI SİSTEMLEŞTİRMESİ

Pavlus'un ortaya attığı ve Yeni Ahit'te cümleler halinde kalan "biz henüz günahkar iken, Mesih bizim için öldü"²⁴⁴ ifadesinden sonra gelen "nasıl, günah bir adam vasıtasıyla ve ölüm günah vasıtasıyla dünyaya girdiyse, böylece ölüm de bütün insanlara geçti; çünkü hepsi günah işlediler"²⁴⁵ ifadeleri, Hıristiyanlıkta aslı günahın başlangıç noktasını oluşturmuştur.

İsa'nın hiçbir şekilde imada bulunmadığı., ne havarilerinde, ne Eski Ahit'te ne de İncillerde bulunmayan "aslî günah" sorunu ikinci asrın sonuna kadar da, papaların ve diğer Hıristiyanlık savunucularının temelinde sıradan bir konu olarak işlenmeye devam

²⁴³ Yuhanna, 1/29, 36.

²⁴⁴ Romalılar, 5/8.

²⁴⁵ Romalılar, 5/12.

edilmiştir. İkinci asrın sonlarında ise Hıristiyan teologlar Adem'in günahını farklı şekilde yorumlamaya başlamışlar ve bunun sonucunda da aslî günah bir doktrin haline gelmiştir.

Kilise babalarından Tertullien (155-220) "Hıristiyan ana ve babadan gelen çocukların dünyaya geldiklerinde temiz olduklarını" ifade etmiştir. Irenaeus (126-202) ise, düşüşün sebebin ve sonuçlarını "ilk defa Adem'de Tanrı'ya başkaldırıda bulunduk, bu yüzden hepimiz Adem'de ölüyoruz" sözleriyle açıklamıştır. Origenes (185-254) ise, "ilk babamız Adem'in örneğini taklit ettiğimiz için günahkar olmaktayız" demiştir.²⁴⁶ O'na göre, Tanrı'nın yarattığı bir varlık olan insan, yalnızca zayıf olduğu için günah işleyip Tanrı'dan ayrılmıştır. O halde "günah" Tanrı'ya başkaldırmanın bir sonucu olmayıp, yalnızca insanın zayıf olmasından dolayı meydana gelir. Ancak Tanrı düşkün yaratığına şefaet ederek onu düştüğü günah çukurundan çıkaracaktır.²⁴⁷ Bu teologlar Adem ve O'nun işlediği günahlar ile ilgili çeşitli yorumlar yapmışlar ancak henüz,aslî günahın nasıl Adem'in bütün soyuna geçtiğine dair net düşünceler sergilememişlerdir. İlk defa dördüncü yüzyılda Augustin (347-420), Adem'in günahının, miras yoluyla bütün insanlığa geçtiğini sistemli bir şekilde açıklamış ve bir doktrin haline getirmiştir.²⁴⁸

St. Augustin, felsefeye dayalı Hıristiyan düşüncesinin ana kavramlarını, temel ilkelerini ortaya koyan, Hıristiyan felsefesini biçimlendiren bir aydındır. O'na göre Tanrı evreni özgür iradesiyle yarattığı gibi, insanı da başlangıçta özgür olarak yaratmıştır. Ancak Adem bu özgürlüğü kavrayamamış, onunla ilk günahı işlemiştir. O'nun işlediği suç, özgürlük bilincinden yoksun oluşundandır. Adem'in işlediği suç, insanın Tanrı'dan ayrılışına, uzaklaşmasına yol açmıştır. Bu ilk günah bütün insan soyuna geçmiştir. Bu soydan gelen günah da insandan "günah işlememe yeteneğini" almıştır. Böylece insan günah işlemeyi edemez olmuştur. Alinyazısı vardır; insanın kurtuluşu, mutluluğu ve cezası Tanrı istemi ile belirlenmiştir. İsa'nın Tanrı'nın oğlu olarak gelmesi de insanın bu alinyazısı yüzündendir; onun kurtuluşu önceden belirlenmiş geleceği içindir. İnsanın

²⁴⁶ Akdemir, Salih, **Hıristiyan Kaynaklara ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. İsa**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1992. s. 167.

²⁴⁷ Aster, age, s. 315.

²⁴⁸ Erdem, age, s. 88.

iradesi bu düşme sebebiyle küfre yönelmiştir. Bu yönelişten insanı, ancak yine Tanrı'nın inayeti kurtarabilir.²⁴⁹

St, Augustin, kötülüğü, başlı başına bir cevher olduğunu redle, iyiliğin olmaması olarak telakki eder ve günah ile hür mahlukun, kendi ağlarına düşmesi için Tanrı'ya sırt çevirdiğini söyleyerek, Tanrı'nın kutsiyet ve hikmetine bir saldırı olduğunu kabul eder. İnsandaki hata gururlanmadır. Günah tüm beşerî varlığa bulaşmıştır. O'na göre günahtan arî kimse yoktur, sadece bir gün yaşamış çocuk bile bu günahtan sorumludur. Çocuğun bedeni masum ise de, ruhu günahla kirlenmiştir.²⁵⁰ İşte Pavlus'un bu konudaki fikirlerini sistematize eden Augustin, bu ilk günahtan kurtulmaları için çocukların da vaftiz olması gerektiğini savunmuştur. O'na göre vaftizle, aslî günahla birlikte -varsa- diğer günahlar da yok olmaktadır.²⁵¹

Augustin'e göre, aslî günahın vuku bulmasının sebeplerinden birisi, ilk insan olan Adem'in yaratılırken O'na bahşedilen özgür iradesidir. Adem bu özgürlüğü ile ilk günahı işlemiştir. Tanrı'nın özgür ve yaratıcı iradesi gibi insan iradesi de başlangıçta özgür ve yaratıcı kılınmıştır. İnsan Tanrı'nın yaratmış olduğu bir yaratık olarak, yapısı gereği yani bir yaratık sıfatı ile, Tanrı'nın iradesine başkaldırması aynı onun gibi olmak isteği duymuştur. İşte Augustin'e göre, "ilk günahın" kaynağı bu başkaldırıdır.²⁵²

Acaba insan niçin günah işlemiştir? Augustin, Origenes'in savunduğu gibi, insanın zayıf olmasından dolayı günah işlemiş olduğunu reddeder. O'na göre insan yalnızca gururu yüzünden başkaldırıştır. Yalnızca kendini beğenmişliğinden Tanrı ile bir olmak, kendini evrenin merkezi yapmak istemiş, böylece Tanrı'nın iradesine karşı gelmiştir. Yani günah O'na göre, yaratılanın yaratana karşı ayaklanmasının bir sonucudur.²⁵³

Adem'in ilk günah eyleminin gizli sebebi olan kibir/gurur Augustin'e göre insanı doğal hakim olan Tanrı'dan uzaklaştırma özelliğine sahiptir. Eğer Adem'in ruhunda böyle bir mağruriyet bulunmasaydı, yani varlığın amacı olan Tanrının yerine kendini koyma hırsı

²⁴⁹ Gökberk, age, s. 137; **Dinler Tarihi Ansiklopedisi**, s. 347-348; Schimmel, age, s. 187.

²⁵⁰ Kılıç, age, s. 89-90.

²⁵¹ Katar, age, s. 86-87.

²⁵² Gökberk, age, s. 137; Aster, age, s. 323.

²⁵³ Aster, age, s. 324.

olmasaydı, Adem yoldan çıkarıcı olan şeytana asla uymamış olacaktı. Böylece Adem'in kibri O'nun Tanrı'dan kopmasına ve düşmesine sebep olmuştur. Bu düşme ile de, günah ortaya çıkmış ve Adem'in soyundan gelen bütün insanlara bu "ilk günah" bir kalıtım olarak geçmiştir. Bundan dolayı Augustin'e göre bütün günahların temelinde bu gurur vardır.²⁵⁴

Augustin'e göre insanın günahının belli sonuçları olmuştur. Başlangıçta özgür iradeli olan insan bir kez günah işledikten sonra, bu özgür iradesini yitirmiş artık kendisini bu gūnahtan "yalnız başına" kurtarma olanağından yoksun kalmıştır. Bundan böyle insan ancak Tanrı'nın "yardımı ile" kurtulabilir.²⁵⁵

Adem'in işlediği günahın en önemli sonucu, Auustinus'un başında yer aldığı bazı Hıristiyan düşünörlere göre, ölümdür. Ölümlü insana verilmiş bir ceza olarak görörlür. Onlara göre Adem'in işlediği günah, insanoğluna ölümlü getirmiştir.²⁵⁶ Kitab-ı Mukaddes'e göre de Adem ve Havva'nın işlediği suçun tam karşılığı ölümlü olarak belirtilmektedir.²⁵⁷

Adem ve Havva'nın işlediği suçun sebepleri arasında, birbirlerine karşı duydukları sapık duygu ve hisler yanında, cinsî merak hareketlerinin rol oynadığı iddia edilse de,²⁵⁸ Augustin buna karşı çıkar. O'na göre, Tanrı insanı yarattığı zaman, ona cinsî şehvet arzusunu koymamıştır. Şehvetin asıl kaynağı Adem ve Havva'nın işlediği suçtur. Bu yüzden her insan şehvetin, dolayısıyla suçun ürünü olarak doğmaktadır. Adem'in işlediği suç sonucunda insanlar sadece suçlu olmakla kalmamış bilakis o suçun mahkumu olarak cezaya çarptırılmıştır.²⁵⁹

Augustin, insanın işlediği bu günahın yaratana karşı isyan olduğunu, bu isyan sonucunda evrene, bir daha hiç kaybolmamak üzere, günahın girdiğini savunmaktadır. Yine bu günah sebebiyle dünyadaki barış ve huzurun kaybolarak yerini sonsuza dek sürecek bir boğuşmanın aldığını, böylece yaratılanlar yaratıcıya karşı, insanların da

²⁵⁴ Gökberk, age, s. 137; Erdem, age, s. 77.

²⁵⁵ Aster, age, s. 324.

²⁵⁶ Aydın, Mehmet, **Din Felsefesi**, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 8. Baskı, İzmir 1999, s. 236.

²⁵⁷ Yaratılış, 2/17.

²⁵⁸ Erdem, age, s. 78.

²⁵⁹ Age, s. 78, 88.

birbirlerine karşı kavgalı olduklarını belirterek günah sonucunda tüm evreni bir “huzursuzluğun” kapladığını iddia etmektedir.²⁶⁰

Augustin, Adem’in düşüşü ve günahın irsî oluşu hakkındaki görüşlerini şu şekilde açıklar:

- a. Tanrı, insanı aslında bilgi, doğruluk ve kutsallık bakımından kendi biçiminde, özgür ve ölümsüz olarak yarattı. O’na iyiliği ve kötülüğü seçebilme, manevi doğasını ortaya koyma gücü yanında tüm yaratıklar üzerinde de yetki verdi.
- b. Adem, iblis tarafından denendiği sırada kendi seçimi ile günah işleyince yaratıldığı doğadan düşmüştür.
- c. Bunun sonucu kutsal biçimini yitirmiş, tüm doğası bozulmuş, ruhsal iyiliğe ilgisiz ve karşı, bedensel ölüme mahkum, hem bu yaşamın, hem de sonsuz ölümün tüm kötülüklerine maruz kalacak ruhsal bir ölüye dönüşmüştür.
- d. Adem’in isyan sonucu karşılaştığı durumun aynısı olan bugün insanlığın başına gelenler tek bir yolla açıklanabilir: Adem ve soyu arasındaki temsili birlik. İnsanoğlu, manevi yönden bozuktur. Tanrı’nın özünden yoksun olup yargı içinde doğmaktadır.
- e. Bu irsî öz bozukluğu, gerçekte günahın doğasındandır. Ancak fiilî günah değildir.
- f. Adem’in günaha düşüşü sonucu olarak gerçekleşen insan doğasındaki bozulma ve öz doğruluğun yitirilmesi Adem’in ilk günahının cezasıdır.
- g. Yeniden doğum için yapılan çağrı Kutsal Ruh’un olağanüstü işidir. İnsan burada yapıcı (aktif) değil, edilgendir. İş kesinlikle Tanrı’nın iradesine bağlıdır. O halde kurtuluş yalnızca Tanrısal kayranın (lütuf) eseridir.²⁶¹

İlk günahın kuşaktan kuşağa insanlara aktarılması ile ilgili kilise doktrini özellikle beşinci yüzyılda kesinleşti. Bu konuda Augustinus’un düşüncelerinin büyük etkisi

²⁶⁰ Aster, age, s. 323-324.

²⁶¹ Cedid, İskender, **Günah ve Bağış**, (çev. İ. Ersen), Sevgi Yayınları, İzmir 2001, s. 24-26.

olmuştur. Bu düşünceler Pelagianizme ve on altıncı yüzyıldaki Protestan reformuna karşı kullanıldı.²⁶² Aslî günah, geleneksel Hıristiyan topluluklarında iman edilmesi gereken bir akideyken, inkarı aforozu sebebiyet vermekteydi. Bu konuda Otuzlar Konsili'nin bildirisi şöyledir: (5. Oturum) “Her hangi bir kimse, Adem'in günahının yalnızca kendisine zararı olup, nesline olmadığını, almış olduğu hakkı ve kudreti yalnız kendi hesabına kaybedip bu sebeple de düştüğünü, bizim hesabımıza da (...) kaybetmediğini iddia ederse veyahut da başkaldırma günahı ile sadece O'nun kirlendiğini, zürriyetine ise, ruhun ölümü demek olan değil de ölümle bedenî acıların intikal ettiğini söylese, o kimse aforoz edilsin.”: “qu'il soit ane heme!” Aslî günaha muhalif fikirlere aforoz gibi yerici bir cezaya rağmen, aslî günahı red ve inkar eden bazı fikir akımları olmuştur.²⁶³ Pelage adına nispet edilen Pelagiusculuk (Pelagianisme) bunlardan birisidir. Beşinci yüzyıl başlarında Pelage ve Celestius adlı iki keşiş aslî günahı inkar ederek insanın kendi kurtuluşunu sağlayacak iyilik yapma gücüne sahip olduğunu ileri sürmüşlerdir. Onlara göre, insan kendi özgür iradesi ve doğal yetenekleri ile iyi ve mutlu olabilir; iyi ve mutlu olabilmesi için insanın ayrıca Tanrısal inayete ihtiyacı yoktur. Bu doktrin, yasağın ihlalinin yalnızca Adem'in şahsiyetine tesir ettiğini savunmaktadır. Ayrıca, çocukların tertemiz doğduklarını, vaftiz edilme sebeplerinin ise aslî günahı kurtulmak için değil, İsa'nın şahsiyetinde birleşmek için olduğunu kabul ederler. Augustin bu hareketle mücadele eder. Aforoz edilen bu hareket altıncı yüzyılda ortadan kalkar.²⁶⁴

Aslî günah doktrinine en etkili karşı çıkışlardan birisi de Polygenisme'dir. Polygenisme akidesi aslî günahın evrenselliğine muhaliftir. Onlar, insanların ilk atası Adem'dir tezini kabul etmezler, bundan dolayı O'nun tarafından işlenmiş ilk günah inancını da benimsemezler. Buna göre insan türü tek atadan değil, fakat aynı zamanda birçok yerde görülen birçok atadan meydana gelmiştir. Polygenisme'nin aksi Monogenisme'dir. Papalık Monogenisme'nin teyidi, Polygenisme'nin ise yerilmesi için bildiriler yayınlamıştır. Bu bildirilerde genel olarak, hakiki Hıristiyan müminlerin

²⁶² **Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri**, s. 110.

²⁶³ Kılıç, age, s.98.

²⁶⁴ Age, s. 99; Aydın, Mehmet, “Hıristiyanlık”, **DİA**, XVII, 355; Gökberk, age, s. 137.

Polygenism'e inanmayacakları, bu doktrinin kilise akidelerine muhalif olduğu ve daha önemlisi kabulü halinde, aslî günahın tehlikeye gireceği yolundadır.²⁶⁵

Mezheplerin ve kilise babalarının aslî günahla ilgili düşünceleri birbirinden farklılık arz etmektedir. Yunanlı kilise babaları, Adem'in işlediği suçu ilk suç olarak kabul etmekle birlikte Adem'den sonra herkesin suç işlediğini ileri sürmektedir. Bu durumda suç sadece Adem tarafından değil, aynı zamanda bütün insanlarca işlenmiştir. Böylece suç, St. Augustin ve Latin Kilise Babalarının iddialarının aksine şahsileştirilmiş olmaktadır. Pavlus ise her insanın işlediği suçun şahsi olduğunu ancak insanın genel anlamda suçlu bir alemde doğduğunu (Romalılar, 3/23) belirterek çatışır görünen bu iki görüşü bir noktada birleştirmek istemiştir.²⁶⁶

Skolastik ise, bu suçun, cennette var olan hususi bir ilahî inayet armağanının kaybolmasına sebebiyet verdiğini ileri sürmektedir.²⁶⁷ Skolastik felsefenin en önemli isimlerinden olan ve Hıristiyan felsefesinin ilk "akılcı" bilgisi sayılan Anselmus'a (1033-1109) göre Tanrı insanı "ilk günah"tan kurtarmak için İsa Mesih'in varlığında insan biçimine girmiştir. Bu nedenle Tanrı'ya karşı işlenen bir "günah"ın bağışlanması, onu işleyenin "kurtarılması" yine Tanrısal bir varlıkla olabilir. İnsan kendi çabasıyla, işlediği suçtan kurtulamaz. Öyleyse İsa Mesih, Tanrı'ya karşı işlenmiş bir günahın ortadan kaldırılması için, Tanrı'nın insan biçimine girmiş varlığından başka bir nesne olamaz.²⁶⁸ Skolastik çığırın en büyük düşünürü olan Aziz Thomas'a (1225-1274) göre temelde iradî bir hadise olan günah, fiil ve eylemlerde kendini gösterir. O, aslî günahın kişilere Adem'in kişisel günahını üstlenme şeklinde değil, insanlık tabiatına sahip olma şeklinde geçtiğini savunur.²⁶⁹

Katolikler Trent Konsili'nde (1546-1563) kendilerine mahsus bir doktrin ortaya koymuşlardır. Buna göre insan (Adem) günahı işlemeyen önce iyi ve kutsaldı. Çünkü Adem, Tanrı'nın dostu olarak yaratılmış, O'nun inayetine mahzar olmuştur. Günahtan

²⁶⁵ Kılıç, age, s. 99-100.

²⁶⁶ Erdem, age, s. 89.

²⁶⁷ Schimmel, age, s. 286.

²⁶⁸ **Dinler Tarihi Ansiklopedisi**, s. 348.

²⁶⁹ Gündüz, age, s. 44; Kılıç, age, s. 91.

sonra ise aslî iyiliğini kaybetmiş, günah O'nun mirası olmuş ve bütün kötü arzuların temelini teşkil etmiştir. Böylece insanın iradesi Tanrı'dan uzaklaşmış bulunmaktadır. İnsanın tabiatı tamamen bozulmuş olmasa da, daha önce fitratında bulunan ve tabî olanla tabiat üstü gerçeği ayırmaya yarayan sezgiyi kaybetmiş ve insan iradesi önceki hassas mahiyetini kaybetmiştir. Günahtan kurtulamayan insanda iyilik kötülük yan yanadır.²⁷⁰

Katolik doktrine göre aslî suç her insanda doğumdan itibaren mevcuttur; yeni doğan çocuk bile onun yükünü taşır ve vaftiz olmadan ölürse cennete giremez. Yine Katolik inancına göre aslî suçtan, doğumdan itibaren serbest olan yegane insan Meryem'dir. Bundan dolayıdır ki O, ölümü görmeden göğe çıkmıştır.²⁷¹ Böylece Trent Konsilinde, Konsil Babaları, Kutsal Kitap ve Gelenek doktrininin, aslî suç, bu suçtan temizlenme konularındaki dogmatik kararlarını onaylamıştır.²⁷²

Protestanlar, Katoliklerden daha katı davranarak, aslî günahtan sonra insanın tabiatının büsbütün bozulduğuna ve onun hür iradesinin kaybolduğuna inanırlar. Pelagianizmin tersine, kurtuluşu tamamen Tanrı'nın inayetine bağlamışlardır.²⁷³ İnsan hidayete ermeden önce ne yaparsa yapsın Tanrı'yı hoşnut edemez. Ayrıca Protestanlara göre aslî suç, bütün insanî tabiatın katî bir fesadıdır; böyle bir fesat olmasaydı İsa'nın kurtarıcı işi anlamsız kalırdı. Ortaçağ bazı Hıristiyan ilahiyatçıları aslî suça: "Ey mesut suç!" diye hitap etmişlerdir. İnsanın ancak o suç vasıtasıyla kurtuluşa erebileceğine inanmışlardır.²⁷⁴

Protestanlığın öncüsü olarak kabul edilen Martin Luther'in (1489-1546) günah ve tövbeye bakışı onun din anlayışının genelini şekillendirmiştir. O'na göre günahkar insan, günahlarından, günahlarını itiraf ederek ve iyi ameller işleyerek kurtulamaz. Günahkarlıktan kurtularak Tanrı'nın rızasını kazanmak ancak Tanrı'nın inayeti ve Mesih İsa'ya imanla mümkündür. Luther'e göre Mesih İsa'ya iman, onun hayatı, ölümü ve

²⁷⁰ Tümer, "Aslı Günah", **DİA**, III, 496.

²⁷¹ Schimmel, age, s. 286; **Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri**, s. 108.

²⁷² Dvornik, age, s. 103.

²⁷³ Tümer, "Aslı Günah", **DİA**, III, 496; **Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri**, s. 110.

²⁷⁴ Schimmel, age, s. 286; Tanyu, Hikmet, **Yehova Şahitleri**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1980, s. 19.

yeniden dirilişyle insanlığın günahına kefarete olduğu ve insanları günahından kurtardığına inanmaktadır.²⁷⁵

Luther'in aslî günah konusundaki görüşleri Pavlus ve Augustinus çizgisinde olmuştur. Luther'e göre Tanrı, insanlara düşmeden önce özgür irade vermiştir. Ancak düşünle birlikte insanın özgür iradesi tahrip olmuştur. İnsanın tahrip olan bu iradesinin kurtuluşunun, sadece Tanrı'nın iradesine boyun eğmekle mümkün olacağını iddia etmektedir. Kısaca O'na göre kurtuluş kişinin gayretiyle değil Tanrı'nın lütfuyla olacaktır.²⁷⁶

Doğu kiliseleri aslî suç üzerinde pek durmazken Ortodokslara göre kurtuluş, aslî suçtan değil belki, ölümden, yok olmaktan kurtulmaktır.²⁷⁷

İlk defa Pavlus'un ortaya attığı aslî günah, kendisinden sonra gelen kilise babaları ve ilahiyatçılar tarafından geliştirilmiş, özellikle Augustinus tarafından sistemleştirilmiştir. Bütün Hıristiyan mezheplerince kabul edilen aslî günah, Hıristiyanlığın temel doktrinlerinden biri haline gelmiştir. Böylece Adem'in cennette işlediği suç, zaman içinde gelişerek, harp ve zulümleri de içini alan, ilk insandan başlayarak günümüzde yaşayan bütün insanlığı kapsayacak şekilde büyütülmüştür.

IV. ASLÎ GÜNAHTAN KURTULMA YOLLARI

Hıristiyanlığı diğer ilahî dinlerden ayıran en önemli özellik insanlığın ilk atası Adem'den bütün insanlığa sirayet ettiğine inanılan "aslî günah"tır. Hıristiyan inancında İsa'nın, insanlığın bu aslî günahına kefarete olmak ve onları kurtarmak için kendisini bir kurban olarak feda ettiğine inanılmaktadır. İsa'nın bu rolünde insanların bir payı yoktur. Bu kurtuluşun fert bazında gerçekleşmesi ise, insanların İsa'ya iman ederek vaftiz olma gibi bir fonksiyonları bulunmaktadır.²⁷⁸ Burada, Hıristiyan inancına göre bütün insanlığı

²⁷⁵ Schimmel, age, s. 196; Sarıkçıoğlu, age, s. 368.

²⁷⁶ Olgun, Hakan, **Luther ve Reformu Katolisizm'i Protesto**, Ankara 2002, s. 127.

²⁷⁷ Tümer, "Aslî Günah", **DİA**, III, 496.

²⁷⁸ Katar, age, s. 80.

aslî gûnahtan kurtaran, kefaref anlayışı ile İsa Mesih'le birleşmenin bir aracı olan ve kurtuluşun fert bazında gerçekleşmesini sağlayan vaftiz'e yer verilecektir.

A. Kefaret

Hıristiyanlığa göre, insanlığın ilk atası Adem, şeytanın aldatmalarına uymak suretiyle Tanrı'ya karşı gelmiş ve böylece günah işlemiştir. Adem'in bu günahı, O'ndan bütün insanlığa sirayet etmiştir. Bundan dolayı da Tanrı nazarında bütün insanlık günahkardır.²⁷⁹

Adem'in işlemiş olduğu ilk günah yüzünden O'nun ve çocuklarının dünyaya indirilişi ile insanoğlu Tanrı'dan uzaklaşmıştır.²⁸⁰ İnsanlık, Adem'den gelen bu aslî gûnahtan kurtulmak için çaba sarf etmiş; ancak bu konudaki bütün çabaları sonuçsuz kalmıştır.²⁸¹ Çünkü doğrudan doğruya Tanrı'ya karşı işlenmiş bu günahın sonucu çok ağırdır.²⁸²

Hıristiyanlar, insanlığın içine düştüğü bu “suç” bataklığından çıkaracak tam bir ilah ve tam bir insan olması gereken kurtarıcıyı aramaya başlamıştır. Bu kurtarıcı onlara göre; Tanrı'nın adalet, rahmet ve muhabbet sıfatlarını bünyesinde toplayan, insanlar gibi yaşayan, Tanrı'nın insan şeklini alan “biricik oğlu” İsa'dır. (Matta, 1/21; Timoteos, 1/15) Çünkü insanlık Tanrı'nın “adalet” sıfatı gereği Adem'in işlediği suçtan dolayı cezalandırılmıştır. O'nun bağışlanabilmesi için Tanrı'nın “rahmet” ve “muhabbet” sıfatlarına da ihtiyaç vardır. İşte Tanrı, bu üç sıfattan kendisinde mevcut olması sebebiyle, insanlığı kurtarmak üzere İsa'yı göndermiştir.²⁸³

Böylece, beşerî ve ilahî tabiata sahip İsa, inkarnasyonu, hayatı, ızdırapları, ölümü ve dirilişi sayesinde, Tanrı ile insanlık arasında barışı tesis etmiştir.²⁸⁴

²⁷⁹ Age, s. 80-81.

²⁸⁰ Zehre, M. Ebu, **Hıristiyanlık Üzerine Konferanslar**, (çev. Akif Nuri), Fikir Yayınları, İstanbul 1978, s. 206.

²⁸¹ Katar, age, s. 81; Sharpe, age, s. 31.

²⁸² Michel, age, s. 76.

²⁸³ Erdem, age, s. 92.

²⁸⁴ Katar, age, s. 83.

İsa'nın beşeriyetin günahlarına "kefarete" olarak gelmiş olması ve bunun için çarmıha gerilmesi inancı Hıristiyanlığın çok önemli inanç esaslarından biridir. İsa'nın kefarete oluşu, her şeyden önce İncillerden kaynaklanmaktadır.²⁸⁵ İnciller, İsa'nın Babanın nezdinde yegane şefaateçi olduğunu²⁸⁶ ve O'nun bütün insanlığın günahlarına kefarete olarak geldiğini bildirmektedir.²⁸⁷ İncillere göre İsa bir Mesih (kurtarıcı) idi.²⁸⁸ İsa da bizzat kendisinin "bir çoklarının suçları uğruna acı çekerek öldürülmesi gerektiğini" bildirmiştir.²⁸⁹ Bu anlayış içinde Hıristiyanlık da, İsa'nın kendisine hizmet edilmeye değil; ancak hizmet etmeye ve birçokları için canını fide vermeye geldiğini²⁹⁰ inanç ilkesi olarak benimsemiştir. İsa'nın kurtarıcı rolüne "ve bir oğul doğuracaktır, ve onun adını İsa koyacaktır; çünkü kavmini günahlardan kurtaracak olan O'dur" gibi ifadelerle daha İsa doğmadan dikkat çekilmiştir. Böylece O'nun aslı görevi bildirilmiştir.²⁹¹ Vaftizci Yahya da İsa'ya "işte dünyanın günahını ortadan kaldıran Tanrı Kuzusu!"²⁹² diyerek onun insanlığın günahını bağışlayacak olan kurban olduğuna dikkat çekmektedir. Pavlus da, İsa'yı "İsrail'in beklediği kurtarıcı" olarak tanımlar ve O'nun Tanrı tarafından gönderildiğini ifade eder.²⁹³

İsa'nın insanların günahlarına kefarete olmasının temelinde Tanrı'nın beşeriye olan sevgisi yatmaktadır. Tanrı, evrende ve evrendeki varlıklara nimetinin enginliğinden ve muhabbetinin sonsuzluğundan dolayı insanı kendisine yaklaştırmak istemiş ve bu sebeple biricik oğlunu, dünyayı kurtarmak (kefarete) için bu kainata göndermiştir.²⁹⁴ Ayrıca İsa da insanları sevmiştir ve onları sevginin kontrolü altına alarak günahın hükümlerinden kurtarmak için ölmüştür.²⁹⁵ Kutsal Kitap günahın hükümlerine karşı sevginin hükümlerini getirir.²⁹⁶

²⁸⁵ Aydın, Mehmet, **Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık**, s. 64.

²⁸⁶ I. Yuhanna, 2/1.

²⁸⁷ Matta, 20/28, 26/28; Markos, 10/45; Yuhanna, 1/29, 3/17, 11/50; I. Yuhanna, 2/2.

²⁸⁸ Luka, 2/11.

²⁸⁹ Luka, 24/46; Matta, 16/13-21; Markos, 11/45, 14/24.

²⁹⁰ Filipililer, 2/6-11; Matta, 20/28.

²⁹¹ Matta, 1/21.

²⁹² I. Yuhanna, 1/29,36, 2/2.

²⁹³ Elçilerin İşleri, 13/23.

²⁹⁴ I. Yuhanna, 4/10; Zehre, age, s. 206.

²⁹⁵ Romalılar, 5/8, 6/14,22, 8/39; II. Korintliler, 5/14.

²⁹⁶ Harper's Bible Dictionary, s. 687.

Kefaret düşüncesi, Eski Ahit'te de derin bir şekilde kök salmıştır. Ayrıca bu düşünce kurbanla ilgili ayinle birleştirilmiştir. Kurbanın hayatının sunulması da, dökülen kanı ile sembolize edilmiştir. Böylece kurbanın hayatı ve kanı, hem Yahve'nin tevaccühünü kazandırmış hem de günahları temizlemiştir. (Hezekiel, 33/11; Mısır'dan Çıkış, 21/30; Hoşea, 14/3)²⁹⁷ Yahudilikte günah keçisi olarak adlandırılan bu kurban, Eski Ahit'teki kefarete günü (Yom Kippur) ayinlerinde Yahudi kavminin günahlarının simgesel olarak bir erkek keçiye yüklenmesini ifade ederdi.²⁹⁸ Bu keçi kurayla seçilir ve Azazel* adlı kötü ruhu yatıştırmak için Yahudi kavmini günahlarından arındırmak üzere Kudüs dışında bir uçurumdan aşağıya atılırdı²⁹⁹

Aynı şekilde Eski Yunan ve Eski Roma'da da, suçsuz olduğu halde başkalarının suçunu yüklenen bir günah keçisi anlayışı mevcuttu. Hıristiyanlık da İsa'nın tüm insanlığın günahlarının kefareti için ölen Tanrı-insan olduğu inancıyla ve aklanma öğretisiyle bu düşünceyi yansıtmaktadır.³⁰⁰

Hem Eski Ahit hem de Yeni Ahit, günahın bir kefareti gerektirdiğine kan akıtılmadan da bağışlamanın mümkün olmadığına vurguda bulunur. Burada günahın bağışlanmasında kanın oynadığı rolün önemi ortaya çıkmaktadır. Nitekim Yahudi kurban merasimine başvurarak İsa'yı Fısıh (Pesah) kuzusu ile eşit tutan (1. Korintliler, 5/7) Pavlus, kefaretin İsa'nın kanı ile gerçekleştiğini (Romalılar, 3/25; İbranilere Mektup, 9/22; 1. Yuhanna, 1/7) ve İsa'nın hayatını insanlar uğruna feda ederek Tanrı ile barışmanın sağlandığını (Romalılar, 5/10) mektuplarında bildirmektedir. Daha sonra Pavlus'a ait bu düşünceler doktrin haline getirilmiştir.³⁰¹

Bazı kilise babaları, İsa'nın ölümünü insanlar adına şeytana ödenmiş bir fide olarak görmüşlerdir.³⁰² Orta çağda Anselmus, "kefarete" kavramına farklı bir bakış açısı

²⁹⁷ Güç, age, s. 277.

²⁹⁸ Levililer, 16/8-10.

* Azazel, Yahudilerin eski Yom Kippur (Kefarete günü) ayinlerinde Yahudi kavminin günahlarını yüklenmiş bir günah keçisinin sunulduğu şeytan ya da kötü ruhtur. ayin gereği biri "Rab" için öbürü de "Azazel" için (Levililer, 16/18) olmak üzere iki teke seçilirdi. (Ana Britannica, "Azazel", IV, 117)

²⁹⁹ Ana Britannica, "Günah", X, 158.

³⁰⁰ Ana Britannica, "Günah", X, 158.

³⁰¹ Güç, age, s. 278-280.

³⁰² Güç, age, s. 278.

getirerek, hakaretin ağırlığının, hakarete uğrayanın haysiyet ve saygınlığı ile orantılı olduğuna inanır. Böylece insanın işlediği günah ise yüce Tanrı'yı inciten bir hareket olduğu için kefareti de aynı oranda olacaktır. İnsanın işlediği günahın neden olduğu kötülüğü, ancak Tanrı'nın öz oğlu giderebilir.³⁰³ Luther de, İsa'nın insan adına vekaleten yapılan kurban olduğu öğretisini benimsemiştir.³⁰⁴

Böylece Pavlus'a göre, insan suretinde yeryüzünde faaliyetini sürdüren İsa Mesih, hukuk, günah, ölüm çemberinde, tutsak olan insanlara kurtuluş yolunu göstermek ve onların kurtuluşunu sağlamak amacıyla kendi kanını akıtarak insanları hukuk ve ölüm çemberinden kurtarmıştır. O'na göre İsa'nın çarmıhta ölümü insanlığın Tanrı ile barışmasının vesilesidir. Onun döktüğü kan ve ölümü, insanların Tanrı'nın huzuruna "kutsal, lekesiz ve kusursuz olarak çıkmalarına" imkan sağlamıştır. Sonuç olarak çarmıh olayı Pavlus ile birlikte dinî bir mahiyet kazanır ve İsa'nın kendini insanlık için feda ettiği şeklinde yorumlanır.³⁰⁵

Miladî 325'de toplanan İznik Konsili ile, resmi olarak benimsenen kefaret prensibi, "İsa, biz insanların kurtulmaları için gökten inmiştir. Sonra cesetlenip insan olmuştur" şeklinde ifade edilmiştir. Kadıköy Konsilinde de aynı inanç kuvvetlenerek devam etmiştir.³⁰⁶ İsa'nın bu şekilde kendini feda ile insanlığı kurtarması olayı 16. yüzyıla kadar Hıristiyan dünyasının tartışma gündeminde kalmaya devam etmiştir. Ancak kilisenin "İsa'nın fedakarlığı Tanrı'nın öfkesini yatıştırmıştır" şeklinde verdiği bir karar, süregelen tartışma ve münakaşaların büyük ölçüde yatışmasını sağlamıştır.³⁰⁷

Neticede İsa, insanlık için bir kefaret olarak kurban olmuş ve O'nun şahsında beşerin boynundaki "günah yükü aslî suç" kaldırılmıştır. Beşeriyetin, Adem'den beri sırtında taşıdığı günahı kendi canıyla ödeyen İsa-Masih, çarmıha gerilmiş, gömülmüş ve sonra da dirilti olarak görevini tamamlamış ve Tanrı'nın sağına oturmuştur.³⁰⁸

³⁰³ Michel, age, s. 76.

³⁰⁴ Güç, age, s. 76.

³⁰⁵ Gündüz, age, s. 235-244.

³⁰⁶ Aydın, Mehmet, **Müslümanların Hıristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1998, s. 137.

³⁰⁷ Cilacı, agm, s. 46.

³⁰⁸ Michel, age, s. 82.

Hıristiyanlar, İsa'nın ölümünü, günahın ve ölümün gücünden kurtulmak şeklinde anlamaktadırlar. Yine onlar, İsa'nın dirilişi ile ölümü de yendiğine inanırlar. Ancak onlara göre son zafer henüz gelmemiştir, bu zafer dünyanın sonunda gelecektir.³⁰⁹

Sonuç olarak Pavlus'un aslı günah anlayışını anlayabilmek için kefareti anlamak gerekir. Çünkü kefaretin derin kökleri aslı günahadır. Pavlus aslı günahın evrenselliğinde, kefaretin evrenselliğini ve haklılığını ispat etmek için faydalanmıştır. Hıristiyan inancına göre aslı günah doğru ise –ki doğrudur- kefaretin sırrına iman da İsa'ya bağlılıkları halinde kurtulmaları da evla olarak gerçek ve doğrudur.³¹⁰ İnsan ancak kefaretin anlamına ve sırrına iman ederek kurtulabilecektir.³¹¹ Ayrıca, kurtuluş için insanların İsa Mesih adına vaftiz olmaları gerekmektedir. Vaftiz sayesinde kişi, İsa'nın kefareti ile oluşan inayete iştirak etmekte ve bundan pay almaktadır.³¹²

B. Vaftiz

Yunanca babtein veya bapteis sözünden türeyen vaftiz, kelime olarak yıkanmak, suya batırmak ve necasetten temizlenmek gibi anlamlara gelmektedir.³¹³ Terim olarak vaftiz, Hıristiyanlıkta dine girmek, “aslı günahattan” kirli geçmişten temizlenmek ve kutsal hayat tarzına kavuşmak amacıyla belli usullere riayet edilerek, su ile yapılan bir Sakrament (ayın)dir.³¹⁴

Başta Yahudilik olmak üzere pek çok dinde görülen vaftiz, şekil ve gaye itibarıyla farklılık arz etmektedir. Terim anlamı ve uygulama şekilleri itibarıyla vaftiz, eski din ve

³⁰⁹ Aydın, Mehmet, **Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık**, s. 65.

³¹⁰ Kılıç, age, s. 104.

³¹¹ Age, s. 103.

³¹² Katar, age, s. 83-84; Gündüz, age, s. 243-244.

³¹³ **Dinler Tarihi Ansiklopedisi**, “Hıristiyanlık”, II, 324; Erdem, Mustafa, “**Hıristiyanlıkta Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma**”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara Üniversitesi Basımevi, c. 34, Ankara, 1993, s. 133; **Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri**, s. 302.

³¹⁴ Erdem, agm, s. 133; Michel, age, s. 88; Atasagun, Galip, “**Hıristiyanlığın Tanıtımı, Yorumu ve Kurumsallaşmasında Sembollerin Yeri**”, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sebati Ofset Matbaacılık, sy. 10, Konya 2000, s. 193.

kültürlerden başlayarak belli bir tekamül geçirmiş ve Hıristiyanlıkta bir inanç esası haline gelmiştir.³¹⁵

Vaftiz konu olduğunda akla ilk olarak Yahya gelmektedir. Hıristiyan inancına göre Yahya vaftizi vurgulayan ve “vaftizci Yahya” adıyla meşhur bir peygamberdir.³¹⁶ Yahya’dan önce de İsrail toplumunda günah ve kötülüklerin su ile yıkanarak giderilmesine ilişkin bir uygulama vardır. Ancak, Yahya’nın salih bir hayata geçişin sembolü haline getirdiği vaftiz, Yahudilerin yapmış olduğu seremonik temizlenmeden farklıdır.³¹⁷ Yahya’nın yaptığı vaftiz; Hıristiyanlar tarafından Tanrı’nın hüküm gününe bir hazırlık, o günü bekleyen cemaate katılmak için herkese yapılması gereken dinî bir gereklilik olarak kabul edilmiştir.³¹⁸

Hıristiyanlar; Yahya’dan gördükleri bu vaftiz uygulamasını sistematize etmiş ve bunun mutlaka İsa adına yapılması gerektiğini belirtmiştir.³¹⁹ Özellikle Pavlus, günahların affı için vaftizin gerekliliği ve İsa’nın temsilcisi kilise ile insanlar arasındaki birliğin vaftiz ile mümkün olabileceği üzerinde ısrarla durmuştur.³²⁰

Yahya tarafından vaftiz edilen İsa’nın herhangi bir kimseyi vaftiz ettiği bilinmemektedir. Ancak, “bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin; onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh’un adıyla vaftiz edin”³²¹ ifadesi vaftizin dinî bir emir olarak Hıristiyanlar arasında uygulanmasının sebebi olmaktadır. İman ile vaftiz arasında bir bağ kurularak, insanlardan iman edip vaftiz olanların kurtulacağı, iman etmeyenlerin ise mahkum olacağı açıklanmaktadır.³²²

Hıristiyanlıkta vaftiz, çeşitli maddi ve manevi yararları olduğuna inanılan ve dinen yapılması gerekli olan bir sakramenttir. Vaftiz olmakla gerçekleşen bazı gayeler vardır. Bunlar: 1- Hıristiyanlığa girmek, 2- Aslî günahattan kurtulmak, 3- Günahsız olarak yeniden

³¹⁵ Erdem, agm, s. 133.

³¹⁶ Agm, s. 137.

³¹⁷ Katar, age, s. 84.

³¹⁸ Erdem, agm, s. 137.

³¹⁹ Elçilerin İşleri, 19/2-5.

³²⁰ Katar, age, s. 85.

³²¹ Matta, 28/20.

³²² Erdem, agm, s. 140.

doğmak ve yaratılmak, 4- İsa ile bütünleşmek, 5- Ruhu canlılığa kavuşturmadır. Bütün bunlar, inanılarak yapılan bir vaftizin kişiye kazandırdığı nimetlerdir.³²³

Hıristiyanlıkta vaftizin sembolik ve teolojik önemini ilk tanımlayan Pavlus olmuştur. O'nu göre, mühtedi suya girerek, İsa'nın ölümüne katılmakta (haça gerilmekte) onun yeniden dirilmesi ile de yeni bir manevi hayata sahip olmaktadır. Pavlus'a göre günah, akan su ile değil ancak Rabbin ölümü ve yeniden dirilmesi ile temizlenmektedir. Hıristiyan, vaftiz yoluyla bu yeni varlığa katılabilmektedir. Ona göre vaftiz suyu, ilk önce günahkar kişinin daldığı ölüm suyu, sonradan onun içinden çıktığı hayat suyudur.³²⁴ Görüldüğü gibi Pavlus için vaftiz, Mesih'in ölme ve dirilme eylemine katılımın sembolik bir ifadesidir. Aynı şekilde ona göre Evharist (ekmek-şarap ayini) töreni de temelde Mesih'e katılma ve onunla birleşmeyi simgelemektedir. Ona göre bu sakrament bölünüp yenilen ekmekle ve içilen içkiyle Mesih'in kanına ve bedenine katılım sağlanmaktadır.³²⁵ Burada yenilen ekmek Mesih'in bedenini içilen içki ise kanını temsil etmektedir. Evharist'in Pavlus tarafından, günahlara kefarete olarak çarmıhta kurban edildiğine (1. Korintliler 5/7) inanılan İsa Mesih'in ölümü ritüeline katılma töreni olarak algılandığı dikkat çekmektedir.³²⁶

Hıristiyan teologların hepsi vaftizin önemi ve vaftiz olan kimsenin İsa ile birleştiği inancında birleşmektedirler. Hıristiyanlıkta vaftiz konusunun önemine işaret etmek maksadıyla Adem ve İsa karşılaştırması yapılmaktadır. Vaftiz olan kimse, İsa'nın yolundan giderek, Adem'in günahattan sonra yeniden giydiği eski yozlaşma ve günah elbiselerinden sıyrılmakta, Adem'in düşüşten önceki (cennetteki) konumuna geri dönmüş kabul edilmektedir. Genel anlamda vaftiz, Hıristiyan hayatının dinî ve ahlakî bütünleşmesini göstermekte, geçmişini hatırlatarak ruha aslî durumunu kazandırmaktadır.³²⁷

Hıristiyan inancına göre, vaftiz sayesinde kişi, İsa'nın ölümüne ve ölümü yenerek dirilmesine manen iştirak etmekte böylece Tanrı'nın affını kazanmaktadır. Vaftize böylece

³²³ Agm, s. 140-141.

³²⁴ Romalılar, 6/3-11; Galatyalılar, 2/20; Koloseliler, 2/12-13; Erdem, agm, s. 142; Kılıç, age, s. 105-106; Atasagun, agm, s. 193.

³²⁵ I. Korintliler, 10/16, 11/23-25, 29

³²⁶ Gündüz, age, s. 243-244.

³²⁷ Erdem, agm, s. 144.

arındırıcı bir fonksiyonu yükleyen Hıristiyanlık, vaftiz olmayarak Kutsal Ruh ile yeniden doğmayanların ise, Tanrı'nın öfke ve gazabını hak edeceklerini belirtmektedir.³²⁸

Vaftiz etme ve vaftiz inayetini, fertlere verme yetkisi kilisenindir. Kilise denetiminde tövbe ederek vaftiz olan kişi, aslî günah ve işlediği günahlardan arınarak Mesihî cemaate katılmış olacaktır.³²⁹

Vaftiz işlemi genelde Paskalya Bayramında yapılmaktadır. Bazı Protestan kiliseleri vaftizi sadece İsa adına yapsalar da genelde vaftiz, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına yapılır.³³⁰ Aslında, vaftiz merasimi bir suya batırma olayıdır ancak bazı kiliseler başa su serperek bazıları ise bir su havuzunun içine kişiyi batırıp çıkararak yapar.³³¹

Hıristiyanlığın ilk asırlarında, vaftizin kimlere ve ne zaman uygulanacağı tartışma konusu olmuştur. Özellikle çocukların vaftizi uzun süre tartışılmıştır. Bazı kiliseler, sadece yetişkinlerin vaftizini savunurken bazıları da küçük çocukların da vaftiz edilmesini savunmuştur. Sonuçta çocukların vaftiz edilmesi, 4. asra doğru bütün Hıristiyan dünyasına yayılmıştır. Özellikle çocukların vaftiz olmadan ölebileceği endişesi, çocuk vaftizinin yaygınlaşmasında önemli bir sebep teşkil etmiştir. İlk asırlarda çocukların vaftiziyle ilgili bu tartışmalar, aslî günah anlayışının henüz dogma haline gelmemiş olduğunu ve vaftizin sadece Hıristiyan cemaatine girişi sembolize ettiğini göstermektedir.³³²

Katolik doktrine göre, aslî suç her insanda doğumdan itibaren vardır ve yeni doğan çocuk bile onun yükünü taşıdığından vaftiz olmadan ölürse cennete giremez. Aslî günahattan doğumdan itibaren serbest olan tek insan Meryem'dir.³³³ Pavlus'tan sonra aslî günah anlayışının en önemli savunucusu olan Augustin, aslî suç dediği bu ilk günahattan kurtulmaları için çocukların da vaftiz olmaları gerektiğini savunmuştur.³³⁴

Luther'e göre vaftiz, Tanrı'nın vaadine ulaşma anlamında olduğu için mutlaka uygulanmalıdır. Vaftizle Tanrı'nın vaadine ulaşılmakta ve vaftiz durumu hatırlandığı

³²⁸ Katar, age, s. 87.

³²⁹ Agm, s. 84.

³³⁰ Matta, 28/19; Aydın, Mehmet, **Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık**, s. 71-72.

³³¹ Aydın, Mehmet, **Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık**, s. 72.

³³² Katar, age, s. 86.

³³³ Schimmel, age, s. 286; Tümer-Küçük, age, s. 299-300.

³³⁴ Katar, age, s. 87.

müddetçe bu vaat devam edecektir. Luther vaftizin gereğini Matta, 28/19'a* dayandırır. Yeni doğmuş bir bebeğin ya da Hıristiyanlığı seçen yetişkinin vaftiz olması, Mesih'in bedeniyle ödediği aslî günahın bedeline sembolik olarak katılma anlamına gelmektedir. Nitekim Luther'e göre vaftiz esnasında suya daldırılıp çıkarılma görüntüsü, teolojik anlamda, kendi iradesinin esiri olarak suya düşen ve suda boğularak ölmesi gereken Eski Adem'in öldürülmesini ve yeniden bağışlanmış olarak doğumunu ifade etmektedir.³³⁵

Luther'e göre vaftiz bu şekilsel görünümüyle iki anlam ifade etmektedir. Bunlar ölüm ve yeniden dirilmedir. Papazın çocuğu suya daldırması ölümü; sudan çıkarması ise yaşamı ifade etmektedir. Bu tam ve mükemmel bir kurtuluştur. Vaftiz tanrısal vaat ile buluşmadır ve inanan vaftiz olan kurtulacaktır.³³⁶

Luther'in vaftiz konusunda kiliseye eleştirisi; kilisenin uyguladığı vaftiz sakramentinde imana yer vermemesidir. Luther bebek vaftizini onaylamaktadır. Vaftiz konusunda O, aslî günah prensibine sadık kalmıştır.³³⁷

Neticede, kilise tarihi boyunca mesele tam bir açıklığa kavuşmamıştır. Çok katı tavrına rağmen Augustin bile bu konudaki endişesini ve üzüntüsünü dile getirmektedir.³³⁸

Mezheplerde vaftizin tatbikatı ile ilgili farklılıklar olmasına rağmen, ortak amaç şudur: Aslî günahattan, bütün günahlardan ahlakî her kötülükten sıyrılıp, bir daha kötülüğün ve günahın ulaşamayacağı, kurtulmuş bir hayata ulaşmaktır.³³⁹

İsa'dan sonra Hıristiyanlıkta en önde gelen kimse olarak bilinen Pavlus, vaftizin dinî bir sakrament olarak yerleşmesinde ve bugünkü şekliyle bir anlam kazanmasında etkili olmuştur. Nitekim vaftiz, çoğunlukla Pavlus tarafından geliştirilen "aslî günah" doktrininin bir alternatifi olarak görülerek, her Hıristiyan'ın mutlaka yapması gereken bir ayin halini almıştır. Ayrıca Hıristiyanlığın yayıldığı bölgelerin eski paganist (putperest) kültürün tesiri

* "... Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin; onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin..."

³³⁵ Olgun, age, s. 176.

³³⁶ Age, s. 177.

³³⁷ Age, s. 177.

³³⁸ Kılıç, age, s. 107.

³³⁹ Age, s. 106.

altında olması, Hıristiyanlıkta, çeşitli inanışlarda olduğu kadar vaftizde de etkili olmuştur.³⁴⁰

Hangi kaynaktan gelirse gelsin, hangi inanışın devamı olursa olsun vaftiz, Hıristiyanlığın bütün mezheplerince kabul edilen bir gerekliliktir. Hemen hemen bütün Hıristiyanlar, vaftiz sayesinde insanların Hıristiyanlığa girerek, aslî günahattan kurtulmasına ve İsa ile bütünleşerek nimete kavuşmasına; böylece dünya ve ahiret mutluluğuna ermesine sebep olduğuna inanmaktadır.³⁴¹

³⁴⁰ Erdem, agm, s. 153.

³⁴¹ Agm, s. 154.

SONUÇ

Kökleri ilk insan Hz. Adem'e kadar uzanan din, hak ya da batıl tezahürleriyle insanlık tarihinin her deminde yaşanagelmiştir. Her dinde 'Yüce Varlık' kendisinin koyduğu kurallara insanların uymasını istemiştir. 'Günah' olarak nitelendirilen aykırı davranışların sergilenmesi durumunda ise ilahi adalete uygun olarak ceza gerekli kılınmıştır.

Muhtevası, hem dinlerdeki uluhiyet kavramına hem de insanların bu uluhiyetle münasebetlerine göre dinden dine değişen günah kavramı, hangi terimlerle ifade edilirse edilsin, onun değişmeyen ortak özelliği, Tanrı'yla olan ortak birlikteliği bozmasıdır. Tanrı'nın emrine karşı gelerek Tanrı'yı tercih etmemek kişiyi Tanrı'dan uzaklaştırır ve onu nefsine ve kötü güçlerine teslim eder.

Tanrı ya da tanrılara karşı işlenen suç/ günah bütün dinlerde görülmekte özellikle ilahi dinler olan Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da bu kavram üzerinde önemle durulmaktadır. Hıristiyanlık'ı diğer dinlerden ayıran en önemli özellik, onun günah kavramına getirdiği yorumdur. Bu yoruma göre, Hıristiyanlar, insanların günahkar olarak dünyaya geldiğine inanmaktadırlar.

Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da günahın kaynağı aynı olaya, yani Adem'in Cennet'te yasak meyveden yiyerek Tanrı'ya karşı gelmesine dayanmakla birlikte, bu günahın sonuçlarına getirilen yorumlar farklılaşmaktadır. Yahudilik'te bu günah ölüm, çileli hayat, düşmanlık gibi sonuçlar getirirken, İslam'da ise Adem ve eşinin cennetten çıkarılmasına sebep olmuştur. Hıristiyanlık ise bu dinlerden farklı bir yorum getirerek

Adem'in işlediği günahın bütün soyuna intikal ettiğine ve her doğan çocuğun bu ilk günahın yüküyle doğduğuna inanmaktadır.

İlk insan olan Adem'in yasak meyveyi yemek suretiyle işlediği günahın, onun zürriyyetinden gelen bütün insanlara intikal ettiğine ve her doğan çocuğun bu günah yüküyle doğduğuna inanmak Hıristiyanlık'ın temel akidelerindedir. Hıristiyanlık'taki asli günah tasavvuruna ne Eski Ahit, ne de İnciller'de rastlanılmaması ve bu tasavvurun ilk defa Pavlus ile ortaya çıkması diğer kültürlerin etkisinin olabileceği fikrini akla getirmektedir. Nitekim, Pavlus teolojisinin merkezinde bulunan insanın düşüşü, günah ve ölüme tutsaklığı, ve kurtarıcı motiflerinin temellerinin Pavlus'un yetiştiği çevrede etkili olan Helenizm, Sır Dinleri ve Gnostisizm'de bulunduğu belirtilmektedir. Hıristiyanlık namına bir din kurmayan Hz. İsa'nın mesajının özünde yaklaşan son konusunda insanlığı uarması ve onları Bir olan Tanrı'nın egemenliğine çağırması yer almaktadır. O, insanları Tanrı'ya inanıp bağlanmaya ve tövbeye davet etmiştir. Tanrısal hukuka riayet konusunda oldukça hassas davranmıştır. Ayrıca tanrıyı ve insanları sevmenin insanların tüm yaşamına egemen olması gerektiği üzerinde özenle durmuştur. Bunun dışında İsa, yaşadığı dönemde ilk günah ve ondan kurtuluşla ilgili herhangi bir ifadede bulunmamıştır. Onun öğretileri arasında 'asli günah' inancına dair herhangi bir ize rastlanılmamaktadır.

Hıristiyanların azılı düşmanı olan Pavlus Şam vizyonu sonrasında Hıristiyanlık'ı kabul ederek kendisinin İsa'nın havarisi olduğunu ve onun mesajını milletlere duyuracağını belirtmiştir. Ancak O, İsa'nın getirdiği dini yapı ve mesajının özünden uzaklaşarak günümüz Hıristiyanlık'ın mimarı olmuştur.

Pavlus'un asli günaha getirdiği yorumla İsa'nın konumu değişmiş, insan olan İsa Tanrı Oğlu İsa Mesih olmuştur. İlk defa Pavlus'un mektuplarında ortaya çıkan asli günah anlayışına göre Adem'in işlediği günah tüm nesline intikal etmiştir ve her doğan fert, onun günahıyla doğmaktadır. Böylece Adem hem günahın, hem günahın cezası olan ölümün kaynağıdır. İnsanlığın boynundaki bu günahı bir defada kesin olarak giderecek tek kişi vardır. O da bu uğurda ızdırıp ve ölümü özgürce üstlenen İsa Mesih'tir. O tek ve gerçek kurban olarak insanlığın günahlarına kefarete olmuştur ve kurtuluşu sağlamıştır. Akıtılan kan insanları Tanrı ile barıştırmıştır.

Pavlus asli günaha getirdiği yorumla insan olan İsa'yı Tanrı Oğlu İsa Mesih'e dönüştürmüştür. Çünkü insanlığın asli günahına kefarete olarak çarmıhta canını veren İsa'nın ilahi bir varlık yani Tanrı Oğlu olması gerekmektedir. Pavlus'a göre bütün insanlar günahkardır, bu günah duygusunu uyandıran İsa'ya verilen şeriat'tır. Ona göre şeriat/ yasa günahı ortadan kaldırmamış, bilakis günaha ve ölüme sebep olmuştur. Aslında yasanın görevi günahı ortadan kaldırmak değil, insanı günaha batırarak kurtuluşun kendisinde olmadığını, tek kurtuluşun Mesih'te olduğunu göstermektir. Bu konuda O, üzerine düşeni yerine getirerek, kurtuluş için gerekli alt yapıyı hazırlamıştır. Hz. İsa insanların günahlarına kefarete olarak kendini feda etmiş ve hukuk-günah-ölüm mahkumiyetinden insanları kurtarmıştır. Tanrı'nın biricik oğlu İsa'yı beşeriyetin boynundaki günah yükünü kaldırması için dünyaya göndermesinin sebebi ise insanlara olan sevgisidir. Pavlus'un ortaya koyduğu ve Yeni Ahit'te cümleler halinde kalan asli günah problemi ikinci asrın sonuna kadar Papalar ve diğer Hıristiyan savunucular tarafından sıradan bir konu olarak işlenmeye devam ederken, ikinci asrın sonlarında Adem'in günahı farklı bir şekilde yorumlanmaya başlanmıştır. Dördüncü yüzyılda Augustin ilk olarak Adem'in günahının, miras yoluyla bütün insanlığa geçtiğini, sistemli bir şekilde açıklamış ve asli günahı bir doktrin haline getirmiştir.

Augustin'e göre Adem ilk günahı özgür iradesiyle işlemiş ve bu özgür iradesiyle Tanrı'ya başkaldırarak onun gibi olmak istemiştir. Ona göre ilk günahın gizli sebebi gurur/ kibirdir. Adem, ruhunda mevcut olan mağruriyetle yani tanrının yerine kendini koyma hırsıyla tanrıdan kopmuştur. Augustin kurtuluş konusunda katı kaderci bir yaklaşımla bir kişinin kurtulup kurtulamayacağına tanrının baştan karar verdiğini, bu yüzden kişi ne yaparsa yapsın bunu değiştiremeyeceğini belirtmektedir. Kurtuluş ancak tanrının inayeti ile mümkün olacaktır. Adem'in işlediği günahın tüm beşeriyete bulaştığını belirten Augustin'e göre günahattan arı kimse yoktur. Bir günlük çocuk bile olsa bu günahattan sorumludur. Bu yüzden çocuklar mutlaka vaftiz olmalıdır.

Katolik doktrinine göre asli suç her insanda doğumdan itibaren mevcuttur ve ancak vaftiz olmakla insanlar bu yükten kurtulur.

İlk olarak Pavlusun ortaya attığı ve Augustinus'un sistemleştirdiği asli günah inancı bütün Hıristiyan mezheplerince kabul edilmiş ve Hıristiyanlık'ın temel doktrinlerinden bir haline gelmiştir. Böylece Adem'in işlediği suç, zaman içinde gelişerek harp ve zulümleri de içine alan ilk insandan başlayarak günümüzde yaşayan bütün insanlığı kapsayacak şekilde büyütülmüştür.

Hıristiyanlık'ta günah ve asli gūnahtan kurtuluş, İsa'nın çarmihı (kefarete), iman, vaftiz ve tövbe ile mümkün görölmektedir. Kefarete anlayışına göre İsa, insanlığın günahını üzerine almak suretiyle, onları günahın hükümranlığında kurtarmakta ve ilk insanın yaratılışındaki günahsız haline kavuşturmaktadır. İnsanlar da ancak kurtarıcı olan İsa Mesih'e iman ederek ve vaftiz yoluyla bu asli gūnahtan kurtulabileceklerdir.

BİBLİYOGRAFYA

- **A Dictionary Of Comparative Religion**, “Sin”, S. G. F. Brandon, London 1970, 578-580 ss.
- Ağakay, M. Ali, **Türkçe Sözlük**, Ankara 1959.
- Akdemir, Salih, **Hıristiyan Kaynaklara ve Kur'an-ı Kerim'e göre Hz. İsa**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1992.
- **AnaBritannica**, “Günah”, Ana Yayıncılık, İstanbul 1992, X.
- Aster, Ernest Von, **Felsefe Tarihi**, (çev. Vural Okur), İstanbul 1999.
- Atasagun, Galip, **“Hıristiyanlığın Tanıtımı, Yorumu ve Kurumsallaşmasında Sembollerin Yeri”**, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sebat Ofset Matbaacılık, sy. 10, Konya 2000, 181-199 ss.
- Aydın, Fuat, **Pavlus ve Din anlayışının Yansımaları**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2000.
- Aydın, Mahmut, **“Yahudi Bir Peygamberden Gentile Tanrıya: İsa'nın Tanrısallaştırılma Süreci”**, **İslamiyat**, c. 3, sy. 4, Ankara 2000, 47-74 ss.
- Aydın, Mahmut, **Tarihsel İsa: İmanın Mesih'inden Tarihin İsa'sına**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002.
- Aydın, Mehmet, “Hıristiyanlık”, **DİA**, İstanbul 1998, XVII, 328-372 ss.
- Aydın, Mehmet, **Din Felsefesi**, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 8. Baskı, İzmir 1999.
- Aydın, Mehmet, **Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık**, Ankara 2005.

- Aydın, Mehmet, **Müslümanların Hıristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1998.
- Bihlmeyer, K – Tuchle, H., **I. ve IV. Yüzyılda Hıristiyanlık**, (çev. Antun Göral), Güler Matbaası, İstanbul 1972.
- Bolay, Süleyman Hayri, “Adem”, **DİA**, İstanbul 1988, I, 358-363 ss.
- **Büyük Dinler ve Mezhepler Ansiklopedisi**, “Hıristiyanlık”, Tan Matbaası, İstanbul 1964, 199-254 ss.
- Canan, M. Zeki, **Ansiklopedik Din ve İnanç Sözlüğü**, Fatih Gençlik Vakfı Matbaa İşletmesi, İstanbul 1983.
- Cedid, İskender, **Günah ve Bağış**, (çev. İ. Ersen), Sevgi Yayınları, İzmir 2001.
- Challaye, Felicien, **Dinler Tarihi**, (çev. Samih Tiryakioğlu), Varlık Yayınları, İstanbul 2002.
- Cilacı, Osman, “**İlahi Dinler Açısından Günah Kavramı**”, Diyanet Dergisi, Ankara 1988, XXIV, sy. 4, 41-49 ss.
- Demirci, Kürşat, “Hıristiyanlık”, **DİA**, İstanbul 1998, XVII, 328-372 ss.
- **Dinler Tarihi Ansiklopedisi**, Gelişim Yayınları, II.
- Doğan, Mehmet, **Büyük Türkçe Sözlük**, Beyan Yayınları, İstanbul 1988.
- Doğrul, Ömer Rıza, **Yeryüzündeki Dinler Tarihi**, Ceylan Yayınları Matbaası, İstanbul 1963.
- Dvornik, Francis, **Konsiller Tarihi İznik’ten II. Vatikan’a**, (çev. Mehmet Aydın), Ankara 1990.
- **Encyclopedia Of Religion And Religions**, “Sin”, ed. E. Royston Pike, London 1951, 354 s.
- Erdem, Mustafa, “**Hıristiyanlıkta Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma**”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara Üniversitesi Basımevi, c. 34, Ankara, 1993, 133-154 ss.
- Erdem, Mustafa, **Hz. Adem (İlk İnsan)**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2003.
- Gökberk, Macit, **Felsefe Tarihi**, Remzi Kitapevi, (11. Basım), İstanbul 1999.

- Güç, Ahmet, **Çeşitli Dinlerde ve İslam'da Kurban**, Düşünce Kitapevi, Bursa 2003.
- Gündüz, Şinasi, **Din ve İnanç Sözlüğü**, Vadi Yayınları, Ankara 1998.
- Gündüz, Şinasi, **Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı**, Ankara Okulu Yayınları, 2. Basım, Ankara 2004.
- Harman, Ömer Faruk, “Günah”, **DİA**, İstanbul 1996, XIV, 278-282 ss.
- Harman, Ömer Faruk, “İsa” **DİA**, İstanbul 2000, XXII, 465-475 ss.
- **Harper's Bible Dictionary**, “Sin”, Madeleine S. Miller and J. Lane Miller, New York 1973, 686-687 ss.
- Heywood, Thomas J., “P. Tillich'in Hayatı”, (çev. Mehmet Dağ), **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Ankara 1978, XII.
- Katar, Mehmet, **Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamda Tövbe**, Töre Basın Yayın Dağıtım, Ankara 1997.
- Katar, Mehmet. “Hıristiyanlık'ta İsa'nın Doğumu İle İlgili Kutlamaların Ortaya Çıkışı”, **İslamiyat**, c. 3, sy. 4, Ankara 2000, 115-131 ss.
- **Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri**, (çev. Dominik Pamir), İstanbul 2000.
- Kaya, Remzi, **Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes'te Helal ve Haram Gıdalar**, Kaya Matbaası, İstanbul 2000
- Kılıç, Sadık, **Kuran'da Günah Kavramı**, Hibaş Yayınevi, Konya 1984.
- **Kur'an-ı Kerim**, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2001.
- Kutluay, Yaşar, “Günah”, **Türk Ansiklopedisi**, Ankara 1970, XVIII.
- **Kutsal Kitap**, Eski ve Yeni Antlaşma, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul 2001.
- **Meydan Larousse**, “Günah”, Meydan Yayınevi, İstanbul 1981, V.
- Michel, Thomas, **Hıristiyan Tanrı Bilimine Giriş**, Orhan Basımevi İstanbul, 1992.
- Muhammed b. İsmail el-Buhari, **Sahihu'l-Buhari**, İstanbul 1981, Cenaiz, 80.
- Olgun, Hakan, **Luther ve Reformu Katolisizm'i Protesto**, Ankara 2002.
- Sarıkçıoğlu, Ekrem, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, Fakülte Kitapevi, Isparta 2002.
- Schimmel, Annamarie, **Dinler Tarihine Giriş**, Kırkambar Yayınları, İstanbul 1999.

- SHARPE, J., Eric, **Dinler Tarihinde 50 Anahtar Kavram**, (çev. Ahmet Güç), Arasta Yayınları, Bursa 2000.
- Smith, Gerald Birney, “Sin”, **A Dictionary of Religion And Ethics**, ed. Sheiler Mathars, London 1921, 412-413 ss.
- Stott, John, **Hıristiyanlığın Temelleri**, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul 2002.
- Tanyu, Hikmet, **Dinler Tarihi Araştırmaları**, Ankara 1973.
- Tanyu, Hikmet, **Yehova Şahitleri**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1980.
- **The New Bible Dictionary**, “Sin”, ed. J. D. Douglas, London 1962, 1189-1193 ss.
- Tümer, Günay, “Aslî Günah”, **DİA**, İstanbul 1991, III, 496-497 ss.
- Tümer, Günay – Küçük, Abdurrahman, **Dinler Tarihi**, Ocak Yayınları, 3. Baskı, Ankara 1997.
- Yıldırım, Suat, **Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık**, Işık Yayınları, İzmir 1996.
- Zehre, M. Ebu, **Hıristiyanlık Üzerine Konferanslar**, (çev. Akif Nuri), Fikir Yayınları, İstanbul 1978.